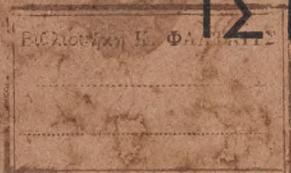

ΕΠΙΤΟΜΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ

Θ. 26

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΥΠΟ

ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΔΙΕΥΘΙΝΤΟΣ ΤΟΥ ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ ΙΕΡΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

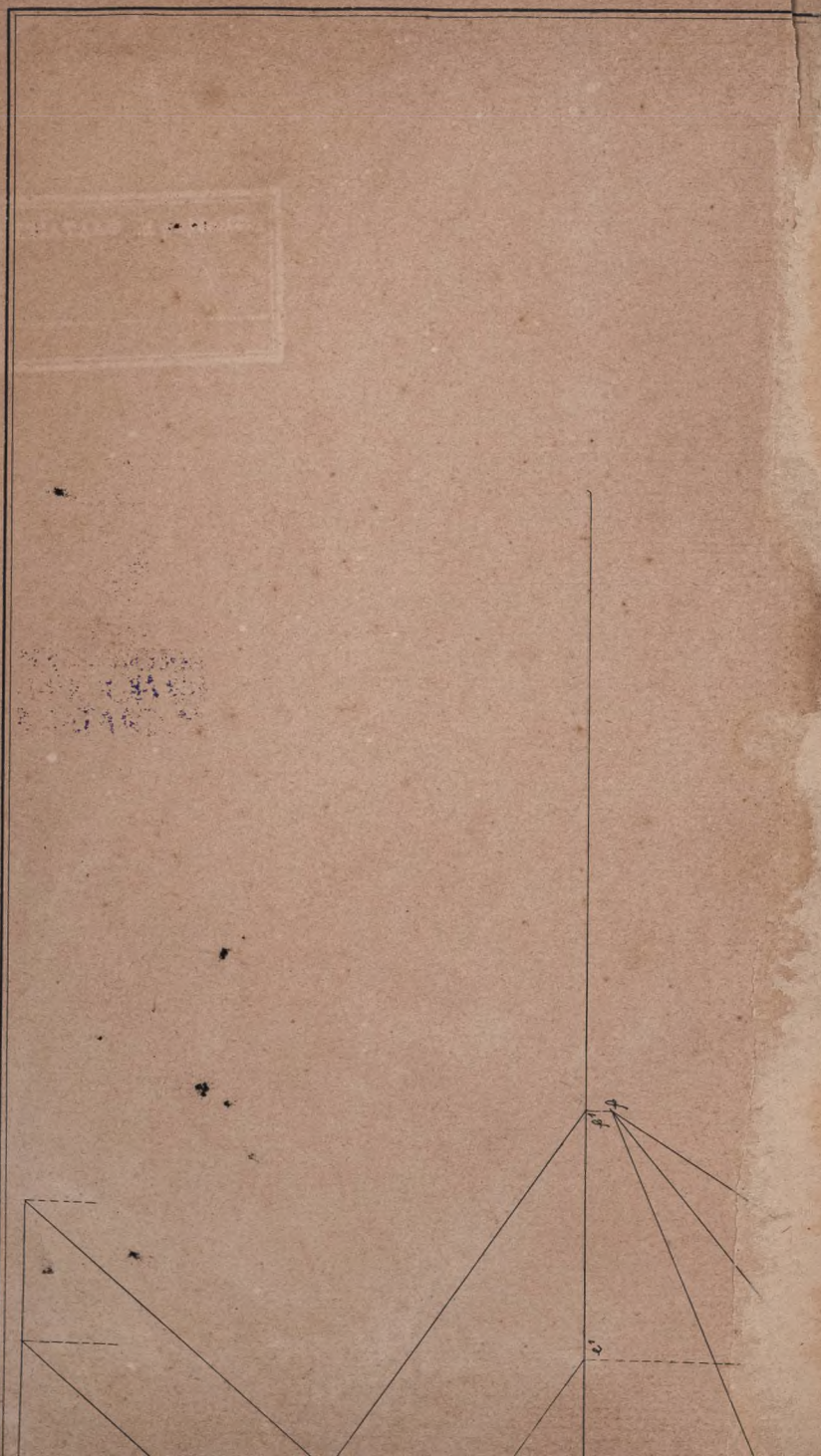

ΑΘΗΝΗΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ» ΙΩ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

14. Ὁδὸς Βορρᾶ 14.

1890

gen.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

Βιβλιοθήκη Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΥΠΟ

ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ ΙΕΡΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

Βαρθεολομαῖος Γεωργιάδης

ΑΘΗΝΗΣΙ

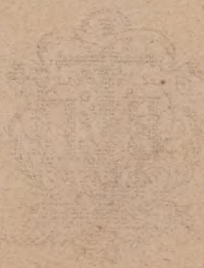
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ» ΙΩ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ
14. Ὁδὸς Βορῶ 14.

1890

ERKLAERUNG

IZTORIA

ERKLAERUNG

ERKLAERUNG

ERKLAERUNG

ΤΩ,

ΠΡΟΣΦΙΛΕΙ ΜΟΙ ΑΔΕΛΦΩ,

ΚΥΡΙΩ,

ΣΩΤΗΡΙΩ, ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΩ,

ΑΡΧΑΙΩ, ΔΗΜΟΣΙΩ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΩ,

ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ ΕΝΕΚΑ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας μᾶλλον ὠφέλιμος καὶ μᾶλλον κατάλληλος ἵνα ἀναζωπυρῇ καὶ θερμαίνει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν πιστῶν τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἀναμφιλέκτως εἶνε ἡ γνῶσις Ἐπιτόμου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Καὶ ὄντως τί διδακτικώτερον καὶ τί οἰκοδομικώτερον τῆς ἱστορίας ταύτης τῆς πραγματευομένης τὴν ἰδρύσιν, τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θαυμαστὴν διάρκειαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θεμελιωθείσης Ἐκκλησίας, τοῖς ἀείποτε μὲν πολεμουμένης, πάντοτε δὲ θριαμβεύουσας ;

Οὐδὲν μείζον, οὐδὲν θειότερον τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ προαγγείλλαντος, ἅμα μὲν ὅτι ἡ ἀγία αὐτοῦ Ἐκκλησία δὲν θέλει παύσει πολεμουμένη ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ πολεμίων αὐτῆς, ἢ τῶν αἰρετικῶν, ἅμα δὲ ἐπαγγεिलाμένου ὅτι οὐδεμία ἐναντία δύναμις δὲν θέλει ἰσχύσει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ὑπαρξιν τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας. Τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ἐμφανεστάτη ἐκπλήρωσις τῶν θείων καὶ προφητικῶν ῥημάτων, ἀπερὶ ὃ Ἰησοῦς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν εἶπε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· « Ἐδόθημι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος (Ματθ. κή, 18-20).

Ἐκκλησία δὲ εἶνε τὸ ἄθροισμα ἀνθρώπων, οἵτινες πιστεύουσιν ὁρθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀποδέχονται τὴν ὑγίᾱ αὐτοῦ διδασκαλίαν καὶ

διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν διοίκησιν νομίμων ἱεραρχῶν, ἀναγνωρίζοντων κεφαλὴν αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν θεμελιωτὴν τῆς Ἐκκλησίας (1). Εἶνε δὲ ἡ Ἐκκλησία πρῶτον μὲν μία, διότι πάντες οἱ πιστοί, οἱ διεσκορπισμένοι πανταχοῦ τῆς γῆς, ὁμολογοῦσι τὴν αὐτὴν πίστιν, ἀποδέχονται τὰ αὐτὰ μυστήρια, καὶ τείνουσι πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος, τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· διὸ καὶ ὁ θεῖος Χρισόστομος λέγει· «Αἱ κατὰ πόλεις καὶ χώρας Ἐκκλησίαι, πολλαὶ τὸν ἀριθμὸν οὔσαι, μία ἐστὶν Ἐκκλησία· εἰς γὰρ ἐν αὐταῖς ὁ Χριστὸς ἀπανταχοῦ, ὁ τέλειος καὶ ἀμέριστος.» Δεύτερον δὲ εἶνε ἁγία, διότι ἔλαβε τὴν σύστασιν αὐτῆς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Ἰησοῦ, τῆς πηγῆς τῆς ἀγιότητος, τηρεῖ δὲ καὶ τελεῖ τὰ ἱερὰ μυστήρια πρὸς ἁγιασμὸν τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκόντων πιστῶν. Τρίτον δὲ εἶνε καθολικὴ, τὸ μὲν διότι εἶνε ἐξηπλωμένη ἐπὶ μέγα μέρος τῆς οἰκουμένης καὶ περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν ὀρθοδόξων, τὸ δὲ, διότι περιλαμβάνει ἅπαν τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Καὶ τέταρτον εἶνε ἀποστολική, διότι διαφυλάττει τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἀπαρασάλευτον καὶ ἀδιάφθορον, ὡς παρέλαβεν αὐτὴν παρὰ τῶν θεηγόρων Ἀποστόλων. Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ταύτην Ἐκκλησίαν ἀνήκομεν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν οὐ μόνον πιστεύωμεν ὀρθῶς εἰς τὸν Ὑῖὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν τηρῶμεν ἀκριβῶς τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς.

Ἐρωσθε, εὐσεβεῖς ἀναγνώσται. «Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν».

(1) Κατὰ μετωνυμίαν ἡ λέξις Ἐκκλησία σημαίνει καὶ τὸν δι' ἐγκαινίων κατηγιασμένον οἶκον, ἐνθα οἱ πιστοὶ συνέρχονται εἰς ἐπιτέλειαν τῶν ἁγασκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ.	17	στ.	21	ἀνάγνωθι	Κυπριανὸς
»	22	»	13	»	φιλαρχίας
»	23	»	8	»	Περίοδος
»	31	»	31	»	Κορδοῦης
»	32	»	3	»	οὗτος
»	35	»	2	»	ἐξοβελιστέον τὸ ἄρθρον
»	40	»	2	»	Κωνσταντινουπόλεως
»	48	»	11	»	Μοψουεστίας
»	51	»	8	»	ἀπηγόρευσε
»	52	»	1	»	ἀκραιφνοῦς
»	55	»	27	»	ἡ τοῦ
»	58	»	3	»	ἐνθέρμου
»	58	»	12	»	ὁ μὲν
»	64	»	1	»	κλειζόμενος
»	64	»	4	»	Πρωτοασηκρίτης

Πνεύματος ἁγίου, ἤρχισαν νὰ λαλῶσι διαφόρους γλώσσας καὶ νὰ κηρύττωσιν εὐθαρσῶς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ.

Ἐν Ἱερουσαλὴμ δὲ ὑπῆρχον τότε πολλοὶ Ἰουδαῖοι, ἐλθόντες πανταχόθεν χάριν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα. Οὗτοι δὲ, ἅμα ἀκούσαντες τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον ἦχον, προσέτρεζαν ἄθροοι, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἐξεπλάγησαν σφόδρα ἀκούοντες αὐτοὺς λαλοῦντας δικλέκτους διαφόρων χωρῶν, καὶ διαποροῦντες ἔλεγον· τί σημαίνει τοῦτο; Ὁ δὲ ἀπόστολος Πέτρος ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σταυρωθεὶς, ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ εἶνε Θεὸς ἀληθινός. Προέτρεψε δὲ αὐτοὺς νὰ πιστεύσωσι καὶ νὰ βαπτισθῶσιν, ἵνα λάβωσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ὁμίλησε δὲ ὁ Ἀπόστολος μετὰ τοσαύτης πειθοῦς, ὥστε τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπίστευσαν εἰς Χριστὸν χιλιάδες τρεῖς.

§ 2. Ἰασις τοῦ ἐκ γενετῆς χωλοῦ.

Πέντε χιλιάδες Ἰουδαίων πιστεύουσιν εἰς Χριστόν.

Μετ' οὗ πολλὰς ἡμέρας ὕστερον οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης πορευόμενοι εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν ναὸν ἵνα προσευχηθῶσιν εἶδον παρὰ τὴν πύλην αὐτοῦ χωλὸν ἐκ γενετῆς, ὅστις ἠτήσατο ἐλεημοσύνην. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος στραφείς πρὸς αὐτόν, εἶπε· χρήματα δὲν ἔχω νὰ σοι δώσω· ὃ,τι ἔχω, σοὶ δίδω· ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπατεῖ. Περπατοῦν δὲ ὁ χωλὸς ἠγέρθη καὶ εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὸν ναὸν περιπατῶν καὶ δοξάζων τὸν Θεόν. Ἄμα διαφημισθέντος τοῦ θαύματος τούτου, ὁ λαὸς προσέδραμεν εἰς τὸν ναόν, καὶ θεωροῦντες τὸν τετραπευμένον ἐθαύμαζον. Τότε ὁ ἀπόστολος Πέτρος εἶπεν αὐτοῖς· Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν ἐθεραπεύθη δι' ἀνθρωπίνης τέχνης, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶνε Θεὸς ἀληθινός. Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐπίστευσαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πέντε χιλιάδες, καὶ οὕτως ηὔξανε ὁσημέρῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων.

§ 3. Οἱ Ἀπόστολοι φυλακίζονται καὶ δέρονται.

Ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι ἐδίδασκον τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι συνέλαβον αὐτοὺς καὶ ἐφυλάκισαν. Τῇ ἐπαύριον δὲ καλέσαντες αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου ⁽¹⁾, παρήγγειλαν αὐτοῖς ῥητῶς νὰ μὴ ἀναφέρωσι τὸ παράπαν τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι ἀποκριθέντες, εἶπον· πῶς ἔστι δυνατόν ἡμῖν νὰ μὴ κηρύττωμεν καὶ διδάσκωμεν ὅσα εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν; Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπειλήσαντες αὐτούς, ἀφῆκαν ἐλευθέρους, διότι ἐφοβοῦντο τὸν λαόν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ⁽²⁾ μαθόντες ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐξηκολούθουν κηρύσσοντες καὶ πολλοὺς ἀσθενεῖς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θεραπεύοντες, συνέλαβον αὐτοὺς καὶ ἔθεντο ἐν φυλακῇ. Ἀλλὰ ἄγγελος Κυρίου ἐξαγαγὼν αὐτοὺς νυκτός, εἶπε· πορεύεσθε καὶ διδάσκετε τὸν λαόν τὴν σωτήριον διδασκαλίαν. Τῇ ἐπαύριον δὲ ἀκούσαντες ἐκείνοι ὅτι οἱ Ἀπόστολοι διδάσκουσιν ἐν τῷ ναῷ, ἀπέστειλαν τὸν στρατηγόν, ὅστις συλλαβὼν ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὸ Συνέδριον. Τότε δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς εἶπε· δὲν παρηγγείλαμεν εἰς ὑμᾶς ῥητῶς νὰ μὴ διδάσκητε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι ἀποκριθέντες εἶπον· πρέπει νὰ ὑπακούωμεν μᾶλλον εἰς τὸν Θεὸν παρὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. «Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις». Οἱ ἐν τῷ συνεδρίῳ ταῦτα ἀκούσαντες, διέπριον τοὺς ὀδόντας καὶ ἐβουλεύοντο νὰ φονεύσωσιν αὐτούς. Ἀλλ' εἰς τῶν συνέδρων, ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος, μερίστης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως παρὰ τῷ λαῷ ἀπολαύων, συνεβούλευσε τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου νὰ ἀφῇσωσιν ἐλευθέρους τοὺς Ἀποστόλους, προσθεῖς, ὅτι, εἰ μὲν τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε

(1) Ὅρα περὶ συνεδρίου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς καινῆς Διαθήκης ἐν σελ. 104.

(2) βλ. περὶ Γραμ. καὶ Ἀρχ. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς καινῆς Διαθήκης ἐν σελ. 14—15.

ἀνθρώπινον, θέλει ἀφ' ἑαυτοῦ καταργηθῇ, εἰ δὲ εἶνε ἐκ Θεοῦ, αὐτοὶ δὲν θέλουσι δυνηθῇ νὰ καταλύσωσιν αὐτό. Ταῦτα οἱ σύεδροι ἀκούσαντες, ἐπείσθησαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ συνε- τοῦ Γαμαλιήλ. Ὅθεν δείραντες τοὺς Ἀποστόλους ἀπέλυσαν αὐτούς. Οὗτοι δὲ ἀπῆλθον ἐκεῖθεν χαίρόντες ὅτι ἡξιώθησαν νὰ κακοποιηθῶσι χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

§ 4. Μαρτύριον τοῦ πρωτόμαρτυρος Στεφάνου.

Ἐπειδὴ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ μι- κρὸν ἐπληθύνοντο, οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐπῆρχουν ἵνα καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττωσι καὶ περὶ τῆς διατροφῆς τῶν πτωχῶν φροντίζωσι. Διὰ τοῦτο οὗτοι προχειρίζονται ἑπτὰ διακόνους, ἔχοντας καλὴν μαρτυρίαν, εἰς οὓς ἀνέθηκαν τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν πτωχῶν. Εἰς δὲ τῶν προχειρισθέν- των ἦτο καὶ ὁ ἅγιος Στέφανος, ὅστις κηρύσσων, ἅτε διδα- κτικός ὢν, καὶ πολλὰ θαύματα ποιῶν, προσεῖλκυε πολλοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τούτου δ' ἕνεκα οἱ Ἰουδαῖοι συλ- λαβόντες προσήγαγον αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, παρ- στήσαντες ἅμα καὶ ψευδομάρτυρας, οἵτινες ἐβεβαίουν ὅτι ἤκουσαν τὸν Στέφανον βλασφημοῦντα εἰς Θεὸν καὶ τὸν Μωϋ- σῆν. Τότε ὁ ἅγιος Στέφανος καταδείξας εἰς τοὺς συνέδρους διὰ πολλῶν ἀποδείξεων τὴν ἔλευσιν τοῦ προσδοκωμένου Μεσ- σίου, ὃν αὐτοὶ θανάτῳ κατεδίκασαν, ἐξεβλήθη ἔξω τῆς πό- λεως ἵνα λιθοβοληθῇ. Λιθαζόμενος δέ, ἔκλινε τὰ γόνατα καὶ εἶπε· «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην»· καὶ αὐθις εἰπὼν· «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου», ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Οὗτος εἶνε ὁ πρῶτος μάρτυς, ὅστις ἔχεε τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

§ 5. Ἐπιστροφή τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

Εἰς τὴν λιθοβολίαν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου συνήρ- γησε καὶ Σαῦλός τις, ὁ ἔπειτα Παῦλος μετονομασθεὶς, τὸ γένος μὲν Ἰουδαῖος, τὴν δὲ πατρίδα Ταρσεύς. Οὗτος βλέπων

ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἡγανόχτει σφόδρα ἐπὶ τούτῳ. Ὅθεν εἰσερχόμενος εἰς τὰς οἰκίας συνελάμβανε τοὺς πιστοὺς καὶ ἀπῆγεν αὐτοὺς εἰς τὸ Συνέδριον πρὸς τιμωρίαν. Ἡμέραν δέ τινα λαβὼν ἐπιστολάς παρὰ τῶν Ἀρχιερέων, ἐπορεύετο εἰς Δαμασκόν, ἵνα καταδιώξῃ καὶ τοὺς ἐκεῖ ὄντας χριστιανούς. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν πόλιν, αἶφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς οὐράνιον, καὶ πεσὼν κατὰ γῆς, ἤκουσε φωνήν, λέγουσαν αὐτῷ· «Σαούλ, Σαούλ (1), ἵνα τί με καταδιώκεις;» Οὗτος δ' ἀπεκρίθη· τίς εἶ, Κύριε; Καὶ ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ· «Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις». Ὁ δὲ Σαῦλος εἶπε· Κύριε, τί πρέπει νὰ πράξω; ὁ δὲ Κύριος ἀπεκρίθη αὐτῷ· «Εἵσελθε εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκεῖ θέλεις μάθει τὰ πρακτέα.» Οἱ συνοδεύοντες τὸν Σαῦλον ἔσταντο ἀνυκδοί, μηδέν τι θεωροῦντες. Τότε ὁ Παῦλος ἡγήθη, ἀλλὰ μὴ βλέπων, καίπερ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀνεφγμένον, χειραγωγούμενος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Δαμασκόν. Ἐκεῖ δὲ εἰς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὀνόματι Ἀνανίας, σταλεῖς παρὰ Θεοῦ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ ὁ Παῦλος διετέλει προσευχόμενος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, μῆτε τρώγων, μῆτε πίνων, εἰσελθὼν ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψεν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ὁ Παῦλος ἐγένετο ἔνθερμος καὶ διαπύσιος κῆρυξ καὶ Ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν ἐκήρυξεν εἰς τὰ ἔθνη, διὸ καὶ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐπικαλεῖται.

§ 6. Ποῦ ἐκήρυξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ὁ Παῦλος ἄμα ἐκλήθη παρὰ Θεοῦ Ἀπόστολος, καὶ ἤρξατο τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου, ὅπερ ἐξετέλεσεν ἐν πλήρει αὐταπαρνήσει καὶ ἀφοσιώσει ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη. Ὑπέστη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου καὶ τῶν Ἑθνικῶν

(1) Σαούλ ἦτο τὸ κύριον ὄνομα, ὅπερ ἐξελληνιζόμενον γίεται Σαῦλος, καὶ εἶτα ἐκλήθη Παῦλος.

μυρίας ὅσας κακώσεις, οἷον ῥαβδισμούς, φυλακίσσεις, ἐνέδρας, ὕβρεις, ὄνειδισμούς, ἀλύσεις καὶ εἴ τι ἕτερον. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο, οὐδ' αὐτὸν τὸν θάνατον, ὃν ἐπέποθει, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Ἐκήρυξε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰς Κύπρον, Θράκην, Μακεδονίαν, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς Κόρινθον, εἰς Ῥώμην, εἰς Ἰσπανίαν, αὐτὸς εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐπὶ Νέρωνος τελειοῦται ζῆφι τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεῖς.

Κατέλιπε δὲ δέκα τέσσαρας ἐπιστολάς, πλήρεις ὑψηλῶν καὶ θεῶν ἐννοιῶν, ἃς ἔπεμψε πρὸς δικφόρους κοινότητας, ὧν τὰς ἐκκλησίας ἐθεμελίωσε, καὶ πρὸς τοὺς προσφιλεῖς αὐτῷ μαθητάς, Τιμόθεον, ἐπίσκοπον Ἐφέσου καὶ Τίτον, ἐπίσκοπον Κρήτης.

§ 7. Ποῦ ἐκήρυξεν ἕκαστος τῶν δώδεκα ἀποστόλων.

Ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Πόντῳ, Γαλατίᾳ, Βιθυνίᾳ, Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι τῆς Ἀσίας. Εἶτα δὲ πορευθεὶς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, συνέστησε τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρήσας ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, κατὰ τὴν σταθερὰν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα ἀπέθανε θάνατον μαρτυρικόν.

Κατέλιπε δὲ δύο Καθολικὰς Ἐπιστολάς, ἃς ἔπεμψε πρὸς τοὺς ἐν τῇ διασπορᾷ Ἰουδαίους.

Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν Σκυθίᾳ, Καππαδοκίᾳ, καὶ Βυζαντίῳ, ἐκεῖθεν δὲ ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἀχαΐαν, ὅπου ἐν Πάτραις ὑπέστη θάνατον σταυρικόν.

Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἀπέθανε θάνατον μαρτυρικόν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα.

Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, διέτριβεν ἐν Ἐφέσῳ, ὁπόθεν διεῖπε τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἐκκλη-

σίας. Ἐν ἔτει δὲ 95^ω, ὅτε ἠγέρθη ὁ δεύτερος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός, ὁ θεῖος εὐαγγελιστής ἀπήχθη εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐβλήθη εἰς σκεῦος πλήρες θερμοῦ ἐλαίου. Ἀλλ' ἐξελθὼν ἀβλαβής, ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ διετίαν ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νερούα εἰς Ἔφεσον, ὅπου πλήρης ἡμερῶν ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὸ 100 σωτήριον ἔτος. Κατέλιπε δὲ τὸ κατ' αὐτὸν θεῖον Εὐαγγέλιον, τρεῖς Καθολικὰς Ἐπιστολάς, καὶ τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν.

Ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος ἐκήρυξε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου ἐν Φρυγίᾳ, ἔνθα καὶ ἐμκρτύρησεν.

Ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς ἐδίδαξε τὴν θείαν διδασκαλίαν ἐν Παρθίᾳ, Περσίᾳ, Αἰθιοπίᾳ καὶ τελευταῖον ἐν Ἰνδίαις, ὅπου ὑπέμεινε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Βραχμάνων.

Ὁ ἀπόστολος Βαρθολομαῖος ἐδίδαξε τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἐν Ἰνδίαις, εἴτα δὲ ἦλθεν εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας, ἔνθα ὑπέστη στυγρικὸν θάνατον.

Ὁ ἀπόστολος Ματθαῖος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Αἰθιοπίᾳ, Συρίᾳ, Μηδίᾳ καὶ Παρθίᾳ. Μέλλων δὲ νὰ ἀποθάνῃ τὸν διὰ πυρὸς θάνατον ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀνθρωποφάγων, ἔσβεσε τὸ πῦρ διὰ τῶν δεήσεων καὶ εἴτα παρέδωκε τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφότης κατεστάθη πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ὅπου ὑπέστη τὸν διὰ λιθοβολισμοῦ θάνατον κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἰουδαίων Ἀνάνου. Κατέλιπε δὲ μίαν Καθολικὴν Ἐπιστολὴν καὶ ἀκολουθίαν τῆς θείας λειτουργίας (1).

Ὁ ἀπόστολος Ἰούδας ὁ Θαδδαῖος ἐδίδαξε τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Παλαιοστίνῃ, Ἀραβίᾳ, Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἐδέσση, ὅπου ἀπέθανε θάνατον φυσικόν.

(1) Τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐξέδοτο ὁ πεπαιδευμένος Ἱεράρχης Ζακύνθου κ. Διονύσιος ὁ Λάττας. Ἐτέλεσε δὲ ταύτην ἐν τῷ ἐν Ἀθῆναις ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, παρούσης τῆς Βασιλείσης καὶ πολλοῦ πλήθους πιστῶν.

Ὁ ἀπόστολος Σίμων ὁ Κανανίτης ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ. Ἐκεῖθεν δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους, ἔνθα ὑπέμεινε σταυρικὸν θάνατον.

Ὁ ἀπόστολος Ματθαῖος, ὁ καταλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ Ἰούδα, ἐδίδαξε τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐν Αἰθιοπίᾳ, ἔνθα ὑπέστη θάνατον μαρτυρικόν.

Ἐν τῷ χορῷ δὲ τῶν εἰρημένων δώδεκα ἀποστόλων συναριθμοῦνται καὶ οἱ δύο Εὐαγγελισταί, Μάρκος καὶ Λουκᾶς. Ἐξ ὧν ὁ μὲν Μάρκος, τὸ γένος Ἰουδαῖος, ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ πρῶτος ἐθεμελίωσε τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίαν, ἔνθα ἀπηνῶς συρόμενος ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, παρέδωκε τὸ Θεῷ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· κατέλιπε δὲ τὸ κατ' αὐτὸν ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ὁ δὲ Λουκᾶς, τὸ γένος Σύρος, ἐξ Ἀντιοχείας, τὸ ἐπάγγελμα ἱατροῦ καὶ ζωγράφου⁽¹⁾,

(1) Κατὰ τὴν ἀρχαιότατην σταθερὰν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας πρῶτος ὁ ἱερός Λουκᾶς ἐξωγράφησεν εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, τὸ μὲν ἐκ κηροῦ καὶ χρωμάτων, δίκην ἀναγλύφου, τὸ δὲ μόνον διὰ χρωματογραφίας, καὶ ἐδίδαξε τοὺς πιστοὺς τὴν σχετικὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησιν, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι παρέδωκαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας. Εἰ καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἁγίων ἀνδρῶν ἐξωγράφησεν ὁ θεὸς Λουκᾶς πολλὰς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, ἀλλ' οὐχ ἤττον πάντε ἐκ τούτων μνημονεύονται ῥητῶς. Μία μὲν, ἡ ἐπιλεγομένη Ὀδηγήτρια, ἣτις διεσώζετο ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως, ὕστερον δὲ ἄδελον τὴν ἀπέβη· δευτέρα δὲ ὑπάρχει ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σουμελά, κειμένη πλησίον τῆς Τραπεζούντος. Τρίτη δὲ σώζεται ἐν τῇ κατὰ τὴν νήσον Κύπρον μονῇ τοῦ Κύκκου· τετάρτη δὲ ἀποκεῖται ἐν τῇ κατὰ τὴν μικρὰν Ῥωσίαν πόλει Βίλνα· καὶ ἡ πέμπτη ὑπάρχει ἐν τῇ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων ἡμετέρα ἱερᾷ μονῇ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἣτις εἶνε πεποιημένη ἐκ κηροῦ καὶ χρωμάτων, ἔργον ἐξάίσιον καὶ θαυμάσιον, διεγείρον τὸν σεβασμὸν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ προσκυνητοῦ. Ἀλλὰ πῶς καὶ πότε ἡ εἰκὼν τῆς Θεομήτορος, γνήσιον ἔργον τῆς δεξιᾶς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἀπετέθη ἐν τῷ Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, περὶ τούτου οὐδὲν μετὰ θετικότητος γνωσκόμεν. Πιθανόν ὅμως καὶ λίαν εὐλογον φαίνεται, ὅτι ὁ θεηγόρος Λουκᾶς, κατὰ τὴν ἐν Ἀχαΐᾳ διατριβὴν αὐτοῦ, παραδιδούς τὸ κατ' αὐτὸν ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὸν Θεόφιλον, Ἐπαρχον τῆς Ἀχαΐας, ὃν ἐδίδαξε τὴν Χριστιανικὴν πίστιν (βλέπ. τὴν ἀρχὴν τῶν θείων τούτων βιβλίων), παρέδωκεν αὐτῷ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ σεπτὴ εἰκὼν περιήλθεν εἰς χεῖρας ἄλλου πιστοῦ, ὅστις κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν φεύγων ἔκρυπεν αὐτὴν ἐν

μολητῆς δὲ καὶ πιστὸς φίλος καὶ ἀκόλουθος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκήρυξεν ἐν Δελματίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἀχαΐᾳ καὶ ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας, ὅπου ὑπέστη θάνατον σταυρικόν. Κατέλιπε δὲ τὸ κατ' αὐτὸν ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ τὸ ἱστορικὸν βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

§ 8. Προαγγέλματα τῆς πτώσεως τῆς Ἱερουσαλῆμ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ῥητῶς προεῖπε τοῖς μοληταῖς αὐτοῦ, ὅτι ὁ ναὸς καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ θέλουσι καταστραφῆ. Ὁ καιρὸς οὗτος τῆς τοῦ Ἰησοῦ προρρήσεως ἐπλησίαζεν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 65ου ἔτους μ. Χ. τεράστιά τινα σημεῖα προεμήνουν τὴν ἐγγίζουσαν καταστροφὴν. Τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πάσχα, τῇ 9 ὥρᾳ τῆς νυκτός, ὁ ναὸς ἐφωτίσθη τοσοῦτον, ὥστε ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐφαίνετο ὅτι ἦτο λαμπρὰ ἡμέρα. Τὴν ἑορ-

τῇ Σπηλαίῳ θανόντος δὲ καὶ τούτου, εἴτε θάνατον φυσικόν, εἴτε διὰ Χριστόν, ἀπέμεινεν ἡ εἰκὼν ἐν τῷ Σπηλαίῳ κεκρυμμένη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ'. αἰῶνος. Τότε δὲ οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφοί, Συμεὼν καὶ Θεόδωρος, κληρικοὶ ὅσιοι καὶ τῷ θεῷ ἀρωσιωμένοι, ἐν Ἱερουσαλὴμ διατρίβοντες, εἶδον ἐκάτερος ναί' ὄναρ τὴν Θεομήτορα, ἣτις παρώτρυνεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀχαΐας, ὅπου θέλουσιν ὁδηγηθῆ εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς σεπτῆς αὐτῆς μορφῆς. Οἱ ὅσιοι πατέρες ὑπακούσαντες τῷ κελεύσματι τῆς Θεομήτορος, ἀφίκοντο εἰς Ἀχαΐαν, καὶ βαδίζοντες παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ βουραϊκοῦ ποταμοῦ, ἔφθασαν ἀντικρὺ τοῦ μεγάλου Σπηλαίου. Ἐκεῖ δὲ εὐρόντες τὴν ἁγίαν Κόρην, ἣτις ἐγίνωσκε ποῦ ὑπάρχει ἡ εἰκὼν, ὠδηγήθησαν ὑπ' αὐτῆς εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ Σπηλαίου, ὅπου εὗρον τὴν ἁγιωτάτην καὶ πάνσεπτον εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, καὶ πεσόντες προσκύνησαν αὐτήν, ὑμνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Εὐρέθη δὲ ἡ ἁγία εἰκὼν ἐν ἔτει 362. Εὐθὺς δὲ ἀνεγείραντες μικρὸν ναόν, ἐναπέθηκαν τὴν εἰκόνα καὶ ἤρξαντο οἰκοδομοῦντες τὴν Ἱερὰν μονήν, ἣτις ὑπάρχει ἕως τοῦ νῦν ἐν τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ τόπῳ. Ὡστε ἡ μονὴ τοῦ μεγάλου Σπηλαίου εἶνε ἡ ἀρχαιωτάτη πασῶν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, ἀριθμοῦσα ἔτη 1528 καὶ προσηύχεν οὐ μικρὰς ὑπηρεσίας τῇ Πατρίδι.

Νῦν δὲ, ἅμα ἀχθῇ εἰς πέρας ὁ ἀπὸ τῶν Βούρων (Διακοπτόν) εἰς Καλάβρυτα σιδηρόδρομος, δύναται ὁ εὐσεβὴς χριστιανὸς ἐντὸς βραχείας χρόνου νὰ μεταβαίῃ εἰς τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο προσκύνημα, ἵνα οὐ μόνον τὸ ἔργον τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ, ὅπερ οἱ αἰῶνες διετήρησαν ἀκέραιον καὶ ἀδιάφθορον, προσκυνήσῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ θεόκτιστον καὶ παμμέγεθες Σπήλαιον, ὃ ὑπάρχει ἡ ἱερὰ μονή, θαυμάσῃ. Τῷ ἐμφορομένῳ ζήλῳ θεοῦ προσκυνῆσαι τὴν Σπηλαιώτισσαν ἀειπάρθενον Μαρίαν λέγων· πορεύου καὶ ἴδε.

τὴν τῆς τῶν Ἰουδαίων πεντηκοστῆς οἱ ἱερεῖς ἤκουσαν ἐντὸς τοῦ Ἀδύτου τοῦ ναοῦ πρῶτον μὲν φοβερόν θόρυβον, εἶτα δὲ φωνήν, λέγουσαν· «ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν». Οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, οἵτινες ἦσαν τεταγμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προστάται τοῦ ναοῦ, διεκήρυξαν μεγαλοφώνως ὅτι ἐγκαταλείπουσιν αὐτόν, διότι ὁ Θεὸς τὸν ἀπεδοκίμασεν. Ἔτερον παρὰδοξον γεγονός, ὅπερ ἐξέπληξε τοὺς πάντας, εἶνε τόδε. Τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἄνθρωπός τις, ὀνόματι Ἰησοῦς, λέγει ὁ ἱστορικός Ἰώσηπος, κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας, ἤρχισε νὰ κραυγάζῃ· «φωνὴ ἐξῆλθεν ἀπ' Ἀνατολῶν, φωνὴ ἀπὸ Δυσμῶν, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, φωνὴ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ, φωνὴ κατὰ πᾶντὸς τοῦ λαοῦ». Νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας δὲν ἔπαυε κραυγάζων· «Οὐαί, οὐαί τῇ Ἱερουσαλὴμ». Συλληφθεῖς δὲ καὶ μαστιγωθείς ἔην σιωπῇ, ἐν ἐκάστη πληγῇ ἀνεβόα· «Οὐαί τῇ Ἱερουσαλὴμ». Τέλος δὲ, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐκλείσθη ἐν τῇ πόλει, καὶ στρέψε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ἐξηκολούθει κραυγάζων· «οὐαί εἰς τὸν ναόν· οὐαί εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὐαί εἰς τὸν λαόν· οὐαί καὶ εἰς ἐμέ». Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, λίθος ἐκ πολιορκητικῆς τινοῦ μηχανῆς ἐκσφενδονισθεὶς ἀφῆκεν αὐτὸν ἄπνουν.

§ 9. Πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Οἱ Ἰουδαῖοι βαρέως φέροντες τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, εἰς οὗς ὑπέκειντο, ἐπκνέστησαν κατ' αὐτῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Νέρων μολὼν τὴν ἐπκνάστασιν, ἀνέθετο εἰς τὸν στρατηγὸν Οὐεσπασιανὸν τὴν κατὰστολὴν αὐτῆς καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ὑποταγὴν. Τότε δὲ οἱ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ χριστιανοὶ βλέποντες πληρουμένην τὴν πρόρρησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ (Λουκ. κβ', 20), ἀπεχώρησαν εἰς τὴν πόλιν Πέλλαν, κειμένην ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁρέων τῆς Συρίας, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἠτοιμάζοντο νὰ ἀντι-

ταχθῶσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Οὐεσπασιανὸς ἐπὶ τὰ πρόσω χωρῶν ἐξήκολούθει κυριεύων πολλῶν πόλεων φρούρια. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κακῶς τὸ ζῆν τοῦ Νέρωνος καταστρέψαντος, ὁ Οὐεσπασιανὸς ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Ὁθεν καταλιπὼν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τίτον, ἀνεχώρησε τὸ 69ον ἔτος.

Ὁ Τίτος, στρατοπεδεύσας πλησίον τῆς Ἱερουσαλὴμ, παρεμπόδιζε πᾶσαν ἔξοδον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐσπέρη τοῦ πάσχα τῶν Ἰουδαίων ἐπλησίιζεν, πολυάριθμοι τούτων εἰσελθόντες εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, εὐρέθησαν κεκλεισμένοι ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν πολιορκίαν. Διὰ τοῦτο ἐντὸς βραχείας χρόνου κατηνύλωσαν πᾶν εἶδος τροφῆς. Ἐπειδὴ δὲ δεινῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ τῆς πείνης, εἰσῆρχοντο εἰς τὰς οἰκίας, ὅπου ἤρπαζον ἐξ αὐτῶν τῶν στοματίων, εἴτι εὕρισκον, τῶν μὲν ἀνδρῶν αἱ γυναῖκες, τῶν δὲ πατέρων οἱ παῖδες, τῶν δὲ νηπίων αἱ μητέρες. Τότε δὲ καὶ γυνὴ τις ἐφόνευσε τὸ ὑπόμικρον αὐτῆς βρέφος καὶ ὀπτήσασα ἔτρωγεν. Καὶ ἦτο ἡ κατάστασις οἰκτρὰ καὶ ἀπεριγράφτος. Ἐγένοντο δὲ ταῦτα ἵνα πληρωθῇ ἡ πρόρρησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος. «Οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις τῆς τιμωρίας» (Λουκ. 23).

§ 10. Ἀλωσις καὶ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ὁ Τίτος κυριεύσας τὸ φρούριον Ἀντωνίας, προσέβαλε τὸν δεῦτερον περίβολον τοῦ ναοῦ καὶ διέτρεξε νὰ θέσωσι πῦρ εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ. Ἄλλ' εὐλαβούμενος τὸ τοῦ τόπου ἱερόν, ἔδωκε ῥητὴν ἐντολὴν νὰ διασώσωσι τὸν ναόν. Ἄλλ' εἰς τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν, ὡς ὑπὸ ἐμπνεύσεως θείας ὠθούμενος, λέγει ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος, λαμβάνει ἐκ τῆς φλεγομένης ὕλης δρυλὸν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ ἐτέρου στρατιώτου ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τινα τῶν μετὰ τοῦ ναοῦ συνεχομένων θολάμων. Τὸ πῦρ ἀνήφθη περὶ αὐτὸν καὶ εἰσδύσας εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ ναοῦ κατέκαυσεν αὐτὸν καὶ ὅλοκληρίαν. Ὁ Τίτος κατέβαλε

παῖσαν προσπάθειαν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῆς πυρκαϊᾶς, ἀλλ' εἰς μάτην. Τότε οἱ στρατιῶται διαχυθέντες εἰς τὴν πόλιν ἤρξαντο ἀρπάζοντες, ἀνηλεῶς φονεύοντες καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ κατασκάπτοντες. Οὕτω δὲ ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν· Οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ καταλυθήσεται» (Ματθ. κδ', 2). Ὁ δὲ Τίτος διεκήρυξεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν εἶνε ἔργον αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐγένετο ὄργανον τῆς θείας ὀργῆς. Ἀπώλοντο δὲ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου 1,100,000 Ἰουδαίων, ἐκ δὲ τῶν ἐναπομεινάντων οἱ μὲν ἐπωλήθησαν, οἱ δὲ διεσπάρησαν καθ' ἅπασαν τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καταδικασθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ περιπλυνῶνται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἄνευ βασιλείας, ἄνευ ναοῦ, ἄνευ ἱερῶν, ἄνευ θυσιῶν.

§ 11. Διωγμός ὑπὸ τῶν ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

Ἐπειδὴ ὁ χριστιανισμὸς ἀντεμάχετο πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ἐθνικῶν, εὗρισκεν ἐν ἀρχῇ καὶ πολλὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐξάπλωσιν αὐτοῦ. Εἰς τὰ ἐμπόδια δὲ ταῦτα συναριθμοῦνται καὶ οἱ δέκα διωγμοί, τοὺς ὁποίους οἱ χριστιανοὶ ὑπέμειναν παρὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἀπὸ τοῦ ἔτους 66—312.

Ὁ Θεὸς θέλων νὰ δείξῃ ἐνκράτῳς ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ πίστις εἶνε θεία, ἠὺδόκησε νὰ ἐξάπλωθῃ αὕτη ἐναντίον τῶν ἀνθρωπίνων ἀντιστάσεων καὶ νὰ θεμελιωθῇ διὰ τῆς χύσεως τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων.

§ 12. Περί τοῦ πρώτου διωγμοῦ.

Πρῶτος τῶν ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ὅστις ἤγειρε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν εἶνε ὁ Νέρων ἐν ἔτει 64—68. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὢν αἰμοχαρὴς καὶ ἄφρων ἐπυρπόλησε τὴν Ῥώμην ἵνα ἀπολαύσῃ τέρψιν θεώμενος ταύτην καταφλεγομένην. Ἐπειδὴ δὲ ἐμισεῖτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, οὗτος ἐπέριψεν αὐτὴν ἐπὶ τοὺς χριστιανούς, πρὸς τοὺς ὁποίους

διέκειτο ἐχθρικῶς, διότι ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶχε προσελκύσει εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν οἰνοχόον τινὰ καὶ μίαν τῶν παλλακίδων αὐτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ τὰ ὄργανα τοῦ ἀπανθρώπου αὐτοκράτορος ἤρχισαν πολυτρόπως νὰ κακῶσι καὶ νὰ φονεύωσι τοὺς ἀθώους χριστιανούς. Ἄλλους μὲν περιετύλισσον διὰ δερμάτων ἀγρίων ζώων καὶ ἔρριπτον εἰς θηρευτικούς κύνας, ἄλλους δὲ ἐνέδυσον ἐνδύματα ἡλειμμένα διὰ πίσεως καὶ τοὺς ἔκαιον ἐν νυκτὶ πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ, καὶ ἄλλους ἄλλως ἐβασάνιζον.

Ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ ὑπέστησαν ἐν ἄλλοις θάνατον μαρτυρικὸν ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μὲν σταυρωθεὶς, ὁ δὲ Παῦλος καρποτομηθεὶς.

§ 13. Περὶ τοῦ δευτέρου διωγμοῦ.

Ὁ δεύτερος διωγμὸς ἐγένετο ἐν ἔτει 95, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ. Οὗτος, ὢν φιλοχρήματος καὶ ἔχων ὅλας τὰς κακίας τοῦ Νέρωνος, ἤγειρε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν ἵνα ἀρπάζῃ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Διὸ πολυτρόπως οἱ χριστιανοὶ ἐκακοποιοῦντο καὶ ἐφονεύοντο. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἀπέθανον θάνατον μαρτυρικὸν ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (1) ἐν Ἀθήναις, ὁ ἅγιος Τιμόθεος ἐν Ἐφέσῳ καὶ πολλοὶ ἄλλοι· ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπήχθη εἰς Ῥώμην (βλέπ. ἐν σελ. 6=7).

§ 14. Περὶ τοῦ τρίτου διωγμοῦ.

Ὁ τρίτος διωγμὸς ἐξεργάγη ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ (98—117), τοῦ ὁποῦ ἄλλως ἢ ἱστορία ἐπαινεῖ τὴν ἐπιείκειαν. Οὗτος διέταξε τὸν διωγμὸν, διότι ἤθελε νὰ ἐκτελῶνται οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν φόνιοι νόμοι τῶν προκατόχων αὐτοῦ. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχομεν τραγὴν ἀπόδειξιν τὴν ἀπόκρισιν,

(1) Οὗτος ἦτο πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐμβριθοῦς δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἐπίστευσεν εἰς Χριστὸν ὅτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλθων εἰς Ἀθήνας τὸ 52ον σωτήριον ἔτος ὠμίλησεν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Πράξ. ιε', 22.

ἦν ἔδωκεν ὁ Τραϊανὸς πρὸς τὸν ἀνθύπατον τῆς Βιθυνίας Πλίνιον, ἐρωτήσαντα τοῦτον, πῶς πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τοὺς ἐκεῖ χριστιανούς. «Ὅλη ἡ πλάνη τῶν χριστιανῶν, γράφει οὗτος, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ψάλλωσιν ὕμνους εἰς τιμὴν τοῦ Χριστοῦ, ὃν ὀνομάζουσι Θεόν. Εἶνε δὲ τοσοῦτον πολυάριθμοι, ἐκ πάσης ἡλικίας καὶ πάσης τάξεως κοινωνικῆς ἐν ταῖς πόλεσιν καὶ τοῖς ἀγροῖς, ὥστε οἱ ναοὶ τῶν θεῶν ἡμῶν σχεδὸν κατέστησαν ἔρημοι. Ἡ πολιτεία δὲ αὐτῶν εἶνε ὅλως χρηστὴ καὶ ἀβλαβής». — Τοιαύτη εἶνε ἡ μαρτυρία περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς χρηστόστοότητος τῶν χριστιανῶν ἀνδρὸς ἐθνικοῦ. Εἰς ταῦτα δὲ ὁ Τραϊανὸς τῷ ἀντέγραφεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναζητῶνται ἐπίτηδες οἱ χριστιανοί, ἀλλ' ἐὰν καταγγέλλωνται ὡς τοιοῦτοι, νὰ τιμωρῶνται διὰ θανάτου. Ἀπόκρισις ἀνόητος, διότι, ἐὰν οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἔνοχοι πράξεως τιμωρουμένης ὑπὸ τοῦ νόμου, ἵνα τί ἀπαγορεύει νὰ ἀναζητῶνται; Ἐὰν δὲ ἦσαν ἀθῶοι, δικαί νὰ τοὺς τιμωρῶσι διὰ θανάτου; Ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ ὑπέστησαν θάνατον μαρτυρικὸν ὁ ἅγιος Συμεών, Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ ἅγιος Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος, Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐλθόντος εἰς Ἀντιόχειαν, εἰς Ῥώμην, ἵνα τεθῇ εἰς βορὰν τῶν ἀγρίων θηρίων πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ. Ὅτε δὲ ὁ σεβάσμιος Ἱεράρχης ἤχθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον, ὅπερ ἦτο πλήρες ἀνθρώπων, γλυκεῖα χαρὰ καὶ ἰλαρότης ἐπέλαμψεν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ πάντων τῶν πιστῶν, παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς δύο λέοντας, οἵτινες κατέβρωσαν αὐτόν.

§ 15. Περὶ τοῦ τετάρτου διωγμοῦ.

Ὁ τέταρτος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (117—138), οἱ δὲ χριστιανοὶ πολυτρόπως ἐδασανίζοντο καὶ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀδριανὸς περιηγούμενος τὴν Ἑλλάδα παρεγένετο εἰς Ἀθήνας, ἐν ἔτει 124,

δύο λόγιοι χριστιανοί, Κοδράτος ὁ Ἀθηνῶν Ἱεράρχης καὶ Ἀριστείδης ὁ φιλόσοφος, ἐνεχείρισαν αὐτῷ δύο ἀπολογίας ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν. Συγχρόνως δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε καὶ ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Ἀνθυπάτου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δηλοποιοῦντος αὐτῷ ὅτι δὲν εἶνε δίκαιον διὰ μόνας τὰς κραυγὰς τοῦ πλῆθους τῶν ἐθνικῶν νὰ κατὰδιώκωνται οἱ Χριστιανοί, μηδεμίαν κακὴν πράξιν πράττοντες. Ὁ Ἀδριανὸς ἐκ τῆς ἀνγνωσεως τῶν ἀπολογιῶν καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐκάμφθη τὴν καρδίαν καὶ ἐξέδoto εὖνουν ὑπὲρ τῶν Χριστιστιανῶν διάταγμα, δι' οὗ ἐκέλευε, τότε νὰ τιμωρῶνται οἱ Χριστιανοί, ὅταν πράττωσι πράξεις τιμωρουμένας ὑπὸ τῶν νόμων, καὶ οὕτως ἔπλευσε ὁ διωγμὸς οὗτος.

§ 16. Περὶ τοῦ πέμπτου διωγμοῦ.

Τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐκίνησεν ὁ Μάρκος Αὐρήλιος (161—180), διότι ἐπίστευε τὰς συκοφαντίας, ἃς οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξετόξευον κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Αἱ πρῶται δὲ κατ' αὐτῶν βίαιοπραγίαι καὶ βάσανοι ἐπράττοντο ἐν Σμύρνῃ καὶ ἦσαν φοβεραί. Τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας κατέσχιζον τὰς σάρκας τῶν μαρτύρων διὰ μαστίγων, δι' ὀστράκων καὶ ὀξυτενῶν πετρῶν μετὰ τοσαύτης ὀμότητος, ὥστε ἐφαίνοντο αἱ φλέβες, αἱ ἀρτηρίαι καὶ αὐτὰ τὰ σπλάγχνα, ἔνθα καταβάλλωσι τὸ φρόνημα αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ μάρτυρες διέμενον σταθεροὶ καὶ ἀσάλευτοι εἰς τὴν πίστιν. Καὶ ἐν ᾧ οἱ θεαταὶ συνεκινουῦντο μέχρι δακρύων ἐκ τῶν παθημάτων αὐτῶν, οἱ γενναῖοι στρατιῶται τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπέμειναν μετὰ χαρᾶς καὶ γενναιοφυχίας τὰς βασάνους, ὑμνοῦντες τὸν Κύριον.

Τότε δὲ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ ἅγιος Πολύκαρπος, Ἐπίσκοπος Σμύρνης, ῥιφθεὶς εἰς πυράν, ἐν ᾗ διετέλει εὐχριστῶν καὶ δοξαζῶν τὸν Θεόν, ἕως αἱ φλόγες κατέκαυσαν αὐτὸν ζῶντα. Ἀλλὰ καὶ ἐν Λουγδούνῳ (Λυόν), ἐμαρτύρησε τότε ὁ ἅγιος Προθαινός, ποιμὴν τῆς πόλεως ταύτης, συρόμενος ἐν ταῖς ὁδοῖς ὑπὸ τοῦ μηχανομένου πλῆθους.

§ 17. Περί τοῦ ἑκτοῦ διωγμοῦ.

Ὁ ἕκτος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σευήρου τῷ 202. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατ' ἀρχὰς διετέλει εὖνους πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ὕστερον μεταβαλὼν γνώμην ἐδημοσίευσεν φονικὸν διάταγμα κατ' αὐτῶν, ὅπερ ἐξετελεῖτο μετὰ τοσαύτης αὐστηρότητος, ὥστε πολλοὶ ἐπίστευον ὅτι ἐγγίζει ὁ καιρὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀντιχρίστου. Τότε δὲ πολυάριθμοι Χριστιανοὶ ὑπέστησαν θάνατον μαρτυρικόν.

§ 18. Περί τοῦ ἑβδομοῦ διωγμοῦ.

Ὁ ἑβδομος διωγμὸς ἐξεργάγη ἐν ἔτει 235 ἐπὶ Μαξιμίνου τοῦ Θρακῆς. Οὗτος ἐμίσει τοὺς Χριστιανούς, διότι ὁ πρωκάτοχος αὐτοῦ, Ἀλέξανδρος ὁ Σευήρος, ἡγεμὼν χρηστός καὶ θεοσεβής, διέκειτο εὖνους πρὸς αὐτούς (1). Ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ ἐφονεύοντο πρὸ πάντων οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἱερεῖς. Ἀλλ' ὁ διωγμὸς ὑπῆρξε βραχύς, διότι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος κατὰσταθεὶς μισητὸς τοῖς πᾶσιν, ἐφονεύθη μετὰ τρία ἔτη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν.

§ 19. Περί τοῦ ὀγδόου διωγμοῦ.

Ὁ ὀγδὸς διωγμὸς ἐκινήθη ἐπὶ τοῦ Δεκίου ἐν ἔτει 250. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος κρίνας νὰ καταθλίψῃ ὀλοτελῶς τὸν Χριστιανισμόν, ἐξέδωτο διάταγμα ὅπερ ἐξετελεῖτο μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος. Τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας ἔθεντο εἰς ἐνέρ-

(1) Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ, ἔνθα προσήχετο, εἶχε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον διαφερόντως ἐτίμα ὡς ἓνα τῶν θεῶν αὐτοῦ. Ἐμελέτα δὲ νὰ συμπεριλάβῃ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν Θεῶν, ἀλλ' οἱ Ἱερεῖς τῶν Ῥωμαίων ἐμπόδισαν αὐτὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πάντες θέλουσι γίνεσθαι Χριστιανοὶ καὶ οἱ ναοὶ τῶν ἐθνικῶν κατὰ μικρὸν θέλουσι μένειν ἔρημοι. Ἐν πολλοῖς δὲ μέρεσι τοῦ παλατίου αὐτοῦ εἶχε γεγραμμένον τὸ βῆτόν τοῦ Εὐαγγελίου· «Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» (Λουκ. στ', 31), ὅπερ πολλάκις τῆς ἡμέρας ἀπήγγελλε. Ὅποταν δὲ κατεδίκαζεν εἰς τιμωρίαν κακοῦργόν τινα, διὰ κήρυκος ἐκήρυττεν ἀνά τὰς ὁδοὺς τὸ θεῖον τοῦτο βῆτόν.

γειαν ὅλα τὰ εἶδη τῶν τιμωριῶν καὶ βρασάνων. Ἐκ τῶν μαρτύρων δὲ ἄλλους μὲν ἐμαστίγουν, ἄλλους δὲ ἔκαιον, ἄλλους δὲ ἔρριπτον εἰς τὰ θηρία, ἑτέρους δὲ ἔθετον ἐντὸς πίσεως ἐν-θέρμου, καὶ ἄλλους ἤπλουν ἐπὶ πεφυρακτῶμένου σιδήρου. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ διωγμῷ ἀπηνῶς κατεδιώκοντο οἱ ποιμένες τῶν ἐκκλησιῶν, οἵτινες διὰ τῆς συνεχοῦς αὐτῶν διδασκαλίας καὶ τοῦ καλοῦ περὶ αἵματός ἐξωπύρουν τὸν πρὸς τὴν πίστιν ζῆλον τῶν πιστῶν. Ὁ διωγμὸς οὗτος, εἰ καὶ ἐν μόνον ἔτος διήρκεσεν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀπέθανον ἐν αὐτῷ θάνακτον μαρτυρικὸν ἀπειράριθμοι Χριστιανοί.

§ 20. Περὶ τοῦ ἐνάτου διωγμοῦ.

Ὁ ἕνατος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Οὐαλεριανοῦ ἐν ἔτει 257. Αἰτία δὲ τοῦ διωγμοῦ τούτου ἦτο ἡ τυφλὴ εὐπιστία τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον οἱ ἱερεῖς τῶν ψευδῶν θεῶν ἐβεβαίουν, ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ νικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον, πρέπει νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ὅθεν οὗτος ἐξέδοτο διάταγμα, δι' οὗ προσέταττεν ἵνα οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς φονεύωνται, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἔχοντες ἀξιώματα ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐμαρτύρησαν δὲ ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ πολυάριθμοι μάρτυρες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος Κυπριανός, Ἐπίσκοπος Καρθαγένης. Ὁ ἱερομάρτυς ἅμα ἀκούσας ὅτι κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ καρατομίας θάνατον, εἶπεν, «εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου». Ὁδηγηθεὶς δὲ εἰς τὸν τόπον τῆς ποινῆς, ἔκλινε τὰ γόνατα, καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν.⁽¹⁾

Ὁ ἱεράρχης οὗτος κατέλιπε πολλὰ συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἀπολογητικὴν αὐτοῦ ἐπιστολήν, ἣν ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀνθύπατον τῆς Ἀφρικῆς Δημητρίανον, ὅστις ἀνηλεῶς ἐκάκου τοὺς χριστιανούς. Ἐχει δὲ αὕτη οὕτως. «Σφτερίζεσθε τὰς οἰκίας καὶ τὴν περιουσίαν ἀνθρώπων δικαίων, ἀθώων καὶ φίλων τοῦ Θεοῦ· δεσμεύετε αὐτοὺς δι' αἰλύσεων καὶ τιθετε αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακάς· ρίπτετε ζῶντας εἰς τὰ ἄγρια θηρία, καὶ φονεύετε αὐτοὺς ἢ διὰ μαχαίρας, ἢ καίετε αὐτοὺς διὰ τοῦ πυρός. Ἀλλὰ μέχρι τίνος θέλει φθάσει ἡ σκληρότης ὑμῶν καὶ ἡ ἀπανθρωπία;»

§ 21. Περὶ τοῦ δεκάτου καὶ τελευταίου διωγμοῦ.

Ὁ διωγμὸς οὗτος ὑπῆρξε μακρότατος καὶ ὀλεθριώτατος τῶν προηγουμένων, διαρκέσας σχεδὸν δέκα ἔτη. Ὁ Αὐτοκράτωρ Διοκλητιανός, διανείμενος τὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ τοῦ Μαξιμιανοῦ, Μαξιμίνου καὶ τοῦ Γαλερίου, ἐξέδoto διάταγμα ἐν Νικομηδείᾳ, ἐν ᾧ 303 κατὰ τῶν χριστιανῶν, καθ' ὧν ἐπράττοντο ἀνήκουστοι ἕως τότε ὁμότητες καὶ ἀπανθρωπίαι. Διότι ἐκ τῶν χριστιανῶν οἱ μὲν ἐκρεμῶντο κάτω τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπνίγοντο ὑπὸ καπνοῦ πυρᾶς, οἱ δὲ ἐψήνοντο ἐπὶ ἐσχαρῶν πεπυρωμένων, ἄλλοι δὲ ἐστρεβλοῦντο καὶ κατεσχίζοντο τὰς σάρκας διὰ τεμαχίων κεράμων, εἰς τοὺς ὄνυχας δὲ ἐτέρων ἐνέβαλλον ὀξύτενεις καλὰμους καὶ εἴτα ἐνέχουν μόλυβδον χωνευμένον, καὶ ἄλλους ἄλλως ἐβασάνιζον.

Ἐν τινὶ δὲ πόλει τῆς Φρυγίας, ἧς πάντες οἱ κάτοικοι ἦσαν χριστιανοί, οἱ στρατιῶται, ἀνάψαντες περὶ αὐτὴν πυρκαϊάς, ἔκαυσαν αὐτοὺς ζῶντας, καὶ ἐπικαλουμένους τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐν Νικομηδείᾳ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἤρξατο διωγμός, διότι οἱ πλείστοι τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν χριστιανοί. Τὰ ὄργανα δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐσπούδαζον νὰ ἐξανγκνίσωσιν αὐτοὺς ἵνα προσφέρωσι θυσίαν εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπροτίμησαν μᾶλλον νὰ ἀπωλέσωσι τὰ ἀξιώματα, τὴν περιουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ νὰ ὑποστῶσι τὰς σκληροτάτας βασάνους παρὰ νὰ ἀρνηθῶσι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον οἱ πολέμιοι τοῦ χριστιανισμοῦ κατέβαλλον τὰς τελευταίας αὐτῶν προσπάθειάς ἵνα ὀριστικῶς ἐξαφανίσωσι τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ πρὸς κέντρα ἐλάττισαν, διότι ὁ χριστιανισμὸς τὸναντίον ἐθεμελιώθη, διότι ἦτο ἔργον θεῖον. Οἱ χριστιανοὶ ἐξέπληξαν τοὺς διώκτας διὰ τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου, τῆς ἀδικοσύνης γενναιοψυχίας καὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἀγάπης.

Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες, ἀντὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὸν χριστιανισμόν, ὡς ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ κακοὶ κακῶς ἀπώ-

λοντο, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος, ἵνα τὸ κακὸν αὐτῶν τέλος χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς ἀπιστοῦντας καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καταφρονοῦντας. Διότι ὁ μὲν Διοκλητιανὸς μὴ ὑποφέρων τοὺς δεινοὺς ἐλέγχους διὰ τὴν ἄδικον σφαγὴν τοσούτων χριστιανῶν ἐκουσίως ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς λύπης, ὁ δὲ Μαξιμιανὸς ἐπνίξεν ἑαυτόν, ὁ δὲ Μαξιμῖνος ἐδηλητηρίσθη καὶ ὁ σκληρὸς Γαλέριος κατεφωγώθη ὑπὸ σκωλήκων (1). Οἱ διωγμοὶ διαρκέσαντες τριακόσις σχεδὸν ἔτη ἤγγιζον εἰς τὸ τέλος των καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἔμελλε νὰ θριαμβεύσῃ καὶ ὁ σταυρὸς νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ παντός καὶ οἱ νοιοὶ τῶν ψευδῶν θεῶν νὰ μηδενισθῶσιν.

§ 22. Περὶ Ἀπολογητῶν.

Οἱ ἔθνικοι θέλοντες νὰ δικαιῶσιν ἑαυτοὺς διὰ τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν ὁμότητας καὶ ἀπανθρωπίας οὐ μόνον τὴν χριστιανικὴν πίστιν κατέκρινον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς τὰς μεγίστας συκοφαντίας ἀπέδιδον, διαφημίζοντες ὅτι εἶνε ἄθεοι, ταραχοποιοὶ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐπικρατείας καὶ πρᾶτ-
τουσιν ἄθεμίτους πράξεις. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν ἱερούς ἄνδρας, διαπρέποντας ἐπὶ ἀγιότητι βίου, παλυμαθεία καὶ συνέσει, οἵτινες καὶ διὰ ζώσης φωνῆς καὶ διὰ συγγραμμάτων καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὑπερήσπιζον καὶ τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας διαρρήδην ἀνεσκεύαζον.

§ 23. Ἀπολογία τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου.

Ὁ ἄγιος Ἰουστῖνος ἐγεννήθη ἐν Σαμαρείᾳ τὸ ἔτος 105 μ. χ. ἐκ γονέων Ἑλλήνων. Παιδιόθεν δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν

(1) Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ προγενέστεροι τούτων διώκται τοῦ χριστιανισμοῦ αὐτοκράτορες καθὼς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησαν. Ὁ Νέρων ἐγένετο αὐτόχειρ. Ὁ Δομιτιανὸς ἐδόλοφονήθη ἐν τῇ παλατίᾳ αὐτοῦ. Ὁ Δέκιος ἐφρονέυθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ τὸ πτώμα του ἐγένετο βορὰ τῶν θηρίων καὶ τῶν πετεινῶν. Ὁ Οὐαλεριανὸς συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐξεδάρη ζῶν, ἀφ' οὗ ἐπέστη τὰς δεινοτάτας ὕβρεις.

σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἐν ἣ κατέστη διάσημος. Τῇ προτροπῇ δὲ αἰδεσίμου τινὸς γέροντος ἤρχισε νὰ μελετᾷ καὶ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἣς ἡ ἀνάγνωσις ἐφώτισε τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ προσῆλθεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἄγων τὸ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Μετὰ πάροδον δὲ χρόνου παρεγένετο εἰς Ῥώμην καὶ παρέστη ἐνώπιον τῶν αὐτοκρατόρων, πρῶτον μὲν Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς, εἶτα δὲ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ εὐθαρσῶς συνηγόρησεν ὑπὲρ τῶν ἀδίκως μισουμένων καὶ καταδικωμένων χριστιανῶν.

Ἐχθέσας δὲ πρὸς αὐτοὺς μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας τὴν χρηστὴν πολιτείαν τῶν χριστιανῶν, τελευτῶν εἶπεν· «Ἐὰν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φαίνεται ὑμῖν ὀρθή, ἀποδοτε αὐτῇ τὸ προσήκον σέβας· ἐὰν δὲ τοῦναντίον ἀπαρέσκη ὑμῖν, μὴ ἀποδέχεσθε μὲν αὐτήν, ἀλλὰ μὴ καταδικάζετε ἕνεκα ταύτης εἰς θάνατον ἀνθρώπους ἀθώους, οὐδὲν κακὸν πράττοντας». Ὁ Ἰουστίνος κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Ῥώμῃ αὐτοῦ διατριβὴν ὑπέστη τὸν διὰ καρατομίας θάνατον ἐν ἔτει 65.

§ 24. Ἀπολογία Τερτυλιανοῦ.

Ὁ Τερτυλιανὸς ἐγεννήθη ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς τῷ 160 μ. χ. Ἐπίστευσε δὲ εἰς Χριστὸν παρakinηθεὶς, ἅμα μὲν ἐκ τῆς σταθερότητος τῶν μαρτύρων, ἣν ἐδείκνυσαν πολυτρόπως βασανιζόμενοι, ἅμα δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως, ἣν ἔβλεπε τοὺς χριστιανοὺς ἔχοντας ἐπὶ τῶν διαιμόνων. Προχειρισθεὶς δὲ ἱερεὺς, ἐξέδοτο πολλὰ συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως Ἀπολογητικόν. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἀποδεκνύει ἀθώους τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς ἀποδιδομένης εἰς αὐτοὺς κατηγορίας τῆς ἀσεβείας. «Ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν, λέγει, εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις ἐποίησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ, ὅστις διεκόσμησε τὰ πάντα διὰ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ὅστις διοικεῖ τὰ σύμπαντα διὰ τῆς θείας αὐτοῦ προνοίας. Τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῆς

φύσεως κηρύσσει τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ.» Ἐνταῦθα δὲ ὁ Τερτυλιανὸς ἀναιρεῖ καὶ ἄλλας συκοφαντίας, ἃς οἱ ἐθνικοὶ ἀπέδιδον εἰς τοὺς χριστιανούς.» Μᾶς κατηγοροῦσι, λέγει, ὅτι δὲν τιμῶμεν τοὺς αὐτοκράτορας διὰ θυσιῶν: Ἡμεῖς δὲν προσφέρομεν θύματα, ἀλλ' ἱκετεύομεν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν: Ἡμεῖς σεβόμεθα αὐτούς, ἀλλὰ δὲν τοὺς ὀνομάζομεν θεούς, διότι τὸ ψεῦδος ἀπαγορεύει ἡ θρησκεία ἡμῶν. Ὑμεῖς, λέγει τοῖς ἐθνικοῖς, ἔχετε τεκμήριον ἄξιόπιστον τῆς ὑπομονῆς ἡμῶν, ἣν δεικνύομεν ἐν τοῖς διωγμοῖς. Πολλὰκις ὁ λαὸς ὑμῶν ἐπιρρίπτει καθ' ἡμῶν πέτρας, ἢ καίει τὰς οἰκίας ἡμῶν, ἢ ἐξάγει ἐκ τῶν τάφων τοὺς νεκροὺς ἡμῶν. Τί κακὸν ἐπράξαμεν ἵνα τιμωρώμεθα διὰ τοσούτων ἀδικημάτων; Ἐὰν θέλωμεν νὰ πολεμήσωμεν καθ' ὑμῶν φανερά, στερούμεθα ἰσχύος καὶ στρατιωτῶν; Μὴ δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ πρὸς πόλεμον; ἀφοῦ εἰς οὐδὲν λογιζόμεθα τὸν θάνατον; Ἡμεῖς χθεςτινοὶ εἴμεθα, καὶ ἐν τούτοις ἤδη πληροῦμεν τὰς πόλεις, τὰς κώμας, τοὺς ἀγροὺς, τὰ ἀνάκτορα, τὴν γερουσίαν, τὰ δημόσια ἄξιώματα· δὲν ἀφήσαμεν εἰς ὑμᾶς, εἰμὴ τοὺς ναοὺς ὑμῶν».

§ 25. Περὶ αἱρέσεων.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ὁ χριστιανισμὸς ἐπολεμήθη οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες ἐδίδασκον διδασκαλίαν ἐναντίαν πρὸς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι δὲ ψευδοδιδάσκαλοι καὶ ἀπατεῶνες ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ζώντων ἔτι τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις. Ἀλλὰ καὶ οἱ ψευδοδιδάσκαλοι οὗτοι πρὸς κέντρα ἐλάττισαν, διότι ἡ θεία πρόνοια ἀπέστειλεν ἐν ἐκάστῃ ἐποχῇ ἀληθεῖς ποιμένεας καὶ διδασκάλους, οἵτινες ὑπὸ θείου ζήλου κινούμενοι καὶ τὴν θείαν διδασκαλίαν ὡς παρχαταθήκην ἐτήρουν ἀμιγῆ καὶ τοὺς πιστοὺς ἐφύλασσαν ἀπὸ τῆς λύμης τῶν κακοδόξων. Τοιοῦτοι δὲ αἱρετικοὶ ὑπῆρχαν κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν οἱ ἐξῆς. Σίμων ὁ μάγος,

ὁ Μοντανός, ὁ Μάνης, ὁ Σαβέλλιος καὶ ἕτεροι. α'. Ὁ Σίμων. Οὗτος βλέπων ἐν Σαμαρείᾳ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μετέδιδον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσήνεγκεν εἰς αὐτοὺς χρήματα, αἰτησάμενος ἵνα τῷ δώσωσι τὴν ἐξουσίαν ὅπως καὶ αὐτὸς μεταδίδῃ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου. Ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐπιγινούς ὅτι ἐζήτει τὴν ἐξουσίαν πρὸς χρηματισμόν, κατήρσατο αὐτόν, εἰπών· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶναι εἰς ἀπώλειαν». (1) Ἐκτοτε δὲ ὁ Σίμων ἀποχωρήσας ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἤρξατο διδάσκων ψευδῇ διδασκαλίαν, ἕως κακίστα τὸν βίον αὐτοῦ κατέστρεψε.

β'. Ὁ Μοντανός ἦτο Ἑθνικὸς καὶ ἱερεὺς τῶν εἰδώλων· ἀλλ' ἕνεκα φυλαρχίας ἤρχισε νὰ διδάσκῃ ἐν Φρυγίᾳ ψευδῇ καὶ ἀνόητον διδασκαλίαν, λέγων, ὅτι ἔλαβεν αὐτὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας κατὰ μείζονα τῶν Ἀποστόλων βαθμὸν καὶ ἐτέρας μωρὰς πλάνας.

γ'. Ὁ Μάνης, ὅστις ἀνεφάνη ἐν Περσίᾳ ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως τῶν Μανιχαίων, ἐδίδασκεν ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουσι δύο ἀρχαί, ἡ μὲν, ἀγαθὴ, ἡ δὲ, κακὴ, ἐξ ὧν πηγάζει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν, καὶ ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ σώματι ὑπάρχουσι δύο ψυχαί, ἡ μὲν νοητικὴ, καὶ ἐχέφρων, ἡ δὲ κακὴ καὶ πρόξενος παντὸς κακοῦ καὶ ἐτέρας ματαιολογίας.

δ'. Ὁ Σαβέλλιος, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι

(1) Ἐκ τοῦ Σίμωνος τούτου ἐπήγαγεν ἡ σιμωνία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Λέγεται δὲ σιμωνία ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις ἐκκλησιαστικῶν ἀξιομάτων. Ἦδη δὲ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι (Καν. Ἀποστολικ. 29 καὶ 30) καὶ μετὰ ταῦτα ἡ τετάρτη Οἰκουμένη Σύνοδος (Καν. 2) ἀπηγόρευσαν ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως καὶ ἀφορισμοῦ τῆς κοινωνίας νὰ χειροτονῶσιν οἱ Ἐπίσκοποι ἀντὶ χρημάτων καὶ ἐκέρυξαν ἀκύρους τὰς τοιαύτας χειροτονίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος, καὶ οἱ ἁγιοτάτοι Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, Ταράσιος καὶ Γεννάδιος, θεωροῦσι τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονοῦντας χείρους καὶ τῶν αἵρετικῶν εἰκονομάχων καὶ καταδικάζουσιν αὐτοὺς οὐ μόνον εἰς καθάρσιν ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνάθεμα. α" Ἐστὼ τοίνυν, λέγει ὁ μνηθεὶς Γεννάδιος, καὶ ἔστιν ἀποκλήρυκτος καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀξίας τε καὶ λειτουργίας ἀλλότριος καὶ τῇ κατὰ τοῦ ἀναθέματος ὑποκειμένης καὶ ὁ λαμβάνων καὶ διδούς».

ὑπάρχει ἐν μόνον πρόσωπον, ἔχον τρία ὀνόματα καὶ ὀνομάζεται τοῦτο ὅτε μὲν πατήρ, ὅτε δὲ υἱός, ἄλλοτε δὲ ἅγιον πνεῦμα.

Τὰς κακοδοξίας δὲ τούτων καὶ ἐτέρων αἰρετικῶν ἐξήλεγον καὶ ἀνέσχεύασαν αἱ ἅγιοι Κλήμης Ἀλεξανδρείας, Ἰουστίνος ὁ μάρτυς, Εἰρηναῖος, Κυπριανός, καὶ οἱ ἑνδοξοὶ Διδάσκαλοι Τερτυλιανός καὶ Ὡριγένης.

Δευτέρα ἐποχὴ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σχίσματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, 312—867.

§ 26. Ἐπιστροφὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Ἀφοῦ ὁ Θεὸς κατέδειξεν ἐμφανῶς ὅτι ἡ ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἔργον αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Εὐαγγελίου ὑπερενίκησεν ὅλα τὰ ἐξ ἀνθρώπων ἐμπόδια, πληρωθείσης οὕτω τῆς προρρήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «Καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατὰ σχοῦσιν αὐτῆς», ἐκάλεσε τότε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν προστάτην κεκληρυγμένον τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, Καίσαρος τῆς Βρεττανίας, Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, καὶ τῆς ἀγίας Ἑλένης. Περιεκοσμεῖτο δὲ ὑπὸ ἐξόχων προτερημάτων καὶ ἐπαιδεύθη προσηκόντως ἐν Ῥώμῃ. Βλέπων δὲ ἐν Νικομηδείᾳ, ἔνθα διέτριψε καιρὸν τινα παρὰ τῷ Διοκλητιανῷ, τὴν εὐσέθειαν καὶ τὸ ἀκαταπόνητον τῶν μαρτύρων, κατενόησεν ὅτι ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ὑπάρχει δύναμις τις ὑπερφυσικὴ, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐξαρχνίσωσι.

Ἐπέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ στέμματος του καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐν τῷ Καπιτολίῳ ἵνα ἀναγγέλλῃ εἰς πάντας τὴν νίκην τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας.

§ 28. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος δὲν ἔπαυεν ἐργαζόμενος εἰς ὅ,τι ἀπέβλεπε τὴν διαδοσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Ἐν δὲ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ ἔργων εἶνε καὶ ἡ ἀνέγερσις νέας πόλεως, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ λατρεύηται μόνος ὁ ἀληθινὸς Θεός. Ὡς τόπον δὲ κατὰλληλον ἐξελέξατο τὸ Βυζάντιον, πόλιν τῆς Θράκης, κειμένην ἐπὶ τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου, εἰς ἣν μετήνεγκε τὴν ἑδρὰν τῆς αὐτοκρατορίας ἐκ τῆς Ῥώμης ἐν ἔτει 324. Ἀφοῦ δὲ ᾗχθησάν εἰς πέρας τὰ τεῖχη τῆς νέας πόλεως, πλεῖσται λαμπρὰ οἰκοδομαί, μέγισται δὲ καὶ περικαλλεῖς ἐκκλησίαι τὸ ἔτος 330 ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας. Ὄρισε δὲ διὰ νόμου νὰ ὀνομάζεται ἐφεξῆς ἡ πόλις αὕτη Κωνσταντινούπολις καὶ νέα Ῥώμη. Αὕτη εἶνε ἡ περίφημος Κωνσταντινούπολις, ἥτις μετὰ 1129 ἔτη ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἕως τῆς σήμερον δεσπόζουσιν αὐτῆς. ὡς θέλομεν ἶδει.

§ 29. Ἡ εὑρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Ἐτερον περιφανὲς ἔργον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐξ οὗ ἐνδείκνυται τὸ πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν σέβας αὐτοῦ, εἶνε ἡ ληφθεῖσα πρόνοια πρὸς εὑρεσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ εὐσεβοῦς τούτου σκοποῦ, ἔπεμψεν εἰς Ἱερουσαλὴμ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἀγίαν Ἑλένην, ἥτις ἐπίσης ἐνεφροεῖτο εὐσεβῶν φρονημάτων καὶ ἔτρεφε μεγάλῃν ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς ἀγίους τόπους. Ἡ ἀγία Ἑλένη, καίπερ ἄγουσα τὸ ὀγδοηχοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς, οὐχ ἥττον μετέβη εἰς Παλαιστίνην, καὶ ἄμα ἀφικομένη, κατελήφθη ὑπὸ εὐσεβοῦς ζήλου ἵνα εὑρῇ τὸν τίμιον Σταυρόν. Ἀλλ' ἡ εὑρεσις δὲν

ἦτο εὐκολος, διότι οἱ Ἑθνικοὶ, σπουδάζαντες νὰ ἐξαφρανίσωσι τὴν μνήμην τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, συνεσώρευσαν μεγάλην ποσότητα χώματος ἐν ᾧ τόπῳ ἦτο ὁ ἅγιος τάφος καὶ ἐκεῖ ὠκοδόμησαν ναὸν εἰδωλικόν, ὥστε οἱ Χριστιανοὶ νὰ παύσωσιν ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἁγίους τόπους. Ἀλλὰ τὰ ἐμπόδια ταῦτα δὲν ἀπέτρεψεν τὴν εὐσεβῆ βασιλίσσαν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Διὸ διέταξε νὰ κατεδαφίσωσι τὸν εἰδωλικὸν ναὸν καὶ νὰ σκαψώσιν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δὲ εὗρέθησαν παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τρεῖς σταυροί, ὁ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ τῶν συσταυρωθέντων αὐτῷ δύο κακούργων, κειμενοὶ ἀναμικῶς, ἔτι δὲ καὶ ἡ σάνις, ἐφ' ἧς ἦτο γεγραμμένη ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ. Ἀλλὰ πῶς νὰ διακριθῇ ὁ τίμιος σταυρός; Πίστις ζῶσα τὰ πάντα δύναται νὰ κατορθώσῃ. Κατὰ γνώμην τοῦ Ἱεράρχου Ἱεροσολύμων ἁγίου Μακαρίου, οἱ σταυροὶ ἐπέτεθησαν ἐπὶ γυναικὰ πάσχουσαν δεινὴν καὶ ἀνίατον νόσον. Ἀλλ' ἅμα προσήχθη ὁ τίμιος σταυρὸς ἐπὶ τὴν πάσχουσαν, αὕτη παραχρῆμα ἐθεραπεύθη. Πάντες δὲ οἱ ἐκεῖ παρόντες ἡσπάζοντο τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεόν.

Τότε δὲ ἡ εὐσεβὴς βασιλίσσα λαβοῦσα μέρος τοῦ τιμίου σταυροῦ ἔπεμψεν αὐτὸ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ δὲ ἐναπολειφθὲν ἐγκλείσασα ἐν ἀργυρᾷ θήκῃ παρέδωκε τῇ εἰρημένῳ Ἱεράρχῃ ἵνα διαφυλάττῃ αὐτὸ ἐν τῷ ναῷ, ὅστις διαταγὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ὠκοδομεῖτο ἐπὶ τοῦ ἁγίου τάφου.

Ἡ ἁγία Ἑλένη ἔλαβε πρόνοιαν περὶ ἀναγέρσεως καὶ δύο ἐτέρων ναῶν, τοῦ μὲν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν, εἰς τιμὴν τοῦ τόπου τῆς ἀναλήψεως, τοῦ δὲ ἐν Βηθλεὲμ εἰς τιμὴν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Ταῦτα δὲ ποιήσασα ἡ εὐσεβὴς βασιλίσσα, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα τῷ 326 παρέδωκε τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

§ 30. Περί μοναχικοῦ βίου : ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος.

Ὅταν οἱ διωγμοὶ ἔπαυσαν, ἡ Ἐκκλησία ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον θέαμα τοσῦτον οἰκοδομικόν, ὅσον ἦτο τὸ τῶν μαρτύρων. Αἱ ἔρημοι ἤρχισαν τότε νὰ κατοικῶνται ὑπὸ μοναχῶν, τῶν ὁποίων ὁ βίος ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν ἀγγέλων. Ὑπῆρξαν καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης Χριστιανοὶ ζηλωταί, οἵτινες ἔζων βίον μεμονωμένον καὶ ὅλως ἀφωσιωμένον εἰς τὴν προσευχὴν καὶ μελέτην τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Ἀλλ' οὗτοι ἔζων ἕκαστος ἐν ἰδίῳις κελλίοις ἢ καλύβαις, πλησίον τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν αὐτῶν. Ὠνομάζοντο δὲ οὗτοι ἀσκηταί.

Ἐκ τοῦ ἀσκητικοῦ δὲ τούτου βίου ἐγεννήθη ὁ μοναχικός, τοῦ ὁποίου θεμελιωτὴς ἐγένετο ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Αἰγύπτῳ ἐκ γονέων εὐγενῶν, πλουσίων καὶ ἐναρέτων, οἵτινες ἀναθρέψαντες τὸν παῖδα αὐτῶν χριστιανικῶς ἐξεδήμησαν πρὸς Κύριον. Ὁ νέος Ἀντώνιος ἀκούσας ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀναγινωσκόμενα ἐπ' ἐκκλησίας τὰ ρήματα τοῦ Εὐαγγελίου· «Πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ διάδωκε πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι», ἔγνω νὰ ἐφαρμόσῃ ταῦτα πρὸς ἑαυτόν. Ὅθεν ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὸν οἶκον, ἐπώλησε τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ διανείμας τὸ ἐξ αὐτῶν τίμημα τοῖς πτωχοῖς, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὸν Θεόν. Διῆγε δὲ ἐκεῖ βίον ἀγγελικὸν προσευχόμενος τῷ Θεῷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἡ κλίνη του ἦτο μία ψάθος, ἔτρωγεν ἅπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ξηρὸν ἄρτον μὲ ὀλίγον ἄλας, πίνων μόνον ὕδωρ. Ἡ ἐνδυμασία του ἦτο εἰς τρίχινος σάκκος, εἰς ἐπενδύτης ἐκ δέρματος προβάτου καὶ μία καλύπτρα (κουκούλα). Ἐτρέφετο δὲ ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ, πλέκων καλάθια, ἅπερ ἔδιδεν ἀντάλλαγμα τῶν προσφερομένων αὐτῷ τροφῶν, τὰ δὲ περισσεύοντα διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἀφοῦ δὲ ἔζησεν οὕτω ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Θεβαΐδος, ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ δῶρον τῶν θαυμάτων. Διὸ πολλοὺς πᾶσχοντας ἐκεῖ προσερχομένους ἐθερά-

πενε διὰ τῆς προσευχῆς. Ὅτε δὲ διῆγε τὸ 105ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ἐν ἔτει 256. Πολλοὶ δὲ τὸ παρὰδειγμα αὐτοῦ μιμούμενοι ὠκοδόμησαν κελλία, ἔχοντες αὐτὸν ὁδηγὸν καὶ προϊστάμενον, καὶ οὕτω συνεστάθησαν αἱ πρῶται συνοικίαι τῶν ἀναχωρητῶν.

§ 31. Εἰσαγωγή τοῦ μοναστικοῦ βίου ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐξ Αἰγύπτου ὁ μοναχικὸς βίος μετηνέχθη εἰς Παλαιστίνην καὶ Συρίαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου χρηματίσαντος. Οὗτος ἐπανελθὼν εἰς Παλαιστίνην, καὶ διανείμας τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, τὴν κειμένην μεταξὺ τῆς Γάζης καὶ τῆς μεσογαίου θαλάσσης, ὅπου ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, διάγων βίον ἀγγελικόν. Κατὰ τὸ παρὰδειγμα δὲ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου εἶχε καὶ οὗτος ἀντὶ κλίνης ἀπλὴν ψίχθον ἐκ βούρλων καὶ ὡς ἔνδυμα σάκκον καὶ δερμάτινον χιτῶνα. Ἡ καθημερινή του τροφή συνέκειτο ἐξ ὀκτῶ οὐγκιῶν ἄρτου κριθίνου καὶ ἐκ χόρτων ἐψημένων. Ἐκαλλιέργει δὲ τὴν γῆν καὶ κατεσκεύαζε καλάθια, ἐξ ὧν ἡγόραζε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Ἐργαζόμενος δὲ προσήνεκετο νοερώς ἢ ἐμελέτα τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἣν ἀπὸ μνήμης ἐγίνωσκεν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἁγιότητος τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο αὐτῷ τὸ δῶρον τῶν θαυμάτων. Τούτου δ' ἕνεκα πολλοὶ προσέτρεχον πρὸς αὐτὸν καὶ ἐθεραπεύοντο. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰλαρίωνος πληθυνθέντες ἐθεμελίωσαν πολλὰ μοναστήρια ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὧν τοὺς μοναστὰς συχνὰ ἐπεσκέπτετο καὶ καθωδήγει εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἔργων αὐτῶν.

§ 32. Περὶ τοῦ ἁγίου Παχώμιου.

Ὁ κυρίως θεμελιωτὴς τοῦ μοναστηριακοῦ βίου ἐν Αἰγύπτῳ ὑπῆρξεν ὁ ἅγιος Παχώμιος, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Οὗτος συναγωγὼν τοὺς ἐν ἰδίῳις κελλίοις τότε ζῶντας μοναχοὺς συνέστησε κοινότητα μοναχῶν, ἥτις ὠνομά-

σθη κοινόβιον. Ἡ κοινότης δ' αὕτη, ἐν ὅσῳ μὲν ἔζη ὁ Πα-
χώμιος, ὅστις ἐκυβέρνησεν αὐτήν, περιελάμβανε τρεῖς χιλιάδας
μοναχῶν, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος ηὐξήθη εἰς
πεντήκοντα χιλιάδας. Ὁ ἀριθμὸς δὲ οὗτος διηρεῖτο εἰς εἴ-
κοσι τέσσαρας τάξεις, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶχεν ἴδιον ἐπι-
στάτην καὶ ἐξετέλει ἰδίᾳ ἐργασίας, διότι ἐκ τῶν μοναχῶν
ἄλλοι μὲν ἔπλεκον καλὰ θία, ἄλλοι δὲ ὕφαινον ὑφάσματα, ἑ-
τεροὶ δὲ ἐναυπήγουν πλοῖα καὶ ἐν γένει ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν.

Ἐξῶν δὲ οἱ μοναχοὶ οὗτοι βίον σεμνὸν, διητῶντο λιτῶς,
ὄντες ἰσχυρῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν μελέτην τῶν ἁγίων Γρα-
φῶν, εἰς τὴν προσευχὴν, εἰς τὴν ὑπακοὴν καὶ εἰς πᾶν πνευ-
ματικὸν ἔργον. Διὰ τοῦτο τὰ μοναστήρια τότε ἐχρησίμευον
εἰς σχολεῖα ἀνατροφῆς καὶ διέλαμπον κατὰ τὴν φιλοξενίαν
καὶ πᾶσαν ἀγαθοεργίαν. Τὰ μοναστήρια τῆς Αἰγύπτου ἔπεμ-
πον πλοῖα πλήρη σίτου καὶ ἐνδυμάτων ἵνα διανέμονται εἰς
τοὺς πτωχοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ εἰς ἄλλας ἀγρόνους χώ-
ρας τῆς Λιβύης (βλ. Ἑκκλ. Ἱστορ. ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου κα-
θηγητοῦ Κ. Κόντογόπου Τόμ. Α'. σελ. 418—437).

Εἶθε καὶ τὰ ἡμέτερα μοναστήρια νὰ ὁργανωθῶσι καὶ νὰ
μεταρρυθμισθῶσι, καὶ σχολεῖα ἐν αὐτοῖς νὰ συσταθῶσιν, ὥπως
οἱ μοναχοὶ μορφούμενοι ἐκπληρῶσι τὸν σκοπὸν τοῦ μοναστι-
κοῦ βίου, γινόμενοι χρήσιμοι καὶ ὠφέλιμοι τῇ κοινωνίᾳ ὡς
πνευματικοὶ πατέρες καὶ διδασκαλοὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἔχει
χρεῖαν πνευματικῆς τροφῆς.

§ 33. Περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου.

Ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ νικήσας
τὴν εἰδωλολατρείαν ἤρατο νίκην λαμπράν. Ἀλλ' ὁ διάβολος,
ὅστις ἀγρυπνεῖ πάντοτε, ἐπενόησε νέον μέσον νὰ ταράξῃ τὴν
Ἑκκλησίαν. Διήγειρε τὴν αἵρεσιν, ἥτοι ἐσπούδασε νὰ νοθεύσῃ
διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ
νὰ διαρρήξῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας. Ὑπῆρξαν καὶ πρό-
τερον αἰρέσεις, ἀλλ' αὗται δὲν ἦσαν τοσοῦτου λόγου ἄξιαι,

οὐδὲ ἐπήνεγκον τοσαῦτα κακὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅσων κακῶν πρόξενος ἐγένετο ἰδίως ὁ ἀρειανισμός. Λέγεται δὲ ἀρειανισμός ἡ ψευδὴς διδασκαλία τοῦ κληρικοῦ Ἀρείου.

Ὁ Ἀρειος, ἱερεὺς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας, ἀνὴρ ταραξίας καὶ φιλόδοξος, ἡξίου νὰ χειροτονηθῇ Ἐπίσκοπος αὐτῆς τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀποτυχὼν τῶν ἐλπίδων του, διότι προετιμῆθη ὁ ἅγιος Ἀλέξανδρος, ἐξεκαύθη ὑπὸ θυμοῦ, καὶ ἤρχισε νὰ κατὰκρίνῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου τούτου ἱεράρχου καὶ νὰ ἀντιτάσῃ νέαν διδασκαλίαν. Οὗτος τολμήσας ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, δὲν εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἀλλ' εἶνε ποίημα, ὅπερ ἐποιήθη, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα ἐν χρόνῳ.

Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἐναντία πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπέφερε μέγα σκάνδαλον καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἀσεβὴς καὶ βλάσφημος. Διὰ τοῦτο ὁ μνηστὴς ἱεράρχης Ἀλεξανδρείας, προσεπάθησεν ἐν ἀρχῇ νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν Ἀρειον εἰς τὸ ὀρθὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας διὰ παραινέσεων φιλοανθρώπων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ἡ πρῶτης καὶ αἱ πατρικαὶ νοθεσίαι ἦσαν ἀνωφελεῖς καὶ ὅτι ἡ ψευδὴς διδασκαλία τούτου ἐξετείνετο ὁσημέραι, συγκαλέσας σύνοδον ἐν ἔτει 321, καθεῖλε τὸν Ἀρειον τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἀφώρισεν. Συγχρόνως δὲ ἔγραψεν πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους, γνωστοποιῶν αὐτοῖς τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἡπεῖλει τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Νικομηδείᾳ, μετὰ λύπης ἐμαθε τὴν ὀλεθρίαν ταύτην διχόνοιαν καὶ τὴν διαφημιζομένην κακοδοξίαν τοῦ Ἀρείου. Νομίζων δὲ ὅτι ἤρκει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς αὐτήν, ἐὰν ἀπηύθυνε παραινέσεις πρὸς τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀρειον, ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξανδρείαν τὸν Ὅσιον, Ἐπίσκοπον Καρδούνης, φέροντα ἐπιστολήν, δι' ἧς προέτρπε τοὺς εἰρημένους κληρικούς νὰ ὁμονήσωσιν ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφοί. Ἦτο δὲ ὁ Ὅσιος γέρων σεβά-

σμιος, ὅστις εἶχεν ὑποφέρει πολλὰς κακώσεις ἐν τῷ τελευταίῳ διωγμῷ καὶ ὅστις μεγάλως ἐτιμᾶτο διὰ τὴν παιδείαν, τὴν σύνεσιν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος συνήθροισε σύνοδον καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ διαλλάξῃ τοὺς διαφερομένους. Ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, διότι ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ ἡρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο ὁ Ὅσιος ἐπιστρέψας εἰς Νικομήδειαν, ἐξέθετο εἰς τὸν αὐτοκράτορα πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, παραστήσας ἅμα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἡπεῖλει τὴν Ἐκκλησίαν.

§ 34. Περί τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἰδὼν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπὶνέγκεν, ἀπεφάσισε κατὰ συμβουλήν των Ἐπισκόπων νὰ συγκαλέσῃ Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, ὅπως αὕτη πολεμήσῃ καὶ καταστείλῃ τὴν πλάνην τοῦ Ἀρείου.

Ἡ πόλις Νίκαια, ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς Νικομηδείας, ὠρίσθη ὡς τόπος τῆς Συνόδου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν αὐτοῦ ἱεράρχας γράμματα ἵνα ὡς τάχιστα μεταβῶσιν εἰς Νίκαιαν. Οἱ Ἐπίσκοποι μετ' οὐ πολὺ παρευρέθησαν ἐν Νικαίᾳ, ὅντες τὸν ἀριθμὸν 318, ἐξαιρουμένων τῶν ἱερέων καὶ διακόνων. Οὐδέποτε Σύνοδος ὑπῆρξε τοσοῦτον σεβασμῆς καὶ ἱερά, διότι πλεῖστοι μὲν τῶν συνελθόντων Ἱεραρχῶν διέπρεπον ἐπ' ἁγιότητι, πολλοὶ δὲ ἔφερον ἔτι ἐν τῷ σώματι αὐτῶν τὰς πληγὰς, αἱ ἔλαβον ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τοὺς τελευταίους διωγμούς.

Ὅτε δὲ ἔφθασεν ἡ ὠρισμένη ἡμέρα πρὸς ἑναρξιν τῆς Συνόδου, οἱ ἅγιοι Πατέρες εἰσῆλθον εἰς αἵθουσαν μεγάλην, εἰς ἣν τελευταῖος εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, δεικνύων τὰ μέγιστα σημεῖα σεβασμοῦ πρὸς τὴν σεβαστὴν ταύτην ὁμήγυριν. Ἐνώπιον τῆς Συνόδου ἐνεφανίσθη καὶ ὁ Ἄρειος, ὅστις ἐνέμεινε σταθερὸς εἰς τὴν πλάνην αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ

Σύνοδος ἐξετάσασα τὴν διδασκαλίαν τούτου καὶ εὐροῦσα κακόδοξον, αὐτὸν μὲν καθεῖλεν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἀφώρισε, τὴν δὲ διδασκαλίαν αὐτοῦ ὡς αἰρετικὴν κατέκρινε. Διεκήρυξε δὲ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτι γεννᾶται ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς. «Γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα». Συνέταξε δὲ καὶ ἑπτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἐν οἷς διέλαβε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν τέλει δὲ οἱ ἅγιοι πατέρες ἐξεφώνησαν τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Ἀρείου, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατεδίκησεν αὐτὸν εἰς ἐξορίαν.

§ 35. Ἐξορία τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Θάνατος ὀλέθριος τοῦ Ἀρείου.

Ἀφοῦ ὁ Ἀρειος ἐξωρίσθη, οἱ φίλοι αὐτοῦ κατῴρωσαν νὰ πείσωσι τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἀδίκως κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Συνόδου καὶ ἐξωρίσθη, διότι φρονεῖ ὀρθῶς. Ὁ αὐτοκράτωρ πεισθεὶς εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας, ἀνεκάλεσε τὸν Ἀρειον ἐκ τῆς ἐξορίας. Τότε οἱ Ἀρειανοὶ συνεννοηθέντες ἀπεφάσισαν τὴν μὲν μερίδα αὐτῶν νὰ ἐνισχύσωσι, τοὺς δὲ ἀντιπάλους αὐτῶν νὰ καταδιώξωσι. Κυρίως ὅμως ἄπκσαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἔστρεψαν εἰς τὸν Ἱεράρχην Ἀλεξανδρείας ἅγιον Ἀθανάσιον, καὶ βουλὴν ἐβουλεύσαντο ἐκποδῶν αὐτὸν νὰ ποιήσωνται, διότι οὗτος, διάκονος ἔτι ὢν ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ, γενναίως καὶ εὐθαρσῶς ἐπολέμησε τὸν ἀρειανισμόν. Πρὸς τοῦτο δὲ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξύφηναν κατὰ τοῦ ἁγίου Ἱεράρχου οὐ τὰς τυχοῦσας συκοφαντίας καὶ κατηγορίας, ἀς ὅμως ὁ θεὸς πατήρ ἀνέτρεψε καὶ ἀνέσχεύασεν. Ἀλλ'εἴτα κατηγορήσαν αὐτὸς αὐτὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ὅτι ἐπειράθη δῆθεν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν κατ'ἔτος πεμπόμενον σῆτον. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος πιστεύσας ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη εἶνε ἀληθής, ἐξώρισε τὸν ἄθῳον Ἱεράρχην τῷ 337 εἰς Τρίβερν, πόλιν διὰ σήμερον τῆς Γαλλίας. Ἐκ τούτου δὲ ἐνθαρρυνθέντες οἱ Ἀρειανοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐγ-

καταστήσωσι τὸν Ἀρειον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁθεν ὁ αἰρετικὸς οὗτος ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μετέβη εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, καὶ ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ' ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, οἵτινες πιστῶς καὶ εἰλικρινῶς ἠγάπων τὸν ἀπόντα αὐτῶν ἱεράρχην, δὲν ἐδέχθησαν τὸν Ἀρειον, καὶ ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν μεγάλαι ταραχαί, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ προσκαλέσῃ τὸν Ἀρειον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀφοῦ δὲ οὗτος ἀφίκετο ἐκεῖσε καὶ ἔδωκε γραπτὴν ὁμολογίαν τῆς ἐαυτοῦ πίστεως, ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπίστευσεν, ὅτι ὄντως φρονεῖ ὀρθῶς, καὶ διέταξε τὸν αἰδέσιμον Ἱεράρχην Κωνσταντινουπόλεως ἁγίον Ἀλέξανδρον νὰ δεχθῇ τὸν Ἀρειον εἰς κοινωνίαν καὶ νὰ συλλειτουργήσῃ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτος μὴ θέλων νὰ συγχωρήσῃ μετὰ αἰρετικοῦ καὶ ἀφορισμένου, ἐδήλωσεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῇ αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἀρειανοὶ ἠπειλήσαν τὸν Ἱεράρχην ὅτι θέλει ἀναγκασθῇ εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, οὗτος πλήρης ἐσωτερικῆς ταραχῆς εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ, κλίνας τὰ γόνατα, ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ, λέγων· «Θεέ μου, ἡ ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου, καὶ μὴ συναπολέσης εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς, ἡ ἄρον τὸν Ἀρειον ἐκ τοῦ μέσου». Ὁ Ἀρειος, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἅγιος Ἱεράρχης ἐδέετο τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ναῷ, ἐξεληθὼν ἐκ τῶν ἀνχατέρων περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἐποχούμενος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του δορυφορούμενος πρὸς ἐπίδειξιν. Ἀλλ' αἰφνης καταλαμβάνεται ὑπὸ χανώσεως καὶ λειποθυμίας καὶ γίνεται κάτωχρος. Ἐν κακῇ δὲ καταστάσει διατελὼν εἰσῆλθεν ἐν οἰκίᾳ, καὶ προσέφυγεν εἰς ἀπόπατον, ὅπου παρευθὺς ἐξεχύθησαν τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ, καὶ οὕτω κακὸς κακῶς ἐτελεύτησεν. Ἡ δὲ οἰκία ἐκείνη ἐγκατελείφθη μηδενὸς τολμήσαντος πλέον νὰ πλησιάσῃ εἰς αὐτήν, καὶ τὴν ὁποίαν ἐδείκνυν ὡς μνημεῖον τῆς θείας τιμωρίας.

§ 36. Ἐπάνοδος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἰς Ἀλεξανδρείαν.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀρείου ἰσχυρῶς ἐξέπληξε καὶ αὐτὸν

τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀναγνώρισας ὅτι κατὰ τὴν θεῖαν βουλὴν ἀπέθανεν ὁ ἀσεβὴς οὗτος ἀπεστράφη εἰς ὑπερβολὴν τοὺς Ἀρειανούς. Μετεμελήθη δὲ ὅτι ἐξώρισε τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, καὶ διανοεῖτο νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ, ἀλλὰ ἀποθανὼν δὲ ἐξετέλεσε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ· οὐχ ἥττον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀφῆκεν εἰς τοὺς υἱούς του ἐντολὴν περὶ τούτου, ἣν ἐξετέλεσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ β', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Οὗτος πέμψας εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον μετ' ἐπιστολῆς, ἐν ἣ μεγάλως ἐπῆνει αὐτὸν διὰ τὰς ἐαυτοῦ ἀρετάς, ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ὅτι, ἀποδίδων τὸν ἱεράρχην εἰς τὸ ποίμνιόν του, ἐκπληροῦ τὸν εὐσεβεῖ σκοπὸν τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς του.

Ἀφικόμενον δὲ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, πάντες ὑπεδέξαντο μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς προστρέχοντες σωρηδὸν ἵνα ἴδωσιν αὐτὸν καὶ λάβωσι τὴν ἐαυτοῦ εὐλογίαν. Πᾶσαι δὲ αἱ ἐκκλησίαι ἀντήχουν ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων τῶν ἀδομένων κατὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον τοῦ ἀληθοῦς ποιμένου αὐτῶν.

§ 37. Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης πειρᾶται νὰ ἀνεγείρῃ τὸν Ἑθνισμόν.

Ἀποθανόντος ἐν ἔτει 361 τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίου, υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, διεδέξατο αὐτὸν Ἰουλιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς παραβάτης ἢ ἀποστάτης. Ἦτο δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἐξεπαιδεύθη δὲ εἰς τὰ ἐπισημότερα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς κυρίως ἡσχολεῖτο περὶ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ρητόρων. Διέτριψε δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἔχων συμμαθητὰς τὸν ἅγιον Βασίλειον καὶ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Νεζιζνζηνόν, ὅστις βλέπων τὴν ἄκοσμον πολιτείαν τοῦ Ἰουλιανοῦ, εἶπεν· «οἷον κακὸν ἢ Ρωμικίων τρέφει». Ἐνεκα δὲ τοῦ θερμοῦ ἔρωτος, ὃν ἔτρεφε πρὸς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, συνέλαβε τὴν ἀνόητον ἰδέαν νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν Χριστιανισμόν καὶ νὰ ἀνεγείρῃ τὴν λατρείαν

Ἀρειανούς μίαν τῶν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ αὐτοῦ Ἐκκλησιῶν. Ὅθεν ὁμιλῶν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπ' Ἐκκλησίας, εἶπε μετὰ παρρησίας ταῦτα· «Προστάσουσί μοι νὰ παρδῶσω τὴν Ἐκκλησίαν· ἐγὼ ἀποκρίνομαι· οὔτε εἰς ἐμὲ εἶνε θεμιτὸν νὰ παρδῶσω, οὔτε εἰς σέ, αὐτοκράτορ, σύμφορον νὰ παραλάβῃς αὐτήν· μὴ ἐπαίρου, αὐτοκράτορ, ἀλλὰ ἐὰν θέλῃς ἵνα ὁ Θεὸς προστατεύῃ τῆς ζωῆς καὶ τῆς βασιλείας σου, ὑποτάσσου αὐτῷ· εἰς τὸν βασιλέα, τὰ βασιλεία· εἰς τὸν Ἱερέα ἢ Ἐκκλησία.»

3ος Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος⁽¹⁾, Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, περίφημος ἐπὶ εὐγλωττίᾳ, πολυμαθεὶς καὶ ζήλῳ ἀποστολικῷ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ, καίπερ τοιοῦτος τυγχάνων, ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς βασιλείσσης Εὐδοξίας, οὗ ἕνεκα ἐξωρίσθη. Ἀπαγόμενος δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἔφθασεν εἰς Κόμωνα, ὅπου προαισθανθεὶς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Εἰπὼν δὲ, ὅπερ συνείθιζε νὰ λέγῃ· «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν,» παρέδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ ἐν ἔτει 407.

4ος ὁ ἅγιος Βασίλειος, Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας. Οὗτος γενναίως ἀντετάχθη εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, ὅστις μανιωδῶς ὑπεστήριζε τὸν ἀρειανισμόν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς Καισάρειαν, προαπέστειλεν ἐκεῖσε τὸν Ἐπαρχὸν ἐντειλόμενος αὐτῷ ἢ νὰ πείσῃ διὰ κολακειῶν τὸν εἰρημένον Ἱεράρχην νὰ παραδεχθῇ τὸν ἀρειανισμόν, ἢ νὰ ἐκφοβίσῃ αὐτὸν δι' ἀπειλῶν. Ὁ Ἐπαρχος μετεκάλεσάτο τὸν ἅγιον Βασίλειον καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας καθήμενος ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ περικυκλούμενος ὑπὸ ἐνόπλων ῥαβδούχων. Ὁμίλησε δὲ πρὸς αὐτὸν ἐν ἀρχῇ μετὰ προσποιητῆς πραότητος, σπουδάσας νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ συναινέσῃ εἰς τὸ θέλημα

(1) Ἐπωνομάσθη οὕτως τὴν διὰ εὐφράδειαν καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν τε καὶ πείθειν δαινότητα.

τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλ' εἰς μάτην, διότι ὁ ἅγιος Ἱεράρχης ἔμεινεν ἀμετάτρεπτος. Τότε δὲ ὁ Ἐπαρχος λαβὼν ὕψος ἀπειλητικόν, τῷ εἶπε μετ' ὀργῆς· «Τολμᾷς νὰ παρκαούης εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις εἶνε κύριος νὰ σὲ ἀποστερήσῃ τὴν περιουσίαν σου, νὰ σὲ ἐξορίσῃ καὶ αὐτὴν ζωὴν νὰ σὲ ἀφέλῃ;» Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίθη ὁ ἅγιος· «Εἰς οὐδὲν λογίζομαι τὰς ἀπειλὰς ταύτας, διότι ὁ οὐδὲν κτησάμενος, οὐδὲν δύναται νὰ ἀπολέσῃ, παρεκτός καὶ θέλετε νὰ μὲ ἀφαιρέσητε τὰ εὐτελῆ ταῦτα ἐνδύματα καὶ βιβλία τινὰ, ἅπερ εἶνε ἅπας ὁ ἐμὸς πλοῦτος. Ὡς πρὸς τὴν ἐξορίαν δὲ, οὐδὲν μέλει μοι, διότι πᾶσα ἡ γῆ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, καὶ παντοῦ, ὅπου ἂν πορευθῶ, θέλει εἶνε πατρίς μου. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου οὐδὲν φοβοῦμαι αὐτόν· θὰ εἶνε μάλιστα εὐεργεσία εἰς ἐμὲ, διότι θὰ μεταβῶ ὅ,τι τάχιον εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν.» Ὁ Ἐπαρχος ταῦτα ἀκούσας, ἔμεινεν ἔκθαμβος. Ἀφοῦ δὲ μετὰ μικρὸν ἀφίκετο καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ ἔμαθε τὸ ἄκαμπτον καὶ ἀμετάτρεπτον τοῦ θείου πατρὸς, οὐ μόνον δὲν μετῆλθε βίαν κατ' αὐτοῦ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐπαρχου, ἀλλὰ χαριζόμενος εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσε τὰ κάλλιστα τῶν ἐν Καισαρείᾳ βασιλικῶν κτημάτων εἰς χρῆσιν τῶν λεπρῶν καὶ λελωδημένων, ὧν τὴν μέριμναν καὶ φροντίδα εἶχεν ἀναλάβει ὁ ἀληθὴς οὗτος ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

5ος Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Οὗτος διήνυσε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν ἀπομονώσει μακρὰν τῆς τύφθης τῶν ἀνθρώπων ἰσχυρῶς ἀφωσιωμένος τῷ Θεῷ. Ἐνεκὰ δὲ τῶν ἐκυτοῦ ἀρετῶν, τῶν πολλῶν γνώσεων καὶ τῆς ῥητορείας του προήχθη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 379, ἔνθα τελεσφόρως ἐπολέμησε τὸν ἐκεῖ ἐπικρατοῦντα ἀρειανισμόν καὶ ὠκοδόμηι τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός τῶν εὐαγγελικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπίσκοποι τινες ἠμφισβήτουν τὴν ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνύψωσιν αὐτοῦ ὥς μὴ κανονικὴν, ὁ ἔνδο-

ξος Ἱεράρχης. ζηλῶν τὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην, ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡσπάσατο αὐθις τὴν ἀγαπητὴν αὐτῷ ἐρημίαν, ὅπου συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

§ 40. Περὶ τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐκ τῆς αἰρέσεως τῶν ἀρειανῶν ἀνεβλάστησεν ἐτέρα αἵρεσις, ἥτις προσέβαλλε τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐντεῦθεν αὕτη ὠνομάσθη αἵρεσις τῶν Πνευματομάχων. Ἀρχηγὸς δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Μακεδόνιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως χρηματίσας. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε κατώτερον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐπομένως δὲν εἶνε Θεὸς ἀληθινός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψευδὴς αὕτη διδασκαλίᾳ ὁσημέραι ἐξηπλοῦτο, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος, οὐχ ἥττον μέγας ἐπὶ εὐσεβείᾳ ἢ ἐπὶ κατωρθώμασι, συνεκάλεσεν ἐν ἔτει 381, Σύνοδον Οἰκουμενικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾗ συνῆλθον 150 θεοὶ Πατέρες. Ἡ Σύνοδος προσεπάθησεν ἐν ἀρχῇ νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς Πνευματομάχους εἰς τὸ ὀρθὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν ἰσχυρογνώμονως καὶ ἀπεχώρησαν. Τότε ἡ Σύνοδος ἐκήρυξεν αὐτοὺς αἰρετικούς, καὶ τοὺς μὲν κληρικούς ἐξ αὐτῶν καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ἀνεθεμάτισεν. Εἶτα δὲ ἐπεκύρωσε τὰ ἐπὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, προσθεῖσα εἰς αὐτὸ πέντε ἔτι ἄρθρα, ἀπὸ τοῦ ὁγδόου, ἐν ᾧ περιέλαβε τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀρθὴν διδασκαλίαν, μέχρι τοῦ δωδεκάτου, καὶ οὕτως ἀπετελέσθη πλήρης τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐκ δωδεκα ἁρθρῶν. Ὁ Θεοδοσίος ἀποδεχάμενος τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου διὰ νόμου ἐβεβαίωσε καὶ ἐπεκύρωσε τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐψηφισμένα.

§ 41. Ἀμάρτημα καὶ μετάνοια τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου.

Ὁ λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπανεστή κατὰ τοῦ διοικητοῦ καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν μετὰ πολλῶν ἄξιωματικῶν. Ὁ αὐτο-

κράτωρ Θεοδόσιος ἄμα μαθὼν τὴν εἰδησιν ταύτην, ἐξεκαύθη ὑπὸ ὀργῆς καὶ διέταξε τὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων, ἁθῶν καὶ ἐνόχων, καὶ ἑπτὰ χιλιάδες ἐφονεύθησαν ἐν τῇ τρομερᾷ ταύτῃ σφαγῇ. Ὁ Θεοδόσιος, ὅστις τότε διέτριβεν ἐν Μεδιολάνῳ, μετὰ τινος ἡμέρας μετέβη εἰς τὸν ναὸν εἰς ἐπιτάλῃσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ἀλλ' ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, ἀπαγόρευσεν αὐτῷ τὴν εἴσοδον, εἰπὼν· «στῇθι, βασιλεῦ, δὲν αἰσθάνεσαι ἔτι τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων σου; Πῶς θέλεις ἶδει τὸν ἱερὸν ναόν; πῶς θέλεις εἰσελθεῖ εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα; Αἱ χεῖρές σου καπνίζουσιν ἔτι ἐκ τοῦ ἁθῶου αἵματος τῶν φονευθέντων. Πῶς θέλεις τολμήσει νὰ κοινωνήσῃς τῶν ἀχράντων μυστηρίων; ἀποχώρησον, βασιλεῦ, καὶ μὴ προσθέτης ἔσῃ ἄλλοις ἀνόσιον ἔργον εἰς τὸν φόνον τοσούτων ἀνθρώπων.» Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποδεξάμενος τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἱεράρχου, ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ. Μετὰ πᾶροδον δὲ ὀκτὼ μηνῶν ἐν τῇ ἐορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ὁ θεῖος Ἱεράρχης συνεχώρησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν εἰς τὸν ναὸν εἴσοδον. Οἱ δὲ πιστοὶ ἐχάρησαν καὶ μετ'εὐφρημιῶν τὸν βασιλέα εἰς τὰ βασιλεία συνώδευσαν.

§. 42 Περὶ τῆς τρίτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ἐκήρυττεν ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ὑπάρχουσι δύο φύσεις, ἥτε θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινος, ἡνωμέναι εἰς ἓν μόνον πρόσωπον, τὸ πρόσωπον τοῦ θεοανθρώπου Ἰησοῦ, οὗτινος ἡ ἀγία Παρθένος εἶνε ἡ ἀληθὴς μήτηρ.

Ἀλλ' ὁ Νεστόριος, Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ἤρξατο διδάσκων ὅτι ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινος φύσις ἐν τῷ Χριστῷ εἶνε καθ' ὀλοκληρίαν ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν πρέπει νὰ καλεῖται Θεοτόκος, ἀλλὰ Χριστοτόκος, διότι ἐγέννησεν ἄνθρωπον χριστὸν, καὶ οὐχὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Ἀμα ἀκουσθείσης τῆς κακοδοξίας ταύτης, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πιστοὶ ἐτράχθησαν καὶ ἀπέφευγον τὴν μετὰ τοῦ

αίρετικοῦ Ἐπισκόπου συγκοινωνίαν. Ἡ κακὸδοξος αὕτη διδασκαλία περιῆλθε καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Ἱεράρχου Ἀλεξανδρείας ἀγίου Κυρίλλου, ὅστις πρῶτον μὲν ἔγραψε πρὸς τὸν Νεστόριον, προτρέπων αὐτὸν νὰ παύσῃ κηρύσσων τοιαύτην διδασκαλίαν, εἶτα δὲ ἐγνωστοποίησε ταύτην καὶ πρὸς τὸν Πάπαν (1) Ῥώμης Κελεστίνον, ὅστις κατέκρινε τὸν τε αἰρεσιάρχην καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς καὶ ὁ κλῆρος Κωνσταντινουπόλεως ἡτήσαντο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ τὴν συγκρότησιν Οἰκουμένης Συνόδου πρὸς παῦσιν τῶν σκανδάλων. Ὁ ἡγεμὼν προσεκάλεσε τοὺς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ Ἱεράρχας, οἵτινες συνήλθον εἰς Ἐφεσον ἐν ἔτει 431, ὄντες τὸν ἀριθμὸν 200. Ἀφοῦ δὲ εἰσῆλθον εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν καὶ ἐκάθισαν κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἐδρῶν αὐτῶν, ἐξήτασαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου, καὶ εὐρόντες αὐτὴν μὴ σύμφωνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸν μὲν ἅτε κληρικὸν ὄντα, καθεῖλον τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνεθεμάτισαν, τὴν δὲ διδασκαλίαν του ὡς αἰρετικὴν ἀπεδοκίμασαν καὶ κατέκριναν. Ὦρισαν δὲ οἱ ἅγιοι Πατέρες ὅτι ἡ ἀγία Παρθένος εἶνε ἡ ἀληθὴς μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὀνομάζεται Θεοτόκος. Ὁ αὐτοκράτωρ βεβαιώσας καὶ ἐπικυρώσας τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου δογματισθέντα, ἐξώρισε τὸν κακὸδοξον Νεστόριον εἰς τι μοναστήριον τῆς Ἀντιοχείας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκεῖ ἐξηκολούθει διδάσκων τὴν πλάνην αὐτοῦ, ἐξωρίσθη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου σαπείσης τῆς γλώσσης του, ἀπέθανε θάνατον φοβερόν (2). Θάνατος ἀμαρτωλῶν πονηρός.»

(1) Τὸ ὄνομα Πάπας, συνώνυμον τοῦ πατὴρ, ἀπεδίδοτο εἰς πάντας τοὺς Ἐπισκόπους μέχρι τοῦ 1. Αἰῶνος. Ἐκτοτε δὲ Πάπαι ὀνομάζοντο μόνοι οἱ Ἐπίσκοποι Ἀλεξανδρείας καὶ Ῥώμης, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ Πατριάρχαι. Ἀλλ' ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ 3', ἀνὴρ λίαν φιλόδοξος καὶ ἀλαζών, συνοδικῶς ἀπεφάσισε νὰ μὴ τολμήσῃ τις ἐφεξῆς νὰ ὀνομάζεται Πάπας, εἰμὴ μόνος ὁ Ἐπίσκοπος Ῥώμης.

(2) Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Νεστορίου σφάζονται ἕως τοῦ νῦν ἐν Συρίᾳ, Ἀρμενίᾳ

§. 43 Περί τῆς τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐκ τῆς αἰρέσεως τοῦ Νεστορίου ἐγεννήθη ἑτέρα αἵρεσις, ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀρχιμανδρίτου μονῆς τινος παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχει μία μόνη φύσις, καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ὁμοούσιον τῷ ἡμετέρῳ, διότι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς θείας φύσεως ὅλως ὑπὸ ταύτης ἀπερροπήθη. Διὰ τοῦτο ἡ ψευδὴς αὕτη διδασκαλία καλεῖται μονοφυσισμός, οἱ δὲ διδάσκοντες καὶ ἀποδεχόμενοι ταύτην ὀνομάζονται μονοφυσῖται.

Ὁ Ἱεράρχης Κωνσταντινουπόλεως ἅγιος Φλαβιανός, ἅμα λαβὼν γινῶσιν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας τοῦ Εὐτυχοῦς, προσεκάλεσεν αὐτὸν καὶ προσεπάθησε διὰ παλαιέσεων, καὶ προτροπῶν νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ ἣν ἐδίδασκε διδασκαλίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἐπέμενεν ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ, ὁ Ἱεράρχης, κατὰ τὸ ἐπισκοπικὸν αὐτοῦ καθήκον, ἔπαυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῆς μονῆς καὶ καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης.

Ὁ Πάπας Λέων πληροφορηθεὶς τὴν αἵρεσιν τῶν μονοφυσιτῶν, ζήλῳ θείῳ κινούμενος, ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαρκιανὸν καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Πουλχερίαν, αἰτούμενος τὴν συγκρότησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ προσεκάλεσε τοὺς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ Ἱεράρχας νὰ προσέλθωσιν εἰς Χαλκηδόνα πρὸς συγκρότησιν Συνόδου. Οἱ ἅγιοι πατέρες ἐν τάχει παρέστησαν ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 451, ὄντες τὸν ἀριθμὸν 630. Εἰσελθόντες δὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εὐφημίας, ἐξήτασαν τὴν διδασκαλίαν τῶν μονοφυσιτῶν, καὶ εὐρόντες αὐτὴν ὅλως ἀντικειμένην πρὸς τὴν ὀρίαν διδασκαλίαν τῆς

Περσίας καὶ Αἰγύπτου φέροντες τὴν ἑπωνυμίαν τῶν Χαλδαίων Χριστιανῶν, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἑκφρασιν Θεοτόκος ἐπὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας,

Ἐκκλησίαις, τὸν μὲν Εὐτυχῇ καὶ Διόσκουρον, Ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ἅτε κληρικούς ὄντας, καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνεθεμάτισε, τὴν δὲ ψευδῇ διδασκαλίαν αὐτῶν ἀπεδοκίμασε καὶ κατέκρινε. Ἐδογματίσει δὲ ἡ Σύνοδος ἵνα οἱ πιστοὶ πιστεύωσιν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχουσι δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινος, ἡνωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ ἀδικαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως, καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶνε τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας. (1)

§ 44. Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Φράγκους.

Οἱ Φράγκοι ἐκ γερμανικοῦ ἔθνους τὸ γένος ἔλκοντες κατῴκουν μέχρι τέλους τοῦ πέμπτου αἰῶνος κατὰ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς σημερινῆς Γαλλίας. Ἦσαν δὲ μέχρι τοῦ ἔτους 493 εἰδωλολάτραι, προσφέροντες θυσίας εἰς λιθίνους καὶ ξυλίνους θεούς. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Χλοδοβίχος, ὑποτάξας εἰς τὸ μῆκρον αὐτοῦ βασιλεῖον πολλὰς παρακειμένας ἐπαρχίας, ἐνυμφεύθη τὴν ἀνεψιὰν τοῦ βασιλέως τῶν Βουργούντων Χλοτίλδαν, χριστιανὴν οὖσαν.

Ἡ νουνεχὴς καὶ εὐσεβὴς βασίλισσα συχνὰ παρώτρυνε τὸν σύζυγον αὐτῆς νὰ ἀφήσῃ τὴν λατρείαν τῶν ψευδῶν Θεῶν καὶ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀλλὰ μάτην· ὁ Χλοδοβίχος ἔμενεν ἀμετάπειστος. Ἡ θεία πρόνοια ἠυδόκησεν ἵνα ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸν Χριστιανισμόν τοῦ βασιλέως τούτου καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ γένηται διὰ θαύματος ὁμοίου πρὸς ἐκεῖνο, δι' οὗ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκάλυψε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον.

Οἱ Ἀλεμαννοὶ, λαὸς πολεμικὸς τῆς Γερμανίας, περὶ τὸ ἔτος 496, διαβάντες τὸν Ρῆνον ποταμὸν, κατηυθύνοντο πρὸς

(1) Οἱ ὁπαδοὶ τῆς αἵρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν διασώζονται μέχρι τῆς σήμερον ἐν Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ οἱ κόπται, ἐν Ἀβυσσινίᾳ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ οἱ Ἀρμένιοι ἀποβάλλοντες τὴν τετάρτην Οἰκουμένην Σύνοδον.

τὴν Γαλλίαν ἵνα κατακτήσωσιν αὐτήν. Ὁ Χλοδοβίχος ἅμα μαθὼν τὴν εἴδησιν ταύτην, ἡτοιμάζετο εἰς συνάντησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ, ἡ Χλοτίλδα εἶπεν αὐτῷ ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ νικήσῃ, πρέπει νὰ ἐπικαλεσθῇ εἰς βοήθειαν τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα συνεπλάκησαν, καὶ μετὰ πολύωρον μάχην οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσι καὶ νὰ διασκορπίζωνται. Ὁ Χλοδοβίχος βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ δακρυρροῶν εἶπεν· «Ἰησοῦ Χριστέ, περὶ οὗ ἡ Χλοτίλδα διαβεβαίωσ' ὅτι εἶσαι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐπικαλοῦμαι τῇ στιγμῇ ταύτῃ τὴν σὴν βοήθειαν· ἐὰν μὲ ἀναδείξῃς νῦν νικητὴν, θέλω πιστεύσει εἰς σὲ καὶ βαπτισθῇ εἰς τὸ ὄνομά σου.» Ἀμὰ ἐτελείωσε τὴν θερμὴν ταύτην δέησιν, καὶ οἱ Φράγκοι ἀνακτησάμενοι γενναιοψυχίαν, ἐφώρμησαν αὐτῆς κατὰ τῶν Ἀλλεμανῶν, ἐφόνευσαν τῶν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἤραντο περιφανῇ νίκην. Οἱ δὲ Ἀλλεμανοὶ στρατιῶται, φοβούμενοι μὴ φονευθῶσιν ὑπὸ τῶν νικητῶν, ὑπετάγησαν εἰς τὸν Χλοδοβίχον.

§ 45. Ὁ Χλοδοβίχος καὶ οἱ Φράγκοι βαπτίζονται.

Ἡ Χλοτίλδα πληροφορηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν θεῖαν βοήθειαν, δὲν ἔπαυε παρακινοῦσα αὐτὸν νὰ παραδεχθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἀλλ' ὁ Χλοδοβίχος ἐδίσταζεν εἰσέτι περὶ τούτου, φοβούμενος μήπως οἱ στρατιῶται δὲν θελήσωσι νὰ ἀπαρνηθῶσι τοὺς ψευδεῖς αὐτῶν θεοὺς. Διὰ τοῦτο ἡ Χλοτίλδα μετεκαλέσατο κρύφα τὸν Ἱεράρχην τῆς πόλεως Ῥημῶν Ῥεμίγιον, καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ προτρέψῃ τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν νὰ πιστεύσωσι καὶ νὰ βαπτισθῶσιν. Ὁ εὐσεβὴς Ἱεράρχης συναγαγὼν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς στρατιώτας, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως, ὡμίλησε πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοσαύτης πειθοῦς, ὥστε πάντες ἀνεβόησαν· «ἀπαρνόμεθα τοὺς θνητοὺς ἡμῶν θεοὺς, καὶ πιστεύομεν εἰς τὸν ἀθάνατον Θεόν, ὃν ὁ Ἐπίσκοπος Ῥεμίγιος κηρύσσει.» Ἀποῦδ' ἡ ἔφθασεν ἡ-

μέρα τῆς τελετῆς τοῦ βαπτίσματος, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως ἐπληρώθησαν ἀνθρώπων, προφερομένων δὲ λαμπάδων ἀνημμένων, τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἐβάδιζον πάντες μετ' εὐλαβείας, ᾄδοντες ὕμνους καὶ δεήσεις. Ἠκολούθουν δὲ ἐν τάξει ὁ Ἱεράρχης Ῥεμίγιος κρατῶν τὸν βασιλέα τῇ δεξιᾷ χειρὶ, ἡ εὐσεβὴς βασίλισσα ἐν χρυᾷ μεγάλῃ, συνοδεύουσα τὰς δύο ἀδελφὰς τοῦ βασιλέως, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ στρατός. Ἀφοῦ δὲ παρεγένοντο εἰς τὰ βαπτιστήρια, πρῶτος ὁ βασιλεὺς ὡμολογήσας δημοσίᾳ τὴν πίστιν εἰς ἕνα Θεὸν τρισυπόστατον, ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ μνησθέντος Ἱεράρχου, εἶτα δὲ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, τρεῖς χιλιάδες στρατιῶται, καὶ πλείστοι ἄλλοι, καὶ οὕτως ὁ Χριστιανισμὸς εἰσῆχθη εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν.

§ 46. Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας.

Οἱ Ἀγγλοσάξωνες κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐγένοντο κύριοι τῆς Βρεττανίας, Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν σκληροὶ καὶ εἰδωλόλατραι, προσηnéχθησαν πρὸς τοὺς Βρεττανούς, χριστιανούς ὄντας πρότερον, λίαν ἀπανθρώπως, διότι τοὺς μὲν Ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς ἔσφαζον ἐν τοῖς ἱερεῖς νκοῖς, τοὺς δὲ λαϊκοὺς πιστοὺς πολυτρόπως ἐφόνευον, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ἄταφα κατέλιπον. Τὴν πρωτοβουλίαν δὲ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἀγγλοσάξωνων εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἔλαβεν ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ μέγας, ὅστις ἐν ἔτει 590 ἔπεμψε εἰς τὴν Ἀγγλίαν μοναχὸν τινα, ὀνόματι Αὐγουστῖνον, μετὰ τεσσαράκοντα ἐτέρων μοναχῶν. Ἀφοῦ δὲ οὗτοι ἀφίκοντο ἐκεῖσε, ὁ Αὐγουστῖνος ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ ὅτι ἔρχεται ἐκ Ῥώμης, κομίζων αὐτῷ χαροποιὸν ἀγγελίαν, τὴν ὁποίαν ἐὰν ἀποδεχθῇ, θὰ λάβῃ ἐν τῷ οὐρανῷ βασιλείαν αἰώνιον. Ὁ βασιλεὺς μετεκαλέσατο τὸν Αὐγουστῖνον νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ. Τότε δὲ ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ περιβεβλημένοι τὰς ἱερατικὰς αὐτῶν στολὰς, καὶ φέροντες τὸν ἐσταυρωμένον παρέστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅπου μετὰ λαμπάδων ἀνημ-

μένων καὶ θυμιάματος ἔψαλλον δεήσεις καὶ ὕμνους, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ νὰ φωτίσῃ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἡ πανηγυρική αὕτη λιτανεία παρήγαγεν εἰς τὸν βασιλέα ἀρίστην ἐντύπωσιν, διὸ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Αὐγουστῖνον νὰ κηρύττῃ τὸ Εὐαγγέλιον. Οἱ εἰρημένοι μοναχοὶ ἤρχισαν νὰ προσεύχωνται καὶ νὰ διδάσκωσι τὸν λαὸν τὴν σωτήριον διδασκαλίαν, διάγοντες βίον σεμνὸν καὶ πρόποντα τῇ ὑψηλῇ αὐτῶν ἀποστολῇ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐβαπτίσθη αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κατὰ μικρὸν δὲ καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

§ 47. Εἰσαγωγή τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν.

Οἱ Γερμανοὶ, οἵτινες κατώκουν τότε πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ῥήνου καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως, ἦσαν ἐθνικοὶ, προσφέροντες θυσίαν εἰς τὰ εἰδῶλα, ζῶα, καρποὺς καὶ ἀνθρώπους πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν ψευδῶν αὐτῶν Θεῶν. Ἦσαν δὲ ἄγαν δεισιδαίμονες, διότι ἐπίστευον τὴν μαγικὴν τέχνην καὶ παρετήρουν περιδεῶς τὰς πτήσεις καὶ τὰς φωνὰς τῶν πτηνῶν, καὶ τὰ ἔγκατα τῶν θυμάτων. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς, ὃν ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος φυλαί τινές, ὡς γείτονες τῶν ρωμαίων, ἀπεδέξαντο, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν μόρφωσιν. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν συχνῶν πολέμων, διότι ἦσαν πολεμικοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἀγρίαν κατάστασιν, ἐν ᾗ διετέλεσαν μέχρι τοῦ ἔτους 589. Τότε δὲ ὁ μοναχὸς Κολουμβανὸς παραλαβὼν καὶ ἐτέρους δώδεκα μοναχοὺς μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου κηρύσσων ἐκεῖ τρία ἔτη ἀδιαπύστως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐπέστρεψε πολλοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ οὕτως ἔκτοτε κατὰ μικρὸν οἱ Γερμανοὶ ἠσπάσαντο τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

§ 48. Περί τῆς πέμπτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ Ἐκκλησία κατεσπαράσσεται ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν μονοφυ-

σιτών, ὅτε Ἰουστινιανὸς ὁ πρῶτος ἀνέλαβε τὰ σκήπτρα τοῦ κράτους. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο ἀπὸ καρδίας ἀφωσιωμένος τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐθεώρει ὡς ἐν τῶν κυρίων ἔργων αὐτοῦ νὰ στηρίξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν. Διὸ πρὸς κατὰπαυσιν τῶν μονοφυσιτικῶν ἐρίδων, αἵτινες εἶχον λάβει τεραστίας διαστάσεις, συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν πέμπτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν ἔτει 553. Ἡ Σύνοδος αὕτη, ἐν ἣ συνήλθον 165 ἅγιοι Πατέρες, πρῶτον μὲν ἐπεκύρωσε τὰ δογματισθέντα ὑπὸ τῆς τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἶτα δὲ κατεδίκασε τὰ τρία καλούμενα κεφάλαια, ἥτοι α' τὰ συγγράμματα Θεοδώρου τοῦ Μοψονεστίας, διδασκάλου τοῦ αἰρετικοῦ Νεστορίου χρηματίσαντος. β' τὰ δώδεκα κεφάλαια, ἕπερ ἔγραψεν ὁ Ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος, εἰς ἀνασκευὴν τῶν κατὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, Πατριάρχου⁽¹⁾ Ἀλεξανδρείας, δώδεκα ἀναθεματισμῶν, γ' δὲ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Ἐδέσσης Ἰβᾶ ἐπιστολὴν, ἣν ἔπεμψε πρὸς τὸν ἐν Περσίᾳ Ἐπίσκοπον Μάρην, ἐν ἣ τὸν μὲν Νεστόριον ἐπήνει, τὸν δὲ Ἱεράρχην Κύριλλον κατέκρινε. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ Σύνοδος αὕτη ἀνεθεμάτισε τὸν πολυμαθὴ καὶ πολυγραφικώτατον Ὠριγένην, ὑποπεσόντα εἰς πολλὰς κακοδοξίας καὶ ἐτέρους αἰρετικούς. Κατόνως δὲ δὲν ἐξέδωκεν.

§ 49. Περὶ τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ ἔκτακτος οὗτος ἄνθρωπος κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰσμαήλ, υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Μέκκᾳ τῇ πρωτευούσῃ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἐν ἔτει 570, ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν. Γενόμενος δὲ ὀρφανὸς ἐν ἡλικίᾳ ἑξ ἑτῶν, δὲν ἐκληρονόμησεν, εἰμὴ ἓνα δοῦλον, ὀλίγα πρόβατα καὶ πέντε καμή-

(1) Τὸ ὄνομα Πατριάρχης κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ χριστιανισμοῦ ἦτο τιμητικὸν καὶ ἐδίδετο εἰς πάντα Ἐπίσκοπον. Ἀλλ' ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη Οἰκουμεν. Σύνοδος ἀπέδωκε τὸ ὄνομα τοῦτο ἰδίως εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους τῶν πρώτων θρόνων, Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

λους. Ὁ θεὸς αὐτοῦ ἤσκησεν αὐτὸν εἰς σωματικὰς καὶ πολεμικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο λίαν ἐπιδέξιος καὶ περιεκοσμεῖτο διὰ πολλῶν προτερημάτων, κατώρθωσεν ἐν ἡλικίᾳ 25 ἐτῶν νὰ νυμφευθῇ χήραν τινὰ πλούσιαν, ὀνόματι Χαδισσάν, καὶ οὕτω κατέστη πλούσιος καὶ εἰς τῶν πρωτευόντων πολιτῶν τῆς Μέκας. Εἶτα ὁ Μωάμεθ ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ κόσμου καὶ διῆγεν ἐν τόπῳ ἀγνώστῳ βίον μονήρη, ὃν ἀφιερωμένος εἰς θεωρίας θρησκευτικὰς. Περὶ τὸ ἔτος 610, ὅτε ἦγε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐνεφανίσθη ἐν Μέκᾳ ἀρχηγέτης νέας θρησκείας, κηρύσσων ἑαυτὸν προφήτην παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐδίδαξε τὴν νέαν διδασκαλίαν τὴν σύζυγον αὐτοῦ, εἶτα δὲ τὸν δεκαετῆ ἐξάδελφον Ἀλῆν, τὸν δοῦλον Ζεῖδ, καὶ τὸν Ἀβουβέκερ, ἄνδρα μεγάλην δύναμιν ἐν Μέκᾳ ἔχοντα, ὅστις ἐκέρδισεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ καὶ δέκα ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτῶν τῆς Μέκας, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ συμπολίται τοῦ Μωάμεθ ὑπελάμβανον αὐτὸν ὡς μαϊνόμενον. Ἐπὶ τρία ἔτη ἡ πρόοδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ ἐγένετο βραδεῖα. Ἀλλὰ τὸ τέταρτον ἔτος προσκαλέσας πάντας τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ εἰς κοινὸν συμπόσιον, ἠρώτησε, τίς τούτων θέλει νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Βεζύρου. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες ἐτήρησαν βαθεῖαν σιγὴν, ὁ ἐξάδελφος Ἀλῆς ὑπολαβὼν εἶπεν ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, θέλει τὸν ἐξολοθρεύσει. Τότε ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισεν ὀριστικῶς νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰδωλολάτραι, ἀλλ' οὗτοι ὠρμήσαντες κατ' αὐτοῦ ἐπειράθησαν νὰ τὸν φονεύσωσι. Διασωθεὶς δὲ ἐκ τοῦ κινδύνου ἔφυγε κρύφα καὶ ἐπορεύθη εἰς Μεδίνην, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους καὶ εὐλικρινοῦς ὑποδοχῆς. Ἡ φυγὴ αὕτη ἐγένετο τῇ 12 Ἰουλίου, τοῦ ἔτους 622, καὶ ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου, ἦτοι τῆς φυγῆς, ἄρχεται ἡ χρονολογία τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐν Μεδίνῃ ὁ Μωάμεθ περιβλήθεις τὴν ἡγεμονικὴν καὶ Ἰερρατικὴν ἐξουσίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ διὰ τοῦ

ξίφους. "Οθεν ἐν ἔτει 628, τεθείς ἐπὶ κεφαλῆς 150 χιλιάδων Ἀράβων, ἐκυρίευσε τὴν Μέκκαν. Ὀλίγω δὲ ὕστερον ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς Ἀραβίας ὑπετάγησαν εἰς αὐτόν. Τότε δὲ ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσκαλὼν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἑαυτοῦ ἀποστολήν· ἀλλ' ἐν ἔτει 632 αἴφνης ἀπέθανε φαρμακωθεὶς ὑπὸ γυναικὸς, ἥτις ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ, ἐὰν τὸ δηλητήριο ἠδύναντο νὰ βλάψῃ τὸν Μωάμεθ, ἀφοῦ εἶνε προφήτης παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένος. Ἐτάφη δὲ ἐν Μεδίνῃ, ἔνθα ὑπάρχει ὁ τάφος αὐτοῦ περιφραγμένος ὑπὸ σιδηρῶν κιγλίδων καὶ εἰς πάντας ἀπρόσιτος. Ἀλλ' ὁ χύδην ὄχλος πιστεύει ὅτι κρέμαται ἐν τῷ ἀέρι.

§ 50. Περὶ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ ἦτο μὲν ἀγράμματος, ἅτε μὴ διδασκόμενος, ἀλλ' ὁμως ἦτο ἄνθρωπος οὐχὶ καὶ τῆς τυχοῦσης εὐφυΐας, κατωρθώσας νὰ καταστρέψῃ τὴν εἰδωλολατρείαν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ νὰ διαδώσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔστω καὶ διὰ τοῦ ξίφους. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ ἦτο τερατῶδες σύμμιγμα διδασκαλίας παραληφθείσης παρὰ τῶν Ἰουδαίων, τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκ ψευδῶν παραδόσεων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἐκήρυττε δὲ ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνος Θεός, δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων· ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ψυχὴν ἀθάνατον καὶ σῶμα, ὅπερ μέλλει νὰ ἀναστηθῇ· ὅτι ἕκαστος θέλει κριθῇ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἦρνεῖτο τὴν ἀγίαν Τριάδα· ὑπισχνεῖτο εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ὁπαδοὺς φιληδόνους ἀπολαύσεις ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐδίδασκε τὸ ἀδυσώπητον πεπωμένον (τὸ γραπτὸν), λέγων ὅτι, πᾶν ὅ,τι συμβαίνει ἐν τῷ κόσμῳ, γίγνεται κατὰ τύχην τυφλήν. Ἀνεγνώριζε τὴν ἀποστολήν τῶν ἀρχαίων προφητῶν καὶ πρὸ πάντων τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν ἐθεώρει μεῖζω προφήτην ἐκείνων. Ἀλλὰ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν ὅτι εἶνε ὁ με-

γαλείτερος τοῦ Θεοῦ προφήτης, ὑπέρτερος καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὰ πρῶτιστα δὲ καθήκοντα, τὰ ὅποια ἐνετείλατο εἰς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ εἶνε τὰ ἐξῆς· ἡ προσευχή, ἡ νηστεία, ἡ ἐλεημοσύνη, αἱ ἀπολούσεις, αἱ ἱεραὶ ἀποδημίαι εἰς Μέκκαν, καὶ ὁ ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῶν μὴ ἀποδεχομένων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, τῶν ἀπίστων. Ὄρισε τὴν Παρασκευὴν ὡς ἡμέραν ἱερὰν εἰς δημοσίαν λατρείαν. Ἀπηγόρευτε τοῖς ὀπαδοῖς αὐτοῦ τὴν βρῶσιν τοῦ χοιρείου κρέατος, τὴν χρῆσιν τοῦ οἴνου καὶ παντὸς ἐτέρου ἀναθραστικοῦ ὑγροῦ. Ἐπέτρεψε τὴν πολυγαμίαν καὶ εἴ τι ἕτερον. Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Μωάμεθ περιλαμβάνεται ἐν βιβλίῳ, ὅπερ οἱ Μουσουλμάνοι ὀνομάζουσι Κοράνιον καὶ θεωροῦσιν ὡς ἱερόν.

§ 51. Οἱ ἄγιοι τόποι λεηλατοῦνται ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χοσρόου προσέβαλον τὴν Ἑλληνικὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν πράττοντες τρομερὰς βιαιοπραγίας. Ἀφοῦ δὲ ἐληλάτησαν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἡρῆμωσαν τὴν Συρίαν, εἰσῆλασαν εἰς Παλαιστίνην καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν ἔτει 614, πᾶν τὸ προστυχὸν καίοντες καὶ τοὺς πάντας φονεύοντες. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, οὔτε τὸν ἅγιον τάφον, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἤρπασαν τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ὅλα τὰ ἱερὰ κειμήλια, τὰ ὅποια οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ εἶχον ἀφιερωμένα εἰς τοὺς ἁγίους τόπους. Μεταξὺ δὲ τῶν λαφύρων τούτων παρέλαβον καὶ τὴν ἀργυρᾶν θήκην, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ὁ τίμιος σταυρὸς, ἐσφραγισμένην τῇ σφραγίδι τοῦ Ἱεράρχου Ἱεροσολύμων. Ἀφοῦ δὲ οὗτοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ διὰ τῆς φυγῆς σωθέντες Χριστιανοὶ ἐπὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. Τότε δὲ ὁ Ἱερὸς Μόδεστος, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ἐπισκόπου Ζαχαρίου, ἀπαχθέντος εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς ὠρφανευμένης καὶ ἡρῆμωμένης Ἐκκλησίας. Ὁ αἰδέσιμος οὗτος Ἱερὸς εἰρ-

γάσατο μετ' ἀκραφνοῦς ζήλου νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἐκ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων προκύψαντα κακὰ, ἔχων καὶ τὴν συνδρομὴν τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

§ 52. Ὁ τίμιος σταυρὸς ἐπαναφέρεται εἰς Ἱερουσαλὴμ.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἡράκλειος, καταπτοηθεὶς ὑπὸ τῶν νικῶν τῶν Περσῶν, διενοεῖτο νὰ ἀφήσῃ τὴν πρωτεύουσάν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀνθιστάμενος εἰς τὸν σκοπὸν τούτου, μετέπεισεν αὐτόν, καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας, ἔνθα ὥμοσεν ὅτι θέλει πολεμήσει καὶ ἀποθάνει ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τότε τὰ πάντα ἥλλαξαν ὄψιν. Τὸ ἔθνος μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἔλαβε τὰ ὄπλα, ὁ δὲ ἱερὸς κλῆρος ἄσμενος ἔδωκε τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ ἱερὰ κειμήλια τῶν Ἐκκλησιῶν ἵνα χρησιμεύσωσιν ἐν ταῖς ἀνάγκαις τοῦ πολέμου. Ὁ Ἡράκλειος, ἡγούμενος ἐνθουσιώδους στρατοῦ, ἐξῆλθε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, προσέβαλλεν αὐτοὺς πολλαῖς, καὶ πλήρης πεποιθήσεως εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ κρίσιμον μάχην. Ὅθεν συναγαγὼν τοὺς στρατιώτας καὶ ἐκθέσας πρὸς αὐτοὺς οἷα καὶ ὅποσα κακὰ οἱ Πέρσαι εἶχον κάμει κατὰ τῆς ἱερᾶς πόλεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην, ταῦτα λέξας. «Βλέπετε, ὦ στρατιῶται, κατὰ ποίων ἐχθρῶν μέλλετε νὰ πολεμήσητε. Οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἔκαυσαν καὶ ἐβεβήλωσαν τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν τόπους. Ὁ Θεὸς θέλει πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν· ἀναθέσαστε εἰς αὐτόν τὴν ἐλπίδα ὑμῶν· ἡ πίστις τὰ πάντα πάντοτε νικά.» Εἰτα δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐφώρμησε κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Τότε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἡττημένος καὶ τεταπεινωμένος ἡτήσατο τὴν εἰρήνην, πέμψας ἅμα πρὸς τὸν Ἡράκλειον τοὺς αἰχμαλώτους Χριστιανούς καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, ἐν ᾗ καταστάσει εἶχε παραλάβει αὐτόν. Ὁ Ἡράκλειος ἐν ἔτει 628 ἐπανῆλθεν εἰς Κων-

σταντινούπολιν μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας, ὅπου ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς, προφερομένων λαμπάδων, τῶν σεπτῶν εἰκόνων καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὑπεδέξαντο αὐτὸν σὺν χαρᾷ ἔδοντες καὶ ψάλλοντες ὕμνους εὐχαριστηρίους τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ. Κατὰ τὸ ἔαρ δὲ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ, ἀνυπόδυτος καὶ πενιχρὰ ἐνδεδυμένος, εἰσήγαγε τὸν τίμιον σταυρὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν εὐλαβῶς εἰς τὸν Ἱεράρχην Ἱεροσολύμων. Πάντες δὲ οἱ ἐκεῖ πιστοὶ ἐώρτασαν μετὰ τοῦ βασιλέως ἑορτὴν λαμπρὰν, ὕμνους καὶ εὐχαριστίας τῷ Θεῷ ἀναπέμφαντες. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ὑπὸ τῆς ἀγίας Ἑλένης εὐρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τοῦ γεγονότος τούτου τελεῖται ἡ ἑορτὴ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ τῇ 14 Σεπτεμβρίου.

§ 53. Περὶ τῆς ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ χαρὰ, ἣν ἡσθάνθησαν οἱ πιστοὶ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τὴν παντελῆ ἥτταν τῶν Περσῶν, δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι αἴφνης ἀνεβλάστησε νέα αἵρεσις, ἡ τῶν μονοθελητῶν. Μονοθελεῖται δὲ ἐλέγοντο οἱ διδάσκοντες τὴν ὑπαρξίν μίαν μόνον θελήσεως καὶ μίαν ἐνεργείαν ἐν τῷ Θεανθρώπῳ Ἰησοῦ.

Οἱ αἰρετικοὶ οὗτοι, ὧν τὴν κακοδοξίαν ἐπολέμησεν ὁ Ἱεράρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος καὶ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος, κατετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ 80 ἔτη μέχρι τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ἡρακλείου.

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐν ἔτει 680 συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, ἐν ἣ παρήσαν 170 Ἱεράρχαι, ἐν οἷς διέπρεπεν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ Ἰωάννης ὁ Ἀθηνῶν Ἐπίσκοπος.

Ἡ Σύνοδος αὕτη ἐξετάσασα τὴν ψευδῆ διδασκαλίαν τῶν μονοθελητῶν καὶ εὐροῦσα αὐτὴν ὅλως ἀπαδουσαν πρὸς τὴν

ὁρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς μὲν μονοθελήτας κληρικούς, ἐν οἷς καὶ Πατριάρχας καὶ Πάπας, καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἀνεθεμάτισε, τοὺς δὲ λαϊκοὺς, ἐν οἷς καὶ δύο αὐτοκράτορας, ἀφώρισεν. Ἐδογματίσε δὲ ἵνα οἱ πιστοὶ πιστεύωσιν, ὅτι, καθὼς ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ μετὰ τὴν σάρκωσιν ὑπάρχουσι δύο φύσεις, ἡ τε θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτως ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνέργειαι ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαίρετως⁽¹⁾. Κανόνας δὲ εἰς κατὰστασιν ἐκκλησιαστικὴν δὲν ἐξέδωκεν ἡ Σύνοδος αὕτη.

§ 54. Περὶ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου.

Ἐπειδὴ αἱ δύο προηγούμεναι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, πέμπτη καὶ ἕκτη, ὡς ἡσυχολημέναι ἀποκλειστικῶς εἰς δογματικὰ ἀντικείμενα, δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ νομοθετήσωσι περὶ τῆς ἐννόμου τάξεως τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Β', υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου, ἐν ἔτει 692 συνεκρότησεν ἐντῇ θολωτῇ περικαλλεῖ αἰθούσῃ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βυζαντίου Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, ἐν ἣ παρευρέθησαν 227 ἅγιοι Πατέρες, οἵτινες ἐξέδωκεν 102 κανόνας εἰς διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Σύνοδος αὕτη καλεῖται ἕκτη Σύνοδος, ἐν Τρούλλῳ, καὶ Πενθέκτη, διότι ἀνεπλήρωσε τὸ ὑστέρημα τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης.

§ 55. Περὶ τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ ἐβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, ἐν ἔτει 787, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου, συνεληθόν-

(1) Οἱ μονοθελεῖται μετὰ τινα χρόνον συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν μονοφυσιτῶν. Διασπῶνται δὲ μέχρι τοῦ νῦν ἐν μοναστηρίῳ τινὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Λιβά-νου, λεγόμενοι Μαρωνῖται. Ἐκλήθησαν δὲ οὕτω ἐκ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Μάρωνος, ὃν ἐκήρυξαν τότε ἀρχηγόν. Κατὰ δὲ τοὺς σταυροφορικοὺς πολέμους ἠγνώθησαν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, μεθ' ἧς εἰσέτι διατελοῦσιν ἡνωμένοι.

των 387 ἁγίων πατέρων, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ ἁγιώτατος Ταράσιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐγένετο δὲ αὕτη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἥτοι τῶν μὴ παραδεχομένων τὴν χρῆσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τὴν τούτων τιμητικὴν προσκύνησιν, ἣν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἤδη χρόνων ἀπένεμον εἰς αὐτάς. Ἡ Σύνοδος εὐροῦσα τὴν κηκοδοξίαν τῶν εἰκονομάχων ἀντικειμένην πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, τοὺς μὲν κληρικούς εἰκονομάχους καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνεθεμάτισε, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ἀφώρισε, ὡς ἀποβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ καλοῦντας αὐτάς εἰδωλὰ. Ὡρίσατο δὲ, ἵνα ἐφεξῆς ὑπάρχουσιν ἐν χρήσει αἱ σεπταὶ εἰκόνες τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ θεραπόντων, καὶ ἀπονέμωσιν εἰς αὐτάς οἱ πιστοὶ οὐχὶ λατρεῖαν, ἐμπρέπουσαν μόνῳ τῷ ἐν Τριάδι προσκυνουμένῳ Θεῷ, ἀλλὰ τιμὴν ἐκδηλουμένην διὰ προσκυνήσεως, ἄσπασμοῦ, καύσεως λυχνίων καὶ κηρίων καὶ θυμιάματος, διότι κατὰ μέγαν Βασιλείον ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον μεταβαίνει, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν σκνίδα ἢ τὰ χρώματα.

Ὁ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων πόλεμος διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ 730 καὶ λήξας τῷ 842, ὅτε ἡ βασιλίς Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορος Θεοφίλου, τοῦ εἰκονομάχου, ἀνυψώσασα ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ὁμολογητὴν Μεθόδιον, συνεκρότησε Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀναθεματίσασα πάντα αἵρετικὸν καὶ τοὺς εἰκονομάχους, ἀνεστήλωσεν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ οὕτω ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀπέλαβεν αὖθις τὸν ἐαυτῆς θεοπρεπῆ κόσμον. Ὡρίσε δὲ ἵνα κατὰ πᾶν ἔτος, τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τελεῖται ἡ μνήμη τῆς ἀναστήλωσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Καλεῖται δὲ ἡ Κυριακὴ αὕτη Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

§ 56. Αὐτοκράτορες εἰκονομάχοι.

Πρῶτος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἠγείρε

τὸν κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων πόλεμον καὶ πολυτρόπως τοὺς προσκυνητὰς αὐτῶν ἐκάκωσε, καὶ ἐκποδὼν πολλοὺς τούτων ἐποίησατο, εἶνε Λέων ὁ Ἰσαυρος, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 717—741. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ὅσον ὑπῆρξεν εὐτυχῆς πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς αὐτοκρατορίας, πολλάκις τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ ἄλλους βαρβάρους κατατροπώσας, καὶ τὸν τρόπον εἰς αὐτοὺς ἐμπνεύσας, τοσοῦτον ὑπῆρξεν ἀτυχῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἐγείρας δεινὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων, οὗ ἕνεκα πολλῶν ἁγίων ἀνδρῶν τῆς Ἐκκλησίας τὸ αἷμα ἀφθόνως ἔρρευσε. Τί γὰρ κακὸν ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς οὐκ ἐποίησεν ἵνα ἐξαλείψῃ τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησιν; Κατηδάφισεν ὅλα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολεῖα· κατέκαυσε τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Στουδίτου ἰδρυθεῖσαν θεολογικὴν σχολὴν μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ Σχολάρχου αὐτῆς, διότι ἀπεδοκίμασαν τὰς δυσσεβεῖς τοῦ ἄφρονος ἐνεργείας· κατέστρεψε διὰ πελέκεων τὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν διὰ μουσικῶν ποικίλας ζωγραφίας τοὺς ζωγράφους ἐξώριζεν ἢ ἐφόνευεν· τὸν ἐβδομηκονταετῆ Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ἅγιον Γερμανὸν, γενναίως ἀνθιστάμενον καὶ μετὰ παρρησίας κατακρίναντα τὰς ἀθέσμους αὐτοῦ πράξεις, ἰδίᾳ χειρὶ ραπίσας ὁ ἀσεβὴς βασιλεὺς, ἐξέβαλε τῆς πατριαρχίας τῷ 730 καὶ ἀνύψωσεν ἕτερον, ὀνόματι Ἀναστάσιον, τυφλὸν καὶ ποταπὸν αὐτοῦ ὄργανον⁽¹⁾.

Τὸν Ἰσαυρον τελευτήσαντα, διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος⁽²⁾, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 741—775. Οὗτος πολὺ περισσότερον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατεδίωκε τοὺς προσκυνητὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων, μάλιστα δὲ τοὺς μοναχοὺς, οἵτινες

(1) Ὁ ἱστορικός Κάλλιστος τὴν ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρωπαρίου Ἀναστασίου ὠνόμασε πτώσιν. Καὶ τῷ ὄντι πᾶς κακὸς ποιμὴν πίπτει κατὰ κεφαλῆς, ὅταν κακῶς ἀναβῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὅταν δὲ καταβῇ εἰς τὸν τάφον, φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

(2) Ὠνομάζετο οὕτως διότι κατὰ τὴν βᾶπτισιν ἐκόπρισε τὴν κολυμήθραν.

εὐθαρσῶς ἀνθίσταντο εἰς τὰς ἀθέσμους αὐτοῦ πράξεις. Διὸ ἐχλεύαζεν αὐτούς, ἐξόριζεν, ἐφόνευεν, πολλοὺς ζῶντας ἔθαπτεν, εἰς γάμον ἠνάγκαζε, καὶ τὰ εὐαγγῆ αὐτῶν μοναστήρια κατηδάφιζε. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου, ἐβασίλευσε Λέων ὁ Δ΄, ἀπὸ τοῦ 775—780, ὅστις τοῖς ἔχνεσι τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἐπόμενος ἐξηκολούθει καταδιώκων τοὺς προσκυνητὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ πολλοὺς θανάτῳ παραδίδων. Ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ τῶν ὀρθοδόξων ἀπέθανε, καὶ διεδέξατο αὐτὸν ἡ εὐσεβὴς αὐτοῦ σύζυγος Εἰρήνη. ἡ συγκροτήσασα, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἡ βασιλὶς αὕτη κατέθλιψε μὲν τοὺς εἰκονομάχους, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξολώθρευσεν αὐτούς, διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Λέοντος, ἔλαβον τὰς ἡνίας τοῦ κράτους βασιλεῖς, ἀπηνῶς τοὺς προσκυνητὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ καταδιώξαντες καὶ κακώσαντες, εἶνε δὲ οἱ ἐξῆς. Λέων ὁ Ε΄. ὁ Ἀρμένιος, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 813—820, Μιχαήλ ὁ Τραυλὸς ἀπὸ τοῦ 820—829 καὶ τελευταῖος ὁ Θεόφιλος, ἀπὸ τοῦ 829—842. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἰδίᾳ κατεδίωκε σκληρῶς καὶ ἀπανθρώπως τοὺς μοναχοὺς. Τὸν δὲ Ἱεράρχην Κυζίκου Μεθόδιον, ἄνδρα λίαν πεπαιδευμένον καὶ πιστὸν ἐργάτην τῆς ἀρετῆς, μαστιγώσας καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκριζώσας, ἔρριψεν ἐντὸς ὕγρου λάκκου μετὰ δύο κακούργων, ἔνθα, τοῦ ἐτέρου τελευτήσαντος, ὁ θεὸς ὁμολογητῆς ὑπέφερε καὶ τὴν δυσωδίαν τοῦ πτώματος. Ὑστερον ὁμῶς τὸν ἀτρόμητον τοῦτον ἀληθῆ ποιμένα ὁ Θεόφιλος ἐξήγαγε τοῦ λάκκου καὶ παρέλαβεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἵνα βοηθῇ αὐτῷ εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἐξήγησιν ἐπιγραφῶν περὶ ἧς οὗτος ἠσχυλεῖτο. Ἀμα δὲ τοῦ Θεοφίλου τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος, ἡ Θεοδώρα, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, ἀνύψωσε τὸν θεῖον ὁμολογητὴν Μεθόδιον, ἐν ἔτει 842, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου τετραετίαν εἰργάσατο ὡς γνήσιος ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

§ 57. Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ
εἰς τοὺς Βουλγάρους, Σλάβους καὶ Ρώσους.

Καθὼς ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἰργάσατο μετ' ἐνθερμου ζήλου εἰς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέβαλλεν οὐ μικρὰς προσπάθειάς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τε τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς πολλὰ Σλαβικὰ φύλα, ὧν οἱ κάτοικοι ἐκ τῆς Ἀσίας κατελθόντες κατώκησαν μετὰ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς. Ἀπόστολοι δὲ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἐπήλυδας τούτους βαρβάρους ὑπῆρξαν δύο ἄδελφοὶ ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐξ ὧν μὲν ἐκκληεῖτο Κύριλλος, ὁ δὲ Μεθόδιος.

§ 58. α'. Περὶ τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι κατήγοντο ἀπὸ γένους Ταρταρικοῦ. Χωροῦντες δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις σήμερον καλεῖται Βουλγαρία. Προσῆλθον δὲ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν περὶ τὰ μέσα τοῦ 9ου αἰῶνος ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Κων]πόλεως ἱεροῦ Φωτίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ. Τότε δὲ ὁ ἄρχων τῶν Βουλγάρων Βόγορις, νικηθεὶς ἐν πολέμῳ ὑπὸ τοῦ μνησθέντος αὐτοκράτορος, ἀπεφάσισε νὰ ἀσπασθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν αὐτοῦ Μεγιστάνων ἐβαπτίσθη ἐν ἔτει 860—863.

Οἱ Βούλγαροι πολλὰ πλάκας πράγματα παρέσχον καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξ αἰτίας δὲ τούτων ἐδεινώθησαν αἱ σχέσεις μετὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου καὶ τοῦ Πάπα Ρώμης Νικολάου, διότι ἐκάτερος τούτων ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ διοίκησιν τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι παρ' αὐτῆς παρέλαβε τὸν Χριστιανισμόν, ὡς ἀνωτέρω εἴπο-

μεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Βούλγαροι, ἐν ἔτει 1872, ἀνεκήρυξαν τὴν ἑαυτῶν Ἐκκλησίαν, ἥτις κανονικῶς ἐξήρτητο ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοκέφαλον, διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως κατὰ Σεπτέμβριον ἰδίου ἔτους διὰ Συνοδικοῦ Τόμου ἀπεκλήρυξεν αὐτοὺς ὡς Σχισματικούς καὶ ἕως τοῦ νῦν τοιοῦτοι τυγχάνουσιν ὄντες.

§ 59. β'. Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους.

Διὰ τῶν ἀδύκων προσπαθειῶν τοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου, συμπατριῶν καὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, εἰσῆλθῃ ἡ χριστιανικὴ πίστις εἰς τὰς Σλαβικὰς μικρὰς ἐπικρατείας, ἥτοι τὴν Δαλματίαν, Κροατίαν, Σερβίαν, Βοσνίαν, Μοραβίαν, καὶ ἄλλας. Ἐκ τούτων δὲ μόνον οἱ Σέρβοι ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, οἱ δὲ λοιποὶ Σλάβοι ἠσπάσαντο τὸν Καθολικισμόν. Τὸ κήρυγμα δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τούτους ἀνέλαβον οἱ εἰρημένοι Ἕλληνες ἀδελφοί, Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, ἐξ ὧν ὁ μὲν Κύριλλος ἐπενόησε καὶ γράμματα τῆς Σλαβικῆς γλώσσης, καὶ ἐμόρφωσε τὴν Σλαβικὴν διάλεκτον, ὁ δὲ Μεθόδιος, ὅστις καὶ Ἐπίσκοπος τῆς Μοραβίας ἐγένετο, μετέφρασεν εἰς τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

§ 60. γ'. Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Ῥώσους.

Τὸ μέγα χριστιανικὸν ἔθνος τῶν Ῥώσων παρέλαβε τὸν Χριστιανισμόν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνος, ἕνεκα τῶν ἐξῆς ἀφορμῶν. Ὁ ἡγεμὼν τούτων Ἰγὼρ, λαβὼν σύζυγον τὴν Ὀλγαν, γυναῖκα νουνεχὴ καὶ μεγαλεπίβολον, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Τατάρων εἰς ἐπαύξεισιν τῆς ἑαυτοῦ ἐπικρατείας, ἀλλ' ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἔπεσε μαχόμενος. Ἡ Ὀλγα λαβοῦσα τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Κατὰ τὴν

ἐκεῖ δὲ διατριβὴν αὐτῆς ἐβαπτίσθη, ἐν ἔτει 955, καὶ μετω-
νομάσθη Ἑλένη. Ἐπιστρέψασα δὲ εἰς Κιέβον, πρωτεύουσαν
τότε τῶν Ρώσων, ἐγένετο αἰτία νὰ λάμψῃ τὸ φῶς τοῦ
Εὐαγγελίου ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς.

Ἀλλὰ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ρώσων, ὅστις ἠσπάσατο τὴν
χριστιανικὴν πίστιν καὶ εἰργάσατο μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐξα-
πλώσεως καὶ ἐμπεδώσεως αὐτῆς, ἦτο ὁ ἔκγονος τῆς εἰρημέ-
νης βασιλίσσης Ὀλγας Βλαδίμηρος Ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατ'
ἀρχὰς ἦτο εἰδωλολάτρης καὶ διῆγε βίον τρυφηλὸν καὶ ἀκό-
λαστον. Ἀλλ' αἰφνης μετέγνω καὶ ἤρξατο ἐξετάζων τοὺς
διαφόρους τρόπους τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐγνώρισεν ἐκ
τῆς εὐαρμοστίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς καλλονῆς τοῦ σύμπαν-
τος κόσμου. Εἶτα δὲ πληροφορηθεὶς παρὰ συνετῶν Ρώσ-
σων, οὓς αὐτὸς οὗτος ἀπέστειλεν εἰς Εὐρώπην πρὸς ἀκριβῆ
ἐξέτασιν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων ἐκάστου ἔθνους, ὅτι ἡ
καλλίστη πασῶν τῶν θρησκειῶν εἶνε ἡ τῶν Ἑλλήνων, ἀπε-
φάσισε νὰ παραδεχθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν· ὅθεν πέμψας
πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἠτήσατο νὰ λάβῃ γυναῖκα
τὴν ἀδελφὴν τῶν τότε αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου καὶ Βα-
σιλείου Ἀνναν, ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ βαπτισθῇ. Συγκατανευσάντων
δὲ τούτων, ἡ εἰρημένη βασιλόπαις συνοδευομένη ὑπὸ ἱεραρχῶν,
ιερέων, ψαλτῶν καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἐν τέλει τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως, ἐπορεύθη εἰς χερσῶνα, ἔνθα ὁ βασιλεὺς Βλαδίμη-
ρος κατηχηθεὶς ἐβαπτίσθη ἐν ἔτει 988, μετονομασθεὶς Βασι-
λειος. Εἶτα δὲ νυμφευθεὶς τὴν Ἀνναν, ἐπανῆλθεν εἰς Κιέβον,
ὅπου ἔχων συναγωγούς καὶ συνεργούς, ἅμα μὲν τοὺς ἐκ
Κωνσταντινουπόλεως ἐλθόντας ἑλληνας κληρικούς, ἅμα δὲ
τὴν ἐνάρετον καὶ εὐσεβῆ αὐτοῦ σύζυγον, εἰσήγαγε τὴν χρι-
στιανικὴν πίστιν καὶ συνέστησε τὴν ἐν Ρωσίᾳ ὀρθόδοξον ἐκ-
κλησίαν. Πρῶτος δὲ ἐπίσκοπος Κιέβου ἀπεστάλη ἐκ Κων-
σταντινουπόλεως ὁ μακάριος Μιχαήλ, ὅστις ἅμα ἀφικόμενος
ἐξηκολούθει τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσω, τὰ εἰδῶλα τῶν Ρώσ-

των κατασυντρίβων, πλήθη πολλὰ βαπτίζων καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνων.

§ 61. Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοσίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ, ἅμα χηρεύοντος τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου Κιέβου, ἔπεμπεν ἐκεῖσε νέον Μητροπολίτην, ἔλληνα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν καταγωγήν, ὅστις ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδεύσεως καὶ μορφώσεως τοῦ ἐν Ῥωσίᾳ κλήρου.

"Οτε δὲ ὕστερον μετηνέχθη ἡ ἔδρα τοῦ Ῥωσικοῦ βασιλείου ἐκ Κιέβου εἰς Μόσχαν, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος, ἐν ἔτει 1362, ἐχειροτόνησεν ἴδιον Μητροπολίτην Μόσχας, κληρικὸν τινὰ, ἐνάρετον, ὀνόματι Κυπριανόν, δούς αὐτῷ δῶρον λευκὸν ἐπανωκαλύμνον, καὶ ἐφεξῆς ὑπῆρχον δύο Μητροπολῖται ἐν Ῥωσίᾳ, εἰς ἐν Κιέβῳ, καὶ εἰς ἐν Μόσχᾳ.

Ἐν ἔτει ὅμως 1588, ὁ Πατριάρχης Ἱερειῖας ὁ Β', μέγας καὶ λαμπρὸς ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας, μεταβὰς εἰς Ῥωσίαν μετὰ τριῶν ἐτέρων Ἱεραρχῶν, ἐχειροτόνησε τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰώβ, πρῶτον Πατριάρχην τῆς ἐν Ῥωσίᾳ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ τὸ ἔτος 1721 ὁ μέγας Πέτρος κατήργησε τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατριάρχου καὶ συνέστησεν ὡς ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν Σύνοδον διαρκή, ἐδρεύουσαν ἐν Πετροπόλει, πρωτεύουσῃ τοῦ Ῥωσικοῦ Κράτους, ἣτις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διοικεῖ τὴν ἐν Ῥωσίᾳ Ἐκκλησίαν.

Ἀφοῦ δὲ ἐγνωστοποιήθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη μεταβολὴ πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οὗτοι προθύμως ἀνεγνώρισαν τὰ τετελεσμένα. Ὁ μέγας Πέτρος ἵδρυσε τότε παρ' ἐκάστη ἐπισκοπῇ καὶ ἱερατικῆς σχολᾷς πρὸς μόρφωσιν τοῦ κλήρου, καὶ διετέλει ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς λαμπρότητος τῆς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

Περίοδος Τρίτη ἀπὸ τοῦ σχίσματος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 867--1820.

§ 62. Περὶ τοῦ Σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν γένει.

Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν λέγεται ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς. Αἷτια δὲ ἀληθῆ τοῦ σχίσματος εἶνε, πρῶτον μὲν ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ φιλοπρωτία τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες πάντοτε εἶχον τὴν ἀξίωσιν ὅτι εἰς αὐτοὺς, ὡς διαδόχους τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅστις ἱδρυσε δῆθεν τὴν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίαν, ἀνήκει ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἐπὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως· δεύτερον δὲ ὁ φθόνος, ὃν οἱ Πάπαι ἔτρεφον κατὰ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὓς ἔβλεπον προτιμωμένους καὶ μεγαλυνομένους, ἀφ' ὅτου ὁ μέγας Κωνσταντῖνος μετήνεγκε τὴν ἑδρὰν ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τρίτον ἡ παραποίησης καὶ ἡ νόθευσις τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἐν ᾧ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐναντίον καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας προσέθηκεν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἔτι δὲ καὶ πλεῖσται ἑτεραι καινοτομίαι καὶ πλάναι.

Τὸ σχίσμα ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, ἥτοι τὸ 863—867 ἐπὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ σοφωτάτου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια ἀπέστειλε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἵνα πατάξῃ καὶ συντρίψῃ τὴν ἐπηρμένην ὀφρὺν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, σώσῃ

δὲ τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν ἐκ τῶν ὀνύχων τοῦ Παπισμοῦ. Ἀπετελέσθη δὲ τοῦτο ἐν ἔτει 1054, ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου, ὡς παρακατιόντες ὀφθόμεθα.

§ 63. Ἱστορία τοῦ σχίσματος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου, ἐν ἔτει 846, διάδοχος τούτου ἀνεδείχθη διὰ σπουδῆς τῆς βασιλείσσης Θεοδώρας ὁ κληρικὸς Ἰγνάτιος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Κουρουπαλάτου. Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς, εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος, ἀλλὰ ὑπερόπτης διὰ τὴν καταγωγὴν καὶ αὐστηρὸς τῶν ἀμαρτανόντων ἐπιτιμητὴς καὶ κολαστής. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐκ τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐπισήμων λαϊκῶν διέκειντο ἐχθροπαθῶς πρὸς αὐτόν καὶ σφόδρα ἐμίσουν. Ἀλλὰ προπάντων μένεα ἔπνεε κατ' αὐτοῦ ὁ Καίσαρ Βάρδας, ἀδελφὸς τῆς βασιλείσσης Θεοδώρας, διότι ὁ Πατριάρχης ἀφώρισεν αὐτόν καὶ ἐκώλυσε νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, διὰ τὴν ἀποπομπὴν τῆς νομίμου αὐτοῦ συζύγου, καὶ τὴν παράνομον συμβίωσιν μετὰ τῆς νύμφης αὐτοῦ, χήρας οὔσης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰγνάτιος ἔμενεν ἀκαμπτος εἰς τὰς παρακλήσεις πολλῶν καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἵνα συγχωρήσῃ τὸν Βάρδαν, διὰ τοῦτο οὗτος, σφόδρα ὀργισθεὶς, ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα, σκευωροῦνται κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ πεισθεὶς εἰς τὰς ψευδεῖς παραστάσεις τοῦ Βάρδα, τὴν μὲν μητέρα καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ ἐκλείσεν ἐν Μοναστηρίῳ, τὸν δὲ Ἰγνάτιον κατεβίβασε τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐξώρισε. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν ἔτει 857.

§ 64. Ἀνύψωσις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον.

Ἀφοῦ κατεβιβάσθη τοῦ θρόνου ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος, προχειρίζεται ἀπὸ λαϊκοῦ κοινῇ ψήφῳ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ Φώτιος. Ἀλλὰ ἄκων καὶ μετὰ βίας. Ὁ Φώτιος ἦτο τὴν πατρίδα Βυζάντιος, τὸ

γένος περιφανέστατος, κλειζόμενος ἐπὶ μεγαλοφυΐα καὶ ἀρετῇ καὶ εὐσεβείᾳ. Κατεῖχε δὲ μέχρι τῆς χειροτονίας αὐτὸν τὰ μέγιστα ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξιώματα, ἥτοι ἦτο Πρωτοσπαθάριος (πρῶτος τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς), Πρωτοσκηρίτης (πρῶτος ἐξ ἀπορρήτων, πρῶτος τῶν μυστικῶν συμβούλων) καὶ πρόεδρος τῆς συγκλήτου βουλῆς.

Ὁ Φώτιος ἅμα ἀνυψωθείς ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀνήγγειλεν, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, πρὸς τε τὸν Πάπαν καὶ τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐαυτοῦ πίστεως καὶ εὐθὺς εἶτα ἤρξατο ὡς ἀληθῆς ποιμὴν νὰ κυβερνᾷ τὴν ἐμπιστευτηθεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν.

Ἀλλ' ὁ ἐκβληθεὶς Ἰγνάτιος, ὠθούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν, δὲν ἤγεν ἡσυχίαν, ἀλλ' ἐβόα, ἔγραφε, παραχᾶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔφερε καὶ τὸν Φώτιον ἀκόσμως ἐξύβριζε. Δὲν ἔπραττεν ὅμως δίκαια, διότι ὁ Φώτιος οὔτε εἰς τὴν πτώσιν αὐτοῦ συνετέλεσεν, οὔτε τὸν χηρεύοντα θρόνον ἐπεζήτησεν, οὔτε καὶ ἐκουσίως ἐχειροτονήθη, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς φίλους ἐκείνου κατεδίωξε. Διὰ ταῦτα ὁ Βάρδας ἀγανακτῶν πολλὰ κακὰ ἐποίει καὶ εἰς τὸν Ἰγνάτιον καὶ εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ· ἀλλ' ἄκοντος τοῦ Φωτίου καὶ διαμαρτυρομένου ὑπὲρ τῶν κακῶν πασχόντων. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν καταστάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διακειμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον τὸν Α΄, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ πέμψῃ ἀντιπροσώπους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα συγκροτηθῇ Σύνοδος πρὸς λύσιν ἀναφέντων ἐκκλησιαστικῶν τινῶν ζητημάτων. Συνάμα δὲ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτοῦ, διότι ἐθεώρει ἐαυτὸν ἡδικημένον. Ὁ Πάπας, ἅμα ἀναγνούς τὰς ἐπιστολάς, ἐπλήσθη χαρᾶς, νομίσας ὅτι ἐπέστη καιρὸς εὐπρόσδεκτος ὅπως καὶ ἐαυτὸν ὑπέρτατον δικαστὴν τῶν ἐριζόντων Πατριαρχῶν ἀναδείξῃ καὶ ἐπαρχίας τινὰς, ἃς οὗτος ἐφρόνει εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον ἀνηκούσας, προσκτήσῃται.

Διὸ ἀποστέλλει τοποτηρητὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐν ἔτει 861 συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων ἐκ 318 Ἐπισκόπων, ἧς πρόεδρος ἦτο αὐτὸς ὁ Φῶτιος. Ἡ Σύνοδος αὕτη τὸν μὲν Ἰγνάτιον, παρόντα καὶ ἀπολογούμενον, καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης ὡς ταραξίαν, τὸν δὲ Φῶτιον ἀνεκήρυξε γνήσιον καὶ κληρονικὸν Πατριάρχην. Τὰ πρακτικὰ δὲ τῆς Συνόδου ταύτης ὑπέγραψαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπας.

Ὁ Πάπας Νικόλαος ἄμα μαθὼν τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ πραχθέντα καὶ ὅτι δὲν ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν αἱ ζητούμεναι ἐπαρχίαι, συνεκάλεσε Σύνοδον ἐν Ῥώμῃ ἐν ἔτει 863, ἐν ἣ τὸν μὲν Φῶτιον καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀνεθεμάτισε, τὸν δὲ κατακεκριμένον Ἰγνάτιον ἐκήρυξε συγκοινωνὸν καὶ ἀδελφόν.

§ 65. Ὁ Πάπας Νικόλαος καθαιρεῖται·

ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὡς αἵρετικὴ ἀποκηρύσσεται.

Ὁ ἀλαζὼν Πάπας Νικόλαος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς ἀθέτους ταύτας ἐνεργείας, ἀλλὰ προέβη καὶ ἔτι περαιτέρω, διήγειρε καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ μεγάλα σκάνδαλα, ὧν ἕνεκα αἱ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις ἐτραχύνθησαν ἔτι περισσότερον. Καὶ ἰδοὺ τί ἐποίησεν. Ἐν ἔτει 866 ἔπεμψεν ἐπισκόπους εἰς Βουλγαρίαν, οἵτινες, παραγενόμενοι ἐκεῖσε, οὐ μόνον ἐδίδασκον τοὺς Βουλγάρους τὰς κακοδοξίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πικρῶς τὸν Πατριάρχην Φῶτιον κατέκρινον ὡς ἀντικανονικῶς ἀνυψωθέντα ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ ἱερὸς Φῶτιος μαθὼν τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ γινόμενα, ἐταράχθη τὸ πνεῦμα, ὅθεν ἐν ἔτει 867 συνεκάλεσε Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐνώπιον τῆς ὁποίας κατήγγειλε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν νόθευσιν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἀφηγήθη δὲ καὶ τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκθέτους αὐτῆς πράξεις. Οἱ ἐν τῇ Συνόδῳ, ἐν οἷς ἦτο ὅτε Αὐτοκράτωρ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν, ἐξεπλάγησαν ταῦτα ἀκού-

σαντες καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν τὴν κατάκρισιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἤτήσαντο. Τότε δὲ ὁ ἀγιώτατος Φώτιος κοινῇ ψήφῳ τῆς Συνόδου τὸν μὲν Πάπαν Νικόλαον, τὸν πρόξενον τοσοῦτων καὶ τηλικούτων σκανδάλων, καθεῖλε τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, τὰς δὲ καινοτομίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας κατέκρινε καὶ ἀνεθεμάτισεν. Οὕτω δὲ ὁ σοφώτατος καὶ ἐθνικώτατος Φώτιος ἐξέκοψε τὸ σεσηπὸς καὶ ἀνιάτως νοσοῦν μέλος ἀπὸ τοῦ ὑγιоῦς σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ διεσφύλαξεν ἄχραντον καὶ ἀμίαντον τὴν ὁρθόδοξον πίστιν.

§ 66. Ὁ Φώτιος κηρύσσεται ἔκπτωτος τῆς Πατριαρχείας,
καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἀνυψοῦται τὸ δεύτερον.

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 867 ἔτους, ἐδολοφόνησε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ καὶ ἀνέλαθεν αὐτὸς τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. Τοῦτον δὲ ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἔχρισε μὲν εἰς βασιλέα κατὰ τὸ ἔθος, ἀλλὰ δὲν ἔπανε πικρῶς κατακρίνων αὐτὸν καὶ ὡς ἀχάριστον πρὸς τὸν εὐεργέτην αὐτοῦ Μιχαὴλ καὶ ὡς φονέα. Διὸ καὶ ἀπέπεμψε τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἐλθόντα νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ὁ Βασίλειος, θυμοῦ πλησθεὶς, τὸν μὲν Φώτιον καταβιβάζει τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐν μοναστηρίῳ ἐγκλείει, ἀποστερῶν αὐτὸν τὸ μόνον τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀρκούντων ἐπιτηδείων, ἀλλὰ καὶ φίλων καὶ παντὸς βιβλίου, τὸν δὲ Ἰγνατίον τὸ δεύτερον ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀναβιβάζει. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐγκρίνῃ καὶ ἀναγνώρισῃ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ἀλλὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δὲν ἔλαθεν ὁ Νικόλαος, διότι εἶχεν ἀποθάνει, ἀλλ' ὁ τούτου διάδοχος Ἀδριανός. Ὁ Ἀγέρωχος οὗτος Πάπας συγκαλέσας Σύνοδον ἐν Ῥώμῃ τὸ ἔτος 868, τὰ μὲν πρακτικὰ τῆς κατὰ τοῦ Πάπα Νικολάου, ἐν ἔτει 861, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων συγκροτηθείσης Συνόδου, ἀποσταλέντα αὐτῷ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τῷ πυρὶ παρέδωκε, τὸν δὲ

Φώτιον κατέκρινε καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καθεῖλε. Συγχρόνως δὲ ἐπεμψε τοποτηρητὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα καὶ ἐκεῖ συγκροτηθῇ Σύνοδος κατὰ τοῦ Φωτίου. Καὶ ὁντως κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 869 ἔτους συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἐν ᾗ εὐάριθμοι Ἐπίσκοποι παρέστησαν, καίπερ τοῦ αὐτοκράτορος πᾶσαν σπουδὴν καταβαλόντος πρὸς συναγωγὴν τοιούτων. Ἐνώπιον δὲ τῆς Συνόδου ταύτης προσήλθεν ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ὁ ἱερός Φώτιος, ἄκων καὶ ὑπὸ λαϊκοῦ συνοδευόμενος πρὸς κατασχύνην. Ἄλλ' ἴστατο ἐν τῇ Συνόδῳ σιωπῶν καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐρώτησιν αὐτῷ ἀπευθυνομένην ἀποκρινόμενος. Ἐπειδὴ δὲ τινες τῷ παρετήρησαν, ὅτι διὰ τῆς σιωπῆς δὲν θέλει ἀποφύγει τὴν καταδίκην οὗτος ἀπεκρίνατο· «οὐδὲ ὁ Ἰησοῦς σιωπῶν ἐξέφυγε τὴν κατὰ κρίσιν». Ἐν τούτοις ἡ Σύνοδος κατέκρινε καὶ ὁκτάκις τὸν ποιμένα τὸν καλὸν ἀνεθεμάτισε. Τὴν Σύνοδον ταύτην ἡ μὲν Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει ὀγδόην Οἰκουμένην Σύνοδον, ἡ δὲ Ἀνατολικὴ Ψευδοσύνοδον, παράνομον Συνέδριον, διότι ἐν αὐτῇ ὁ ἱερός Φώτιος ἄνευ εὐλόγου ἀφορμῆς ἀνεθεματίσθη. Ἐνθ' δὲ ὁ Φώτιος διετέλει ἔτι ἐν τῇ φυλακῇ κακῶς πάσχων καὶ γενναίως τὸ ἀγχίστροφον τῆς τύχης ὑποφέρων, αἶφνης ὁ αὐτοκράτωρ μεταβαλὼν φρόνημα ἐξάγει αὐτὸν καὶ τὸν προσέλαβεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, τὸ μὲν ὡς σύμβουλον⁽¹⁾, τὸ δὲ ὡς διδάσκαλον τῶν δύο αὐτοῦ παίδων. Ὁ θεὸς Ἱεράρχης, καίπερ μεγάλην ἰσχὺν λαβὼν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, οὐδένα ὅμως ἐκ τῶν πικρῶν αὐτοῦ κατηγορῶν καὶ διωκτῶν ἐξεδίκηθη, ἀλλ' ἦτο μειλίχιος καὶ εὖνους πρὸς πάντας, διὸ καὶ ὑπὸ πάντων ἡγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο. Μετὰ δὲ τοῦ αἰδεσίμου Πατριάρχου Ἰγνατίου διηλλάγη καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν τοῦ Πατριαρχείου ὑποθέσεων αὐτῷ ἐβοήθει, καὶ ἀσθενήσαντα τὸν

(1) Ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἦτο ἀνὴρ πολυμαθέστατος, οἷον θεολόγος, φιλόλογος, ἱστορικός, φιλόσοφος, ἔξυλος νομικός καὶ νομομαθής. ἔχων καλὰ μὲν ἀνθρόν καὶ μετάρσιον, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ.

γεγραρὸν Πατριάρχην ἐπεσκέπτετο καὶ πάσῃ δυνάμει παρεμυθεῖτο μέχρι τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας αὐτοῦ.

§ 67. Δευτέρα ἀνύψωσις τοῦ Φωτίου ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον.

Ἀφοῦ ὁ Ἰγνάτιος πλήρης ἡμερῶν ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον, ἐν ἔτει 878, ὁ ἱερὸς Φώτιος κοινῇ ψήφῳ πάντων τῶν Ἀρχιερέων ἀνυψώθη τὸ δεύτερον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, διότι τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μεταβάλλονται, καὶ οὐδὲν ἔμπεδον. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Φωτίου, διότι ἐθεωρεῖτο κατακεκριμένος ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ Η΄ ἀπεκρίθη, ὅτι χάριν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἀναγνωρίζει μὲν τὸν Φώτιον ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφόν, καίπερ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀνυψωθέντα, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ ἔχῃ οὗτος ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας, συγχρόνως δὲ ἐπεμψεν ἀντιπροσώπους εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς συγκρότησιν Συνόδου. Ὄντως δὲ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 879 ἔτους συνεκροτήθη Σύνοδος, ἥς πρόεδρος ἦτο αὐτὸς ὁ Φώτιος, ἐν ἣ συνῆλθον 383 Ἐπίσκοποι ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ἡ Σύνοδος αὕτη πρῶτον μὲν ἀνεθεμάτισε τοὺς εἰκονομάχους, καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, εἶτα δὲ καὶ τοὺς νοθεύσαντας τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Ἀναγνωσθέντος δὲ τοῦ Συμβόλου, οἱ ἐν τῇ Συνόδῳ μετὰ τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Πάπα ἀνεβόησαν· «Πάντες οὕτω πιστεύομεν, καὶ τὸν ἄλλως φρονοῦντα τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.» Ἡ Σύνοδος αὕτη ὀνομάζεται ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὀγδὴ Οἰκουμενικὴ, ἀλλὰ δὲν συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν ἐτέρων ἐπτὰ (ἴδε ἐν τῷ Συντάγματι ὑπὸ Γ. Ράλλη Τόμ. Β΄. σελ. 705—712). Ὁ Πάπας Ἰωάννης μαθὼν τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ ταῦτα γενόμενα, καὶ ὅτι δὲν ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ Βουλγαρία, ὡς προσεδόκα, θυμωθείς λίαν, ἀπήγγειλε τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ ἱερωτάτου Φωτίου. Ἀλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐδαμῶς προσεῖχον τὸν νοῦν

αὐτῶν εἰς τὰ παρὰ τοῦ Πάπα ἐκτοξευόμενα ἀναθέματα.

Εἶτα δὲ ἐν ἔτει 1054 ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος, ἱεράρχης εὐπαίδευτος καὶ ἔνθερμος ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, πυνθανόμενος ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐπιμένει νὰ διαστρέφῃ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ παραποιῇ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτελέσεως τῶν μυστηρίων, εἰσάγουσα ὁσημέρῃ καὶ νέας κακιστομίας, συνεκάλεσε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1054 πολυάριθμον Σύνοδον ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἀπεκήρυξε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς αἰρετικὴν καὶ κακόδοξον, καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἐφεξῆς πᾶσα κοινωνία μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

§ 68. Περί τῶν σταυροφορικῶν πολέμων ἐν γένει.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰῶνος κατεῖχε τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἡ ἰδέα ὅτι μετ' ὀλίγον μέλλει νὰ ἔλθῃ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο πλῆθος προσκυνητῶν μετέβαινον εἰς Ἱερουσαλὴμ ἵνα ἀποθάνωσιν ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐκείνῃ γῇ, ἥ νὰ προσμείνωσιν ἐκεῖ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ζήλου κατακληθβείς καὶ μοναχοίς τις, ὀνόματι Πέτρος, ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐν ἔτει 1054, ἵνα προσκυνήσῃ τοὺς ἀγίους τόπους, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἐδίδαξε καὶ ἔπαθεν.

Ἰδὼν δὲ ὁ εἰρημένος μοναχὸς ὅποσα καὶ ὅποια δεινὰ οἱ χριστιανοὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων τόπων ἔπασχον ὑπὸ τῶν τούρκων, οἵτινες κατεῖχον τότε τὴν Παλαιστίνην, ἐλυπήθη σφόδρα ἐπὶ τούτῳ. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἱταλίαν, πρᾶεστη ἐνώπιον τοῦ τότε Πάπα Ῥώμης Οὐρβανοῦ τοῦ Β', καὶ ἀπεικόνισεν αὐτῷ τὴν οἰκτρὰν τῶν χριστιανῶν κατάστασιν, τοσοῦτον παθητικῶς, ὥστε ὁ Πάπας συγκινηθεὶς ἐνδομύχως ἔπεμψε τὸν μοναχὸν νὰ παροτρύνῃ τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Δύσεως, ἵνα ἐλευθερώσωσι τοὺς πάσχοντας χριστιανούς ἀπὸ τῶν δεινῶν τούτων. Ὁ ἐρημίτης Πέτρος διὰ τῆς γενναιοφυχίας καὶ τῆς εὐγλωτίας ἐνεθουσίασε τὰ πλήθη καὶ ἔπεισεν αὐτὰ πρὸς

ἐκστρατεῖαν. Διὰ τοῦτο ὁ Οὐρβανὸς ὠφελούμενος ἐκ τοῦ ἐν-
θουσιασμοῦ, ὃν παρήγαγε τὸ κήρυγμα τοῦ μοναχοῦ, συνεκά-
λεσε δύο Συνόδους, τὴν μὲν τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1095 ἐν Πλα-
κεντίᾳ, τὴν δὲ κατὰ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς
Κλερμόν (Κλαρουμόντιν), ἐν αἷς περιέγραψε παθητικώτατα
τὴν κατὰστασιν τῶν κακουχουμένων ἐν Παλαιστίνῃ χριστιανῶν.
Τελευτῶν δὲ Πάπας ἀνέκραξε· «Χριστιανοί, κύνες βεβη-
λοῦσι τοὺς ἁγίους τόπους. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ Ἀπο-
στόλου Πέτρου ἐντέλλεται νὰ σπεύσωμεν ἅπαντες εἰς ἀπε-
λευθέρωσιν αὐτῶν.» Ὑπεσχέθη δὲ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐκ-
στρατεύσῃσι πλήρη ἄφεςιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ ἐνθουσιώδης
αὕτη ὁμιλία τοῦ Πάπας ἐνεποίησεν τοσαύτην ἐντύπωσιν εἰς
τοὺς αὐτηκόους γενομένους, ὥστε πάντες ἀνεβόησαν. «Ὁ
Θεὸς θέλει τοῦτο,» Πάραυτα δὲ διενεμήθησαν σταυροὶ ἐξ
ἐρυθροῦ ὑφάσματος, οἵτινες ἐρράφησαν εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν
πολεμιστῶν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πόλεμοι οὗτοι ὠνομάσθησαν
σταυροφορικοί, οἱ δὲ φέροντες τὸν σταυρὸν σταυροφόροι.

§ 69. Περί τοῦ πρώτου σταυροφορικοῦ πολέμου.

Ὁ ἐνθουσιασμός, ὃν ἤναψεν ὅτε μοναχὸς Πέτρος καὶ ὁ
Πάπας, ἀνεζωπύρησεν ἐν ἀκαρεῖ πάντας τοὺς κατὰ τὴν Δυ-
τικὴν Εὐρώπην χριστιανούς. Ὅθεν ἐν ἔτει 1096 συνεκεντρώ-
θησαν πολεμισταὶ ὑπὲρ τὸ ἐν ἐκατομμύριον. Ἀλλὰ τὸ πλεῖ-
στον μέρος αὐτῶν ἦτο ὄχλος ἀσύντακτος, ἄτακτος, ἐκ τῆς
ὑποστάθμης τοῦ λαοῦ περισυλλεγμένος, μὴ ἐμπορούμενος
τὸ παράπαν τῆς εὐγενοῦς ιδέας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν δεινὰ
πασχόντων χριστιανῶν. Τοῦ συρφετώδους τούτου ὄχλου ἐν
μέρῳ διῆλθε διὰ τῆς Βουλγαρίας, ἕτερον δὲ διὰ τῆς Οὐγγα-
ρίας, ἄλλο δὲ διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλο δι'
ἄλλης ὁδοῦ. Ἀλλ' ὅθεν καὶ ἂν διῆλθον, παρεξέτράπησαν εἰς
τοσαύτας καὶ τηλικαύτας βικιοπραγίας, καὶ σφαγὰς καὶ
δηρώσεις ὥστε πολλὰι χιλιάδες τούτων κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν
κατοίκων τῶν εἰρημένων χωρῶν. Ἀρῶν δὲ τὰ διεσκορπισμένα

πλήθη τῶν ἀρχλινώτων τούτων στρατιωτῶν συνηθροίσθησαν κατὰ Μάιον τοῦ ἔτους 1097, ἐκυρίευσαν τὴν Νίκαιαν, εἶτα δὲ τὴν Ἑδεσσαν, κατόπιν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐν ἣ ἐγκαθίδρυσαν λατίνον Πατριάρχην, ἐκδιώξαντες τὸν τῶν ὀρθοδόξων, καὶ κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1099 ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἀλλὰ τὰ κακὰ, ἅπερ διέπραζεν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ χριστιανοὶ Σταυροφόροι, εἶνε ἀνεκδιήγητα, ἀπίστευτα, στίγμα ἀνεξίτηλον εἰς αὐτοὺς προστρίβοντα. Θηλάζοντα βρέφη ἤρπαιζον καὶ ἐξεσφενδύνιζον εἰς τοὺς τοίχους ἢ κατὰ γῆς, γυναικας κυφορούσας διέτεμνον, ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοὺς μὲν ἐσφαζον, τοὺς δὲ ἐκ τῶν πύργων ἐκρήμνιζον, ἄλλους δὲ ζῶντας εἰς τὰς φλόγας ἔριπτον. Δὲν ὑπελάμβανον ὡς ἀνθρώπους, οὔτε τοὺς ἀπίστους, οὔτε τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε οὐς ἐθεώρουν αἰρετικούς. Τελευταῖον δὲ ἀνέδειξεν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸν Γοδοφρέδον, ἀνύψωσεν δὲ καὶ ἴδιον Πατριάρχην, τοῦ ὀρθοδόξου τὴν Ἱερουσαλὴμ καταλιπόντος.

§ 70. Περί τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων.

Ἐν ἔτει 1204 πολλοὶ φιλόδοξοι καὶ φιλοχρήματοι τοπάρχαι Γάλλοι, ὁ Δουξ τῶν Ἑνετῶν Ἐρρίκος ὁ Δάνδαλος, καὶ ὁ Ἰταλὸς ἡγεμονίσκος Μικρήσιος ὁ Μομφεράτος συνεννοηθέντες συνῆλθον ἐν Βενετίᾳ, ἐνθα συνώμοσαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς Συρίαν, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸν σκλευόμενον θρόνον τοῦ λατίνου βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ, πολεμήσωσι δὲ καὶ κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς Παλαιστίνην ἐπορεύθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἥτις ἀτυχῶς τότε διέκειτο ἐν οἰκτρᾷ κατὰστροφή. Ἀρικόμενοι δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπολιορκήσαν αὐτὴν καὶ ἤρξαντο τῆς προσβολῆς ἀπὸ θαλάσσης. Κυριεύσαντες δὲ πύργους τινάς, ἔθεντο πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, ἵνα ἐπιφέρωσι σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος βλέπων ὅτι εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσιν αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ καὶ φοβούμενος μὴ συλληφθῇ, ἀνεχώρησε λή-

ναστέϊαν νὰ ὑποτάξωσιν, ἀλλὰ πρὸς κέντρα ἐλάκτισαν. Οὐτε οἱ Ἀραβες, οἱ κυριεύσαντες τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὶ βάρβαροι καὶ ἐτερόθρησκοι, τηλικαῦτα ἀπκίσια καὶ φοβερά κακὰ ἐποίησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἷα ἐποίησαν οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ φέροντες καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπ' ὤμων ἔχοντες χριστιανοὶ σταυροφόροι. Οὐτε Μωάμεθ ὁ Β', ὁ κατακτητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν θρησκείαν τῶν ὀρθοδόξων ἐπεβουλεύθη, οὐδὲ τὸν ἱερόν ναόν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίης οὕτως ἐνέειπεν, ὥς παρκακατιόντες ὀψόμεθα..

§ 72. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς κατακτησεως.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν φράγκων κατακτητησιν ἐγένοντο ὁμόθρηνοι, ἠνώθησαν σφιγκτῶς πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀνεμνον τὸν εὐπρόσδεκτον καιρὸν ἵνα ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τῶν ξένων. Τότε πρώτην φράγην ἐνεφάνισθησαν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Πελοποννήσου ὁ Κλέφτης καὶ τὸ Παλλικάριον. Τότε αἱ ἱερὰ μονὰς κατέστησαν ξενῶνες καὶ ἄσυλον καὶ κρύπτει τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἐξεγαιρουμένων. Τότε ἡ Πελοπόννησος ἐγένετο ἡ καρδία πικρῆς τοῦ τῶν ἑλλήνων γένους καὶ ἡ παλαιστρά, ἐν ἣ ἤρχοντο ζητοῦντες ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον οὐ μόνον πάντες οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ τῶν περκασιμένων ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ ἐδρεύοντες αὐτοκράτορες. Διότι οἱ Πελοποννήσιοι, οὓς οἱ Φράγκοι ὠνόμαζον χωριάτας ἢ ἀγροίκους, οὐδέποτε ἔδωκαν εἰς τοὺς τιμαριούχους αὐτῶν κατακτητῆς ὑπόσχεσιν αἰωνίης ἀφοσιώσεως, οὐδέποτε δὲ ἔδωκαν πίστιν ἀνδραποδῶδους ὑποκλίσεως, οὐδέποτε ἔκλιναν τὸ γόνυ εἰς αὐτούς. Καὶ μὲν ἔχοντες ἄκοντες ὤμνουν ἐνίοτε πίστιν ὑποταγῆς εἰς τοὺς τιμαριούχους, ἀλλὰ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίστεως, τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων αὐτῶν, τὰς δημοτικὰς ἐλευθερίας καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνεξαρτησίας διεφύλακτον ἀκέραια, ἐτήρουν ἀνέπαφα, ἄθικτα.

Τεμνήριον δὲ τρανώτατον τῶν εἰρημένων εἶνε τόδε. "Οτε

οἱ δύο τυχαδιώκται στρατηγοὶ Γάλλοι, Βιλαρδούνος καὶ Οὐιελέλμος Σχαμπλίτης, ἡγούμενοι πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἐγένοντο μὲν κύριοι τῆς λοιπῆς Πελοποννήσου, τὰ δὲ φρουρία τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Μονεμβασίας δὲν ἡδύναντο νὰ κυριεύσωσι, διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τότε ὁ εἰρημένος Βιλαρδούνος, συγκαλέσας τοὺς προὔχοντας τῶν Πελοποννησίων, ἠρώτησεν αὐτοὺς τί ζητοῦσιν οἱ ἐν ταῖς φρουρίαις Ἕλληνες καὶ τίνας ὅρους προβάλλουσιν, ἵνα παρὰδοθῶσιν. Οὗτοι δὲ ἀπεκρίναντο αὐτῷ· αἰτοῦνται νὰ διαβεβαιώσῃτε αὐτοὺς γκαπτῶς τε καὶ ἐνὸρκως περὶ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν πίστεως, τοῦ ἀπαρκαζιάστου τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ ὧσων ἀνέκαθεν ἔχουσι δημοτικῶν ἐλευθεριῶν. Ὁ κατὰκτητὴς ταῦτα ἀκούσας, ἀπεδέξατο τὰ αἰτήματα. Διὸ ὑπογράφας Σφραγίδα, εἶδος Συντάγματος, καὶ δούς τὴν ὀρκοδοσίαν, παρέλαβε τὰ φρουρία.

«Τοῦτο ζητοῦμεν, λέγομεν, μεθ' ὅρκους νὰ μᾶς πείσῃς
Ἐγγράφως νὰ τὸ ἔχωμεν ἡμεῖς καὶ τὰ παιδιὰ μας,
Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν φράγκος μὴ μᾶς βιάσῃ
Ν' ἀλλάξωμεν τὴν πίστιν μας καὶ φράγκοι νὰ γενοῦμεν·
Ὡς ἤκουσεν ὁ στρατηγὸς καλὰ τοὺς ἀπεδέχθη
Μεθ' ὅρκου τὸ ἐποίησεν, ἐγγράφως τὸ στερεώνει.»

Κατὰ τοὺς ἐφεξῆς δὲ χρόνους πᾶς πρίγκιψ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον ὤφειλεν αὐτοπροσώπως νὰ ὁμολῇ ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, παρόντων τῶν ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων καὶ πάντων τῶν ὑπερεχόντων Πελοποννησίων, τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων καὶ τῶν δημοτικῶν ἐλευθεριῶν.

Εἰ δὲ ποτὲ τις δὲν ἐξετέλει τὴν εἰρημένην ὑποχρέωσιν, τότε οὔτε ὁ κληρὸς ἀνεβόα τὸ ἄξιος, οὔτε ὁ λαὸς ἐπευφῆμει αὐτόν, ἀλλὰ καὶ στάσις κατ' αὐτοῦ ἐξηγείρετο. Ἀγέρωγός τις πρίγκιψ, ὀνόματι Ροῦ-Σολὺ, ἀπεποιήθη νὰ ὁμολῇ ὅτι θέλει διατηρήσει τὰ συντεθειμένα. Παρὰχρημὰ δὲ οἱ Πελοποννήσιοι συνεννοηθέντες ἐπανάστησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἤρ-

ζαντο τοὺς μὲν τιμαριούχους φονεύοντες, τὰς δὲ πόλεις αὐτῶν καίοντες, καὶ τότε οἱ γενναῖοι κατέθεντο τὰ φονικά ὄπλα, ὅτε ὁ ἀγέρωχος ἐκείνος Γάλλος ἀναγκασθεὶς ἔδωκε τὸν συμπεφωνημένον ὄρκον...

«Οἱ Νόμοι γὰρ ὀρίζουσιν ὁ Πρίγκηπας καὶ αὐθέντης
 "Ὅταν τοῦ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τὴν αὐθεντίαν νὰ λάβῃ,
 Σωματικῶς νὰ ἔρχηται ἐντὸς τοῦ Πρίγκηπάτου
 Νὰ ὁμόσῃ πρῶτον τοῦ λαοῦ, ὅπου εἶνε ὁ στὸν Μωρέα,
 Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ τὴν χεῖρά του νὰ θέσῃ,
 Νὰ τοὺς κρατῇ ὁ δίκαιον, Μωριὸς εἰς τὰ συνήθια,
 Καὶ στὴν Σφραγίδι⁽¹⁾, ἣν ἔχουσι, νὰ μὴ τοὺς σκανδαλίσῃ.»

Ἐκ τῶν ἐκτεθειμένων ἀριδὴλως ἐξάγεται ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι προέκρινον μᾶλλον τὸν θάνατον ἢ τὴν παραποίησιν τῆς θρησκείας τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῶν ἀρχαίων δημοτικῶν ἐλευθεριῶν, καὶ ὅτι ἡ πρώτη φωνὴ ἐνόπλου διαμαρτυρίας κατὰ ἄλλοεθνοὺς ζυγοῦ ἐγένετο μετὰ βροντῆς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος καὶ ὁ προάγγελος τοῦ παραδόξου καὶ μοναδικοῦ ἐκείνου θεάματος τοῦ 1821, ὅπερ ἐπῆνεγκε τὴν ἀπὸ ἐτέρου βαρβαρικοῦ ζυγοῦ ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀθανάτου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὗτινος τὴν Παλιγγενεσίαν καὶ τὴν ἔνδοξον ὑπαρξίν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἰδὼν τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου προσαχθέντας ἐνώπιον αὐτοῦ Ἕλληνας, εἶπεν· «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Ἰωάν. ιβ'. 23.).

§ 73. Ἀποπειρὰ περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν.

Ἀφ' οὗτου ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος ἀπεκῆρυξε τὴν Ῥωμικὴν Ἑκκλησίαν, πολλαὶ διαπραγματεύσεις ἐγένοντο ἐν Συνόδοις περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν, ἀλλ' ἄπρακτοι ἀπέτυχον, διότι ἡ Ῥωμικὴ Ἑκκλησία ἤθελε νὰ ὑ-

(1) Εἶδος Συντάγματος γραπτῶς.

ποτάξει καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν εἰς αὐτήν. Ἐνθάδε δὲ θέλομεν ποιήσει λόγον μόνον περὶ δύο Συνόδων, ἐν αἷς συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν ἐγένετο ἐν ἔτει 1274 ἐν Λουγδούνῳ, ἡ δὲ ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1439.

α'. Περὶ τῆς ἐν Λουγδούνῳ Συνόδου.

Ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐν ἔτει 1261 ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας, διώξας τοὺς Φράγκους, οἵτινες κατεῖχον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1204, καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ πρὸ μικροῦ ἐξωσθεὶς αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος ὁ Β' παρσκευάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ στρατιᾶς, ἔγνω νὰ ζητήσῃ τὴν μεσολάβησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐπ' ἐλπίδι νὰ ματαιώσῃ αὕτη τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Διὸ ἔγραψεν οὗτος πρὸς τὸν Πάπαν Γρηγόριον τὸν Γ' νὰ διαπραγματευθῶσι τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Συνόδῳ, ὑποσχόμενος νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ μνησθεὶς αὐτοκράτωρ ἐσπούδασε νὰ πείσῃ καὶ τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς ἐν τέλει τῶν λαϊκῶν νὰ παρὰδεχθῶσι τὰς καινοτομίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης θέλων νὰ διατηρήσῃ ἀκεραίαν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, οὐ μόνον δὲν ὑπήκουσε τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλὰ καὶ μετὰ παρησίας ἀπεδοκίμασε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ αὐτοβούλως ἔπεμψεν ἀντιπροσώπους εἰς Λουγδούνον, ἔνθα συνεκροτήθη Σύνοδος. Οἱ ἐκεῖσε ἀπεσταλμένοι Ἕλληνες προθύμως ἀποδεξάμενοι τὰς κκκκοδοξίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν χαίροντες διὰ τὴν δῆθεν ἔνωσιν. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ, ἡγούμενος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, δημοσίᾳ κατέκρινε τὴν τοιαύτην ἔνωσιν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ ταύτην μετῴθη βίαια μέσα προστριβόντα μῶμον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ· τὸν ἀτρόμητον γέροντα Πατριάρχην ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τοῦ Πατριαρχικοῦ

θρόνου· δέκα δὲ ἐκ τῶν ἐπισήμων λαϊκῶν, ὧν τινες ἐτύγγα-
νον καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, μετεχειρίσθη ἀπανθρώπως· διότι
τινῶν μὲν ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἄλλων δὲ ἀπέκοψε τὰς
γλώσσας καὶ ἐτέρων τὰς ῥίνας. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται πράξεις τοῦ
αὐτοκράτορος ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν προδότην τῶν πατρίων
αὐτοῦ δογμάτων, ἐπίσημον, καὶ φονέα τῶν ἐαυτοῦ ὑπηκόων,
διὸ καὶ ὑπὸ πάντων ἐμισεῖτο. Ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν, ἐν ἔτει
1283, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, καὶ τὴν
ψευδῇ ἐκείνην ἔνωσιν ἀπεδοκίμασε καὶ ταχῆς βασιλικῆς αὐ-
τὸν ἀπηξίωσε.

6'. Περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίας Συνόδου.

Πολλοὶ ἐκ τῶν τοῦ κλήρου τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, βα-
ρέως φέροντες τὸ αὐθαίρετον καὶ τὸ δεσποτικὸν τῶν Παπῶν,
συνενοηθέντες πρὸς ἀλλήλους, συνεκρότησαν ἐν ἔτει 1414
πολυάριθμον Σύνοδον ἐν Βασιλείᾳ, σκοπὸν ἀμετάτρεπτον ἔ-
χοντες νὰ περιορίσωσι τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν Παπῶν,
νὰ κανονίσωσι δὲ καὶ περιορίσωσι τὰς προσόδους αὐτῶν. Ὁ
τότε Πάπης Εὐγένειος ὁ Δ', δυσφορῶν ἐπὶ τούτῳ, ἔγνω νὰ
συγκαλέσῃ ἐτέραν Σύνοδον, ἵνα ματαιώσῃ τὸν σκοπὸν ἐκεί-
νης. Ὅθεν ἀπέστειλεν ἀπεσταλμένους εἰς Κωνσταντινούπολιν
νὰ πείσωσι τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πατριάρχην νὰ ἔλθωσιν
εἰς Ἰταλίαν πρὸς συγκρότησιν Συνόδου, ἵνα ἐν αὐτῇ διαπραγ-
ματευθῶσι τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖνοι δὲ, παραγε-
νόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνεχειρίσθη τῷ αὐτοκράτορι
τὴν τοῦ Πάπης ἐπιστολὴν καὶ ὑπέσχοντο αὐτῷ ἐξ ὀνόματος
τούτου τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου καὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διατριβῆς,
ἔτι δὲ καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν, ἀλλὰ ταύτην μετὰ τὴν
ἔνωσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ κυμαίνουσιν ἔχων τὴν ψυχὴν περὶ τοῦ
πρακτέου, ἠτήσαστο καὶ τὴν γνώμην τῶν πεπαιδευμένων λαϊ-
κῶν καὶ κληρικῶν. Ἐκ τούτων δὲ οἱ νουνεχέστεροί ἀπέτρε-
ψαν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς τόπον, ὅπου οἱ κληρικοὶ δίσταν-
ται πρὸς ἀλλήλους. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἐλπίζων ὅτι θέλει

λάβει βοήθειαν πρὸς καταπολέμησιν τῶν ὁσημέραι ἐπὶ τὰ πρόσω χωρούντων Τούρκων, παραλαβὼν 50 ἑλλογίμους ἄνδρας, Ἐπισκόπους τε καὶ λαϊκοὺς, ἐξέπλευσαν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1437 καὶ ἀφίκοντο εἰς Βενετίαν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1438, ὅπου ἔτυχον λαμπρᾶς ὑποδοχῆς. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπορεύθησαν εἰς Φεβράριον, ἔνθα ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἡ Σύνοδος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐνέσκηψε δεινὴ νόσος, ἀπῆλθον εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου συνεκροτήθη ἡ περιβόητος ἐκείνη Σύνοδος. Ὅρισθείσης δὲ τῆς ἡμέρας εἰς ἑναρξιν τῆς Συνόδου, συνῆλθον πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ, ἀφοῦ ἐπεκαλέσαντο τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν εἰς ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς εἰρήνευσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐξελέξαντο δώδεκα ἐκ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου, ἕξ ἐξ ἑκατέρας μερίδος, ἵνα οὗτοι ἐξετάσωσιν ἰδίᾳ τὰ ἀμφισβητούμενα ζητήματα, τὴν δὲ ἐπίλυσιν αὐτῶν ὑποβάλωσιν εἰς τὴν Σύνοδον δι' ἡτιολογημένης ἐκθέσεως. Ἦσαν δὲ τὰ ἀμφισβητούμενα ταῦτα : α'. περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκης, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· β'. περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἁζύμου ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Ἀγίας Εὐχαριστίας· γ'. περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ δ'. περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπᾳ.

§ 71. Ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Μάρκος

δὲν ὑπογράφει τὴν ἐκθεσιν τῆς ἐνώσεως.

Εἰς τῶν ἐκλεχθέντων ἐκ τῆς μερίδος τῶν Ὀρθοδόξων ἦτο καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου, Μάρκος ὁ Εὐγενικός, Ἱεράρχης πολυμαθὴς καὶ ἑνθερμος ζηλωτὴς τῶν πατρῶν δογμάτων. Οὗτος, ἅμα ἀρξασμένης τῆς κατ' ἰδίαν συζητήσεως, ὑπερήσπισε μετὰ δυνάμεως λόγου καὶ εὐτολμίας τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀνέσχευσε δὲ καὶ ἄρδην ἀνέτρεψε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν δυτικῶν, οἵτινες ἡγωνίζοντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὰς κακοδοξίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Πλὴν εἰς μάτην οἱ ἀγῶνες τούτου, διότι ἡ πλειοψηφία ἔλυσε τὰ ζητήματα κατὰ τὸ φρόνημα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας· ὅτι

τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας δύναται νὰ τελεῖται καὶ δι' ἐνζύμου ἄρτου καὶ ἄζυμου· ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν μετανοούντων καθαρίζονται διὰ καθαρτηρίου πυρός· καὶ ὅτι ὁ Πάπας ἔχει τὸ πρωτεῖον ἐν πάσῃ τῇ Οἰκουμένῃ. Οὕτω λοιπὸν συνετάχθη ὁ τόμος τῆς ἐνώσεως καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀνεγνώσθη καὶ ὑπεγράφη. Ἀλλ' ὁ μνησθεὶς Ἱεράρχης Ἐφέσου, ὅστις ἦτο ἀντιπρόσωπος καὶ τοῦ Ἀντιοχείας, καίπερ ἀπειλούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παρκαλούμενος, καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἀποστερούμενος, δὲν ὑπογράφει. Προτιμᾷ μᾶλλον νὰ ἀποθάνῃ ἢ νὰ προδώσῃ τὴν ἀλήθειαν. Πεινῶν, καὶ διψῶν, καὶ γυμνητεύων, ὁ ἀδιάσειστος οὗτος ἀπόστολος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατὰλείπει νύκτωρ τὴν Ἰταλίαν καὶ προσφεύγει εἰς Δαλματίαν, ὅθεν εἴτα πλέει εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ ὑπέγραψε τὴν ἔκθεσιν ταύτην, διότι, καθ' ἣν ἐσπέραν ἔμελλε νὰ ὑπογράψῃ, νοσήσας ἐτελεύτησεν. Αὕτη εἶνε ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος, ἣν ἡ μὲν Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ Οἰκουμενικὴν, ἡ δὲ Ἀνατολικὴ θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει ψευδοσύνοδον.

§ 75. Τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντα
μετὰ τὴν ἐκ τῆς Φλωρεντίας ἐπάνοδον.

Ἀφοῦ ἐπανῆλθον ἐξ Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ αὐτοκράτωρ σὺν τοῖς λοιποῖς, ὁ λαὸς καὶ ὁ κλήρος μαθόντες τὴν δολίαν ἐνωσιν κατεξανέστησαν κατὰ τε τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ὑπογραψάντων Ἀρχιερέων καὶ δημοσίᾳ ἀπεκάλουν αὐτοὺς ἄζυμῆτας. Ἐκ τούτου δὲ μεγάλῃ σύγχυσις καὶ ταραχὴ ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὡστε ἡ ἐνωσις ἐπὶ νερῆς διαίρεσιν. Ὅθεν οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, ἐν ἔτει 1443, συνεκρότησαν ἐν Ἱεροσολύμοις Σύνοδον, ἣτις ἀνεθεμάτισε τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ψευδοσυνέδριον. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἀπεκήρυξαν τὴν ψευδοσύνοδον ἐκείνην.

Ὁ δὲ ἀτυχὴς αὐτοκράτωρ, ὁρῶν μὲν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναβλάστησασαν διχόνοιαν ἐν τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ, βλέπων δὲ τὸν ἐκ τῶν Τούρκων κίνδυνον λίαν ἐπικείμενον, πεπεισμένος δὲ ὦν ὅτι ὁ Πάπας ἠπάτησεν αὐτὸν, μὴ πέμψας βοήθειαν, ἐτήκετο καὶ ἐκαίετο τὴν καρδίαν, καὶ τούτων ἕνεκα κατῆλθε ταχέως εἰς τὸν τάφον τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1449. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέθανεν ἄπαις, προσκληθεὶς ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Σπάρτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὅστις ἔπεσε μαχόμενος ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς παρακατιόντες ὀφόμεθα.

Περίοδος τετάρτη ἀπὸ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἧτοι ἀπὸ τοῦ 1520 καὶ ἐφεξῆς.

§ 76. Περί τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν γένει.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν συγχρόνων αὐτῷ Σβιγγλίου καὶ Καλβίνου. Ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος ἕτεροι πεπαιδευμένοι ἄνδρες, οἷον Πέτρος ὁ Βέλδος ἐν Γαλλίᾳ, Ἰωάννης ὁ Οὐϊκλέφος ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἰωάννης ὁ Οὔσος καὶ Ἰερώνυμος ὁ ἐκ Πράγης ἐν Βοημίᾳ, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἀντιχριστιανικὴν τῶν Παπῶν πολιτείαν, εἰργάσαντο μετὰ θάρρους καὶ ἐπεζήτησαν ἐκκλησιαστικὴν μεταβολήν. Ἀλλὰ καταδιωχθέντες καὶ εἰς τὸ πῦρ ὡς αἰρετικοὶ ὑπὸ τῶν καθολικῶν ῥιφθέντες, δὲν ἤγαγον εἰς πέρας ὃν προσέθεντο σκοπόν. Δικαίως λοιπὸν οὗτοι πρόδρομοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἀποκαλοῦνται.

§ 77. Περί τοῦ Λούθηρου.

Ὁ Λούθηρος ἐγεννήθη ἐν τινὶ κώμῃ τῆς Γερμανίας. Ἀποπερατώσας δὲ τὰ ἐγκύκλια αὐτοῦ μαθήματα, ἔμελλε τῇ προτροπῇ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ νὰ σπουδάσῃ τὰ νομικὰ, ἀλλὰ γεγονὸς ὅλως ἀπροσδόκητον συνετέλεσεν, ἵνα ἀσπασθῇ τὸν μοναχικὸν βίον. Ἐνθ' ἡμέραν τινὰ ἐπορεύετο μετὰ τινος φίλου του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, κατέλαβεν αὐτοὺς σφοδρὰ καταιγίς, καθ' ἣν κεραυνὸς πεσὼν ἐφόνευσεν τὸν φίλον του. Ὁ Λούθηρος φοβηθεὶς ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ νὰ σώσῃ αὐτὸν καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θέλει γαίνει μοναχός. Καὶ ὄντως ἐξετέλεσε τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ. Μετὰ διετῇ δὲ δοκιμασίᾳ ἐν μοναστηρίῳ προεχειρίσθη ἱερεὺς, καὶ εἴτα ἐσπούδασεν τὴν Θεολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν.

Ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας Φρειδερίκος ὁ σοφὸς ἐν ἔτει 1508 προσεκάλεσε τὸν Λούθηρον εἰς Βιτεμβέργην καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ Λούθηρος ἀποδεχόμενος τὴν πρόσκλησιν, ἤρξατο τοῦ ἔργου του.

Μετὰ δύο δὲ ἔτη μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἵνα συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ Πάπα περὶ ἐκκλησιαστικῶν τινῶν ἀντικειμένων, εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἀπρεπῆ διαγωγὴν τοῦ τε Πάπα καὶ τοῦ κλήρου καὶ σφόδρα ἐλυπήθη ἐπὶ τούτῳ. Διὸ καὶ ἤρχισε νὰ σβέννυται τὸ πρὸς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν σέβας αὐτοῦ. Ἀλλὰ πολέμιος ταύτης ἐκηρύχθη ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τὸ 1517 ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς.

Ὁ τότε Πάπας Λέων ὁ Γ', ὀρεγόμενος χρημάτων, βουλὴν ἐβουλεύσατο νὰ φορολογήσῃ τοὺς Γερμανοὺς διὰ πωλήσεως ἀφέσεων γραπτῶν (συγχωροχαρτίων.) Πρὸς τοῦτο δὲ διώρισεν εἰσπράκτορα τὸν μοναχὸν Ἰωάννην Τέζelon. Οὗτος περιερχόμενος τὴν Γερμανίαν ἐπώλει τὰς ἀφέσεις, ὧν αἱ τιμαὶ διάφορον ἀξίαν εἶχον. Οὕτω π. χ. ἡ ἀπελευθέρωσις ψυχῆς ἀπὸ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐπωλεῖτο ἀντὶ 75 λεπτῶν. Ὁ Τέζελος παραγενόμενος εἰς Βιτεμβέργην, ἤρχισε νὰ ἀσκή καὶ ἐκεῖ τὸ ἔργον του· ἀλλ' ὁ καθηγητὴς Λούθηρος ἀπεδοκίμασε δημοσίᾳ

τὴν τοιαύτην κατάχρησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὁ εἰρημένος Τέζελος ἅμα μαθὼν ταῦτα παραχρῆμα διέταξε καὶ ἤναψαν πυρὰν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἠπειλεῖ νὰ καύσῃ τὸν Λούθηρον ὡς αἰρετικόν. Τότε ὁ Λούθηρος ἐκκαυθεὶς ὑπὸ θυμοῦ, ἐδημοσίευσεν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1517 95 θέσεις (περικοπὰς) κατὰ τῶν ἀφέσεων. Οὕτω δὲ ἤρξατο ἰσχυρὸς ἀγὼν διὰ συγγραμμάτων μετὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Πάπα. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ διὰ τοιούτου τρόπου συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀγίαν Γραφὴν, εἰς τὴν παράδοσιν καὶ εἰς τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, οὗτοι δὲ διετείνοντο ὅτι ὁ Πάπας τυγχάνει ἀνώτερος καὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων καὶ πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας. Καὶ ὁ ἀγὼν ὁσημέραι ἐλάμβανε μείζω ἐπίτασιν, διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνταγωνιζομένων μερῶν ὑπεχώρει.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἔκ τε τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων καὶ τῶν πεπαιδευμένων τῆς Γερμανίας, οἵτινες ἡσπάσαντο τὰς ιδέας τοῦ Λουθήρου, ἐνεθάρρουν αὐτὸν νὰ χωρῇ μετὰ θάρρους καὶ πεποιθήσεως εἰς τὸ ἔργον, οὗτος ἐξέδοτο σύγγραμμα, δι' οὗ παρώτρυνε τοὺς Γερμανοὺς νὰ ἀποσεύσωσι τὸν ζυγὸν τοῦ Πάπα, ἐὰν θέλωσι νὰ σωθῶσι. Τότε δὲ εἰς τῶν σφοδρῶν Παπικῶν ἀντιπάλων τοῦ Λουθήρου, ὀνόματι Ἐκίος, μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἀπήτησε παρὰ τοῦ Πάπα τὴν κατάκρισιν τοῦ Λουθήρου. Ὁ δὲ Πάπας πεισθεὶς εἰς τὰς παραστάσεις τούτου τὸν μὲν Λούθηρον ἀφώρισε, τὰ δὲ συγγράμματα αὐτοῦ ὡς αἰρετικὰ κατέκρινεν. Ὁ Λούθηρος μαθὼν ταῦτα, προσέτι δὲ καὶ ὅτι οἱ Παπισταὶ ἔκκαιον τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἐθυμώθη λίαν. Ὁθεν, συναγαγὼν πάντας τοὺς μαθητὰς καὶ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιτεμβέργης, μετέβη σὺν αὐτοῖς μετὰ πομπῆς ἔμπροσθεν τῆς πύλης τῆς πόλεως, ὅπου ἰδίᾳ χειρὶ ἔρριψεν ἐντὸς τῆς πυρᾶς τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Πάπα, τοῦ πλήθους ἀλαλάζοντος καὶ τὰς χεῖρας κροτοῦντος, καὶ

οὕτως ἀπεσπίρτησεν ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1520.

§ 78. Διδασκαλία Λουθήρου καὶ ἔκρηξις ἐμφυλίου
θρησκευτικοῦ πολέμου.

Ὁ Λούθηρος εὐθὺς τότε ἐξέδοτο νέον σύγγραμμα, δι' οὗ προσέβαλλε τὸν Δεσποτισμὸν τοῦ Πάπα, ὃν ἀποκαλεῖ ἀντί-χριστον. Διακηρύσσει ὅτι τρία μόνον μυστήρια παραδέχεται, τὸ Βάπτισμα, τὴν Μετάνοιαν καὶ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν· ὅτι δὲν παραδέχεται τὴν λειτουργίαν, οὔτε εἰδικὴν ἱερωσύνην, θεωρῶν πάντας τοὺς χριστιανοὺς ὡς ἱερεῖς· ὅτι ἀπορρίπτει τὴν τιμὴν τῶν εἰκόνων, τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων. Μετέφρασε δὲ τὴν ἁγίαν Γραφὴν εἰς τὴν ἐγγῶριον γλῶσσαν· συνέταξε Κατηχήσεις μικρὰν καὶ μεγάλην, αἵτινες περιεῖχον τὰ κεφάλαια τῆς διδασκαλίας του καὶ ἐξηκολούθει ἐργαζόμενος πρὸς ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν του. Ἀλλὰ οἱ Παπισταί, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπέκτασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου, ἠγωνίζοντο παντὶ σθένει κατ' αὐ-τῆς, καὶ ὥθουν τὰ πράγματα εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Καὶ ὅν-τως ὁ πόλεμος οὗτος, κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ Λουθήρου, εἰπόντος ὅτι τὸ ἔργον δὲν εὐοδοῦται ἀνευ χύσεως αἱματος, ἐξεργάγη μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ τῶν διαμαρτυρομένων (1) τὸ 1546, διήρκεσε δὲ μέχρι τοῦ 1555, ὅτε ἐν τῇ πόλει Αὐ-γούστη ἐγένετο εἰρήνη, καθ' ἣν ἐδόθη τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους νὰ ἐνασχωσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα. Ὁ ἐμφύλιος θρησκευτικὸς πόλεμος ἠγέρθη καὶ πάλιν ἐν Γερμανίᾳ τὸ 1618 καὶ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1648 ὅτε, γενομένης εἰρήνης ἐν Βεσφαλίᾳ, οἱ διαμαρτυρόμενοι ἔλαβον πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά πρὸς τοὺς καθολικοὺς.

(1) Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Λουθήρου ὠνομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1529, ὅτε συνελθόντες εἰς τὸ ἐν τῇ πόλει Σπείρα συγκροτηθὲν συνέδριον διε-μαρτυρήθησαν κατὰ τῶν Καθολικῶν, οἵτινες ᾔθελον νὰ υποχρεώσωσιν αὐτοὺς νὰ διατηρήσωσι τὴν λειτουργίαν καὶ ἄλλα τινὰ ἔθιμά τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπικρατείαις τῆς Εὐρώπης, ἔνθα εἰσήχθη ἡ μεταρρυθμισίς, ποταμὸν ἔρρευσε τὸ αἷμα μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων καὶ τῶν καθολικῶν,

§ 79. Περὶ Σβίγκλιου καὶ Καλβίνου.

Ἐκτὸς τοῦ Λουθήρου ὑπῆρξαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, καὶ ἕτεροι δύο μεταρρυθμισταὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ὁ Σβίγκλιος καὶ ὁ Καλβίνος, ὧν ἡ διδασκαλία συμφώνει πρὸς τὴν τοῦ Λουθήρου. Μόνον δὲ ἡ τοῦ Καλβίνου διέφερε κατὰ τὰ ἐξῆς ἄρθρα· ὅτι τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου ἐσβέσθη διὰ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ γίνονται ἢ καλὰ ἢ κακὰ, διότι οὕτω θέλει ὁ Θεός, ἄρα πᾶσα ἁμαρτία γίνεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς τινὰς μὲν τῶν ἀνθρώπων προώρισεν εἰς σωτηρίαν, τινὰς δὲ εἰς ἀπώλειαν. Ἐθεώρει δὲ ὁ Καλβίνος τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σῶμα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ ἄλλα τινά.

§ 80. Εἰσαγωγή τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς Ἀγγλίαν.

Ἀφοῦ ἡ μεταρρυθμισίς εἰσήχθη εἰς πολλὰς ἐπικρατείας τῆς Εὐρώπης, οἷον εἰς Πρωσσίαν, Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Δανίαν, Ὁλλανδίαν, κτλ., εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐν ἔτει 1534, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἑρρίκου τοῦ Η'. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατ' ἀρχὰς ἦτο λίαν ἀφωσιωμένος εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ διατάγματος αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπικράτειαν. Συνέγραψε δὲ καὶ σύγγραμμα, δι' οὗ ὑπερήσπιζε τὰ ἑπτὰ μυστήρια, διόπερ ὁ Πάπας ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ ὑπερασπιστοῦ τῆς πίστεως.

Ἄλλ' αἰφνης μεταβαλὼν φρόνημα ἡσπάσατο τὴν μεταρρυθμίσιν, τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς δοθείσης. Ὁ εἰρημένος ἡγεμὼν ἔγνω νὰ διαζευχθῇ ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ νὰ νυμφευθῇ ἄλλην. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας ἡρνήσατο τὸ διαζύγιον, οὗτος θυμωθεὶς ἀφηνίασε ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ

πράξεως τοῦ Κοινοβουλίου καταργήσας τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἔλαβεν αὐτὸς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὕτως εἰσήχθη ἡ νέα διδασκαλία ἐν Ἀγγλίᾳ.

§ 81. Περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίας Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας διαφέρει τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦτο, ὅτι διετήρησε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ιερωσύνης, ἥτοι τὸν τοῦ Ἐπισκόπου, τὸν τοῦ Πρεσβυτέρου, καὶ τὸν τοῦ Διακόνου, θεωροῦσα τὴν ιερωσύνην ὡς μυστήριον, ἔτι δὲ καὶ διατάξεις τινὰς ἐκ τῆς λειτουργίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία αὕτη καλεῖται Ἐπισκοπιανὴ ἢ Ἀγγλικανή. "Οστις δὲ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην εἶνε ἔκπτωτος παντὸς ἀξιώματος. Διοικεῖται δὲ ὑπὸ τριῶν Ἀρχιεπισκόπων καὶ 24 Ἐπισκόπων, οἵτινες διορίζονται μετὰ τὴν χειροτονίαν παρὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ πρῶτος δὲ τῶν Ἀρχιεπισκόπων τούτων προσωνομεῖται ἑξάρχος καὶ στέφει τοὺς βασιλεῖς. Πάντες δὲ Ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς εἰσὶν ἔγγαμοι.

Ἀλλὰ πολλοὶ Ἀγγλοὶ τότε, θέλοντες νὰ διαφυλάξωσι καθαρὰν τὴν διδασκαλίαν τῶν διαμαρτυρομένων, ἀπεδοκίμασαν τὴν τηρήσασαν τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐπισκοπιανὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπεστήριξαν τὸ σύστημα τῶν πρεσβυτέρων, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία αὐτῶν καλεῖται πρεσβυτεριανή. Ἀσπάζονται δὲ οὗτοι τὴν αἵρεσιν τοῦ Καλβίνου καὶ τὸ κόμμα αὐτῶν ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἐν Σκωτίᾳ.

§ 82. Εἰσαγωγή τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς Γαλλίαν.

Ἡ νέα διδασκαλία εἰσήχθη καὶ εἰς Γαλλίαν καὶ ἐξηπλοῦτο ὁσημέραι. Ἀλλ' ἡ εἰσαγωγή ταύτης ἐγέννησε μεταξὺ τῶν παπικῶν καὶ τῶν διαμαρτυρομένων ἐμφυλίου θρησκευτικῶς πολέμου, καθ' οὓς πολλὰι χιλιάδες ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἐφρονεύθησαν, πολλὰὶ δὲ ὠμότητες καὶ ἀπανθρωπικαὶ διεπράχθησαν. Φρίσσει ὁ ἄνθρωπος ἀναγινώσκων τὰς ἐν τῇ ἐποχῇ

ἐκεῖνη γενομένης σφαγῆς. Ἐκ τούτων δὲ ἱστοροῦμεν ὥδε μίαν, ἥτις κατέστη ἀξιομνημόνευτος καὶ διὰ τὸν δόλον καὶ διὰ τὴν θηριωδίαν τῶν διαπραξάντων αὐτὴν καθολικῶν, ἥτις συνέβη ὡς ἐξῆς. Ἐν ἔτει 1570 ἐγένετο ἐν ἀγίῳ Γερμανῷ μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι περὶ τὴν ἐνάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Τοῦτου δὲ ἕνεκα οὗτοι διετέλουν ἡσυχοὶ, μηδὲνα κίνδυνον ὑποπτεύοντες. Ἀλλ' οἱ καθολικοὶ, συνωμοσίαν ποιήσαντες, ἐφώρμησαν πατ' ἐκείνων, ἀνετοίμων ὄντων, καὶ ἔσφαξαν ἀνηλεῶς γέροντας, νέους, βρέφη, γυναῖκας καὶ κυοφορούσας ἔτι. Ἡ φονοκτονία αὕτη, ἀρξαμένη ἐν Παρισίοις, ἔνθα διήρκεσεν ἑπτὰ ἡμέρας, διεδόθη καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας χριστιανῶν. Τὸ συμβῆναι τοῦτο συνέβη τῇ 24 Αὐγούστου, τοῦ ἔτους 1572, κατὰ τὴν νύκτα τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου. Οἱ παπισταὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐώρτασαν χαρμωδύνως τὰ νικητήρια τῆς σφαγῆς ταύτης. Ὁ δὲ Πάπας Γρηγόριος ὁ Π' καὶ δοξολογίαν εὐχαριστήριον ἐψάλλε, καὶ νόμισμα ἔκοψε, φέρον ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς μέρους τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ἄγγελον βαστάζοντα σταυρὸν καὶ σπάθην, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ σφαγὴ ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐπίλοιπος ὁμῶς κόσμος ἔφριζεν ἐπὶ τούτῳ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα οἱ διαμαρτυρόμενοι κατεδιώκοντο ἐν Γαλλίᾳ ἕως ἐγένετο ἐν ἔτει 1789 ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἥτις καθιερώσασα τὴν ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα ἔδωκε καὶ πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους οἷα δικαιώματα εἶχον καὶ οἱ καθολικοὶ, καὶ οὕτως ἔκτοτε ἔπαυσεν ὁ ἄγριος ἐκεῖνος θρησκευτικὸς πόλεμος.

§ 83. Περὶ τῆς Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας
καὶ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας τῶν διαμαρτυρομένων.

Αἱ νέαι Ἐκκλησίαι, ἧτοι ἡ Λουθηρανικὴ, ἡ Καλβινικὴ καὶ ἡ Ἀγγλικανὴ διαφέρουσι τῆς Παπικῆς, ἀφ' ἧς ἀπεσπᾶ-

σθησαν, τὸ μὲν κατὰ τὴν διοίκησιν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν.

α'. Περὶ τῆς Διοικήσεως.

Ἀφοῦ οἱ διαμαρτυρόμενοι κατήργησαν τὴν εἰδικὴν Ἱερωσύνην καὶ ἐδογματίσαν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ εἶνε καὶ Ἱερεὺς, ἐν μὲν ταῖς Λουθηρανικαῖς ἐκκλησίαις οἱ ἡγούμενες ὡς ἀνώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας διορίζουσι λαϊκοὺς, ἵνα κηρύττωσι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ φροντίζωσι περὶ τῆς λατρείας· ἐν δὲ ταῖς Καθολικαῖς αὐταὶ αἱ κοινότητες ἐκλέγουσι κήρυκας, ἵνα κηρύττωσι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διευθύνωσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ διευθύνουσι τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, Ἐπίσκοποι.

β'. Περὶ τῆς λατρείας.

Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Ῥωμικὴν Ἐκκλησίαν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς αὐτῶν ἀκολουθίας περιορίζουσιν εἰς βραχέα ἀναγνώσματα, εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν, καὶ εἰς συντόμους εὐχάς. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς λατρείας αὐτῶν εἶνε τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ ψαλμωδία ὀλίγων ὕμνων, ἁδομένων ὑπὸ πάντων τῶν ἐκκλησιαζόντων εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ κατήργησαν τὴν λειτουργίαν, ἐν ἣ τελεῖται ἡ ἀναίμακτος θυσία, ἐπιτελοῦσι τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν μεταχειριζόμενοι ἄζυμον καὶ οἶνον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Ἡ ἱερουργία δὲ αὕτη τελεῖται παρρησία διὰ μιᾶς εὐχῆς κατὰ τινὰς μόνον ἡμέρας, ὅταν πρόκηται νὰ κοινωνήσωσι τινες. Ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ δύναται νὰ τελεσθῇ ἡ τοιαύτη ἱερουργία, ὅπως κοινωνήσῃ τις νοσῶν ἐπικινδύνως.

§ 84. Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος διεδέξατο, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1449. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατεπτοῦ-

μένος ἐπὶ τῇ ὁσημέραι προόδῳ τῶν Τούρκων, ἡτήσατο τὴν βοήθειαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὐδείς αὐτῶν προσέσχε τὸν νοῦν εἰς τὰς παραστάσεις τούτου. Ἡ ὥρα τῆς πτώσεως τῆς ὠραίας πόλεως ἤγγικεν. Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β'. ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς, συγκειμένης ἐκ 300,000 πεζικοῦ, 300 πλοίων καὶ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν καλῶς ὠχυρωμένη, ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῇ στρατὸς ἦτο λίαν εὐάριθμος, συμποσούμενος εἰς 7 μόνον χιλιάδας. Τὰ πυροβόλα τῶν Τούρκων ἐπὶ ἐπτὰ ἐβδομάδας νυκτὸς καὶ ἡμέρας προσέβαλλον τὰ τεῖχη καὶ ἥνοιγον πλατέα ῥήγματα, ἀλλὰ ταῦτα παραχρῆμα ἐπληροῦντο διὰ σάκκων μεστῶν ἐρίων, λίθων, ξύλων καὶ χόρτων μετὰ πηλοῦ μεμιγμένων. Οἱ Τούρκοι ἥνοιγον ὑπονόμους ὑπὸ τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν, ἀλλ' οἱ γενναῖοι πρόμαχοι Ἕλληνες ὠρυττον ἀνθυπονόμους καὶ ἐφόρουν τοὺς ἐν αὐταῖς πολεμίους. Οἱ Τούρκοι ἐποιοῦν ἐφόδους, ἀλλ' ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν γενναίων Ἑλλήνων μαχητῶν. Ὁ Σουλτάνος ὁρῶν τὴν γενναίαν ταύτην ἀντίστασιν, ἐμάνετο, ὡς λέων ὠρύετο, τοὺς ὀδόντας διεπρίετο. Διὸ, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἔφοδον, προσεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίντο αὐτῷ· «τὴν πόλιν σοὶ δοῦναι οὐκ ἐμὸν ἐστίν, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐνταῦθα· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν, μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἐν τούτοις ὁ Σουλτάνος τῇ 27ῃ Μαΐου ἀπεφάνητο ὅτι ἡ γενικὴ ἔφοδος θέλει γεῖναι τῇ 29ῃ αὐτοῦ τοῦ μηνός. Ὁ αὐτοκράτωρ ἅμα ἀκούσας τὴν ἀπόφασιν ταύτην, συναγαγὼν πάντας τοὺς ἐν τέλει, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς, προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ πολεμήσωσιν ὡς γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων, τηροῦντες τὴν πρέπουσαν ὑποταγὴν εἰς τε τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἐκατοντάρχας. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὅτι εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ πέσωσιν ἐν τῷ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ἱερῷ ἀγῶνι ἀπόκειται ἐν οὐρανοῖς μὲν στέφανος ἀδαμάντινος, ἐν τῷ κόσμῳ δὲ τούτῳ μνήμη εὐκλεῆς καὶ ἀθάνα-

τος. Πάντες δὲ μιᾷ φωνῇ ἀπεκριθῆσαν· «ἀποθανοῦμεν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.» Εἶτα δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διετέλει ἐπιθεωρῶν καὶ τὰ ἐλλείποντα κατὰ τὸ ἐνὸν συμπληρῶν καὶ τοὺς ἐν τοῖς διαφόροις μέρεσι τῶν τειχῶν τοποθετομένους μαχητάς ἐνθαρρύνων.

§ 85. Ὁ αὐτοκράτωρ κοινωνεῖ τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Τῇ ἐπαύριον, ἥτοι τῇ 28ῃ Μαΐου, ὁ αὐτοκράτωρ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, τοῦ ἱερατείου καὶ πολλοῦ πλήθους λαοῦ, φωνάζοντας τὸ «Κύριε ἐλέησον», πορεύεται εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὃν δὲν ἐπέπρωτο πλέον νῆ ἐπανάδη. Ἡ ἱερὰ μυσταγωγία ἀρχετα· αἱ θερμαὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ δακρύων ἀναπέμπονται. Ἀμα δὲ τοῦ Διακόνου φωνήσαντος· «ὑπὲρ τοῦ καθυποτάττει ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ὁρθοδόξων πάντα ἔχθρὸν καὶ πολέμιον», ὁ ἥχος τῶν κλαυθμῶν, ἡ βοή τῶν γυναικείων γογγυσμῶν καὶ αἱ φωναὶ τῶν παιδῶν ἐπλήρουν τὸν ναὸν καὶ ἐκάλυπτον τὴν φωνὴν τοῦ Διακόνου. Ὅσον δὲ ἡ λειτουργία ἐπροχώρει, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ θρήνοι ἠϋξάνον καὶ ἐδιπλασιάζοντο, ὥσκει ἐτελεῖτο νεκρώσιμος ἀκολουθία.

Ὅτε δὲ ἤρξατο ἀδόμενον τὸ κοινωνικόν, ὁ Κωνσταντῖνος προβαίνει εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἀσκεπῆς, κατηφῆς, τοὺς ὀφθαλμοὺς δεδχαρυσμένους. Γίνεται βχθεῖς σιγὴ, καὶ δὲν ἀκούεται, εἰμὴ μόνη ἡ φωνὴ τοῦ Λειτουργοῦ, λέγοντος· «μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Τότε ὁ εὐσεβὴς ἡγεμὼν προσευχηθεὶς νοερῶς προσκυνεῖ καὶ ἀσπάζεται τὰς σεπτὰς εἰκόνας. Εἶτα δὲ στραφεὶς πρὸς τὸν λαόν, λέγει. «Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἀμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεὸς ἃς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικὰς σας». Πάντες δὲ ἀνεβόησαν· «ἔσο συγχωρημένος», καὶ εὐθὺς ἐν ψυχικῇ κατανύξει ἐκοινωνήσε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Μετὰ τοῦτον δὲ προσῆλθον κατὰ τάξιν καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ εἰς τὴν ἀγίαν μετάληψιν πάντες οἱ πιστοὶ, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· οἱ μὲν «συγχωρήσόν με ἀ-

δελφῆ», ἄλλοι δὲ «ὁ Θεὸς ἅς σέ συγχωρήσῃ», καὶ οὕτως ἐκοινωνήσαν ὅπαντες. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ὃν ὑστάτην φορὰν δακρυρρόων ἐθεώρησε, μετέβη εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Σταθεῖς δὲ ὀλίγον, ἡτήσατο συγχώρησιν παρὰ πάντων τῶν γηραιῶν αὐτοῦ λειτουργῶν καὶ ὑπηρετῶν, οἵτινες ἀπαρηγόρητα ἐθρήνουν. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ νύξ τῆς 28ης καὶ πάντες ἀπῆλθον εἰς τὴν ὠρισμένην τάξιν καὶ θέσιν, ἵνα ἐπὶ μικρὸν ἀναπαυθῶσι. Μόνος δὲ ὁ Κωνσταντῖνος περιερχόμενος τὰ τεῖχη ἐθεώρει, εἰ τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς καὶ οἱ φύλακες γρηγοροῦν.

§ 86. Ἀλωσίς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Περὶ τὴν 2αν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 28ης πρὸς τὴν 29ην Μαΐου, ἤρξατο αἰφνιδίως γενικὴ ἔφοδος καὶ συμπολὴ. Οἱ βάρβαροι φρικωδῶς ἠλάλαζον· τὰ περίξ ὄρη ἐκ τῶν βολῶν τοῦ τρομεροῦ πυροβολικοῦ ἀντήχουν. Οἱ Τοῦρκοι βοῶντες μέχρις οὐρανοῦ, ἠγωνίζοντο νὰ ἀνέλθωσι διὰ κλιμάκων. Πλὴν οἱ γενναῖοι Ἕλληνες ἔκοπτον ταύτας, οἱ δὲ βάρβαροι καταπίπτοντες κακοὶ κακῶς συνετρίβοντο. Καὶ ἀγὼν φοβερὸς διεξήγετο μετὰξὺ πολυαρίθμων βαρβάρων καὶ εὐαρίθμων Ἑλλήνων, καὶ ὁ φόνος ἦτο πολὺς ἐκατέρωθεν. Ὁ Κωνσταντῖνος περιτρέχων ἔφιππος ἐκ τόπου εἰς τόπον ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας λέγων· «ἄδελφοί μου καὶ συστρατιῶταί μου, στήτε ἀνδρείως, σὰς παρκαλῶ, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς πολεμεῖ ὑπὲρ ἡμῶν». Καὶ ὄντως στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται γενναίως ἀνθίσταντο, ἡρωϊκῶς ἐμάχοντο, τὰς ἐφόδους εὐτόλμως ἀπέκρουον, καὶ οἱ βάρβαροι ἐν ἀπελπισμῷ ἐτύγχανον ὄντες. Ἀλλὰ κακῇ τύχῃ οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικρὰν ὑπόγειον πυλῖδα, ἀνοικτὴν μείνασαν, παρὰ τὴν πύλιν τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ ὑπείσθηλον λάθρα δι' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν. Οὗτοι δὲ ἀναλαμβάνοντες καὶ τοὺς ἔξωθεν τῶν τειχῶν εἶτε διὰ κλιμάκων ἀναβαίνοντας, εἶτε ἄλλως πῶς ἀναρριχωμένους, ἐγένοντο πολυαρίθμοι. Ὁ δὲ τελασίπωρος αὐτοκράτωρ,

μαθὼν τὴν συμφορὰν ταύτην, τρέχει πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ βρυχώμενος ὡς λέων, καὶ τὸ ξίφος κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ, κεντᾷ τὸν ἵππον καὶ ἐφορμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλοὺς αὐτῶν κατασφάττει. Τὸ αἷμα ῥέει ποταμηδόν. Πάντοτε δὲ κτυπῶν καὶ κτυπώμενος φωνάζει· «ἀδελφοὶ χριστιανοὶ, ἀδελφοὶ Ἕλληνες, ἐμπρὸς! τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον». Ἀλλὰ σμῆνος Τούρκων περικυκλοῦσιν αὐτόν. Βλέπων δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπικείμενον, ἀνακράζει· «δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ λαβῇ τὴν κεφαλὴν μου;» Ἀλλ' οὐδεὶς ὑπῆρχε, διότι ἅπαντες οἱ περὶ αὐτόν γενναῖοι Ἕλληνες εἶχον πέσει ἐνδόξως. Τρωθεὶς δὲ ἐκ τῶν ὀπισθεν κειρίως κατὰ τὸν ὦμον, ἔπεσε καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς Θεὸν παρέδωκε καὶ τὸν οὐράνιον στέφανον ἐδέξατο. Οὕτω δὲ ὁ λεοντόκαρδος αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐσφράγισε τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοῦ διαδόχης εἰς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ Ὀρθοδόξους Ἕλληνας. Ἡ δὲ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος Κωνσταντινούπολις μετὰ πάροδον 1929 ἐτῶν ἡλώθη ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β', τῇ 29ῃ Μαΐου, τοῦ ἔτους 1453. Οἱ Τούρκοι εἰσέρχονται ἐν τῇ πόλει ξιφῆρεις, γίνονται κύριοι τῶν πάντων καὶ σφάττουσιν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας ἀνηλεῶς γέροντας, νέους, γυναῖκας, βρέφη. Ἡ δὲ πόλις κατερμηώθη, ἐγένετο ἄφρονος, μὴ ἔχουσα εἶδος, μηδὲ κάλλος. Ὁ Σουλτάνος μετὰ πάροδον τριῶν ἡμερῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Εἰσελθὼν δὲ ἔσω, ἐθαύμασεν ἐπὶ τῇ θείᾳ. Εἶτα δὲ ἐκέλευσεν ἓνα τῶν Τούρκων ἱερέων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος καὶ νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὴν Μωαμεθανικὴν προσευχὴν. Αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπεζίτης, ἐπανελάβε τὴν δέησιν μεγάλη τῇ φωνῇ, οὕτω δὲ ὁ περικαλλὴς ἐκεῖνος ναὸς κατέστη ναὸς Ὀθωμανικός. «Ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο» εἶη τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον». Εἶτα δὲ ὁ Σουλτάνος ἐξελθὼν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, διέταξε νὰ εὕρωσι τὸν νεκρὸν τοῦ αὐτοκράτορος, ὃν ἀνευρόντες ἀνεγνώρισαν ἐκ τῶν πεδίλων, ἐφ' ὧν, ὡς ἔθος, ἦσαν κεντημένοι χρυσοῖ ἅετοί. Προσα-

χθείσης δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ γενναίου Ἕλληνας βασιλέως, ὁ Σουλτάνος διέταξε ταύτην μὲν νὰ προσηλώσωσιν ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Αὐγούστειου ἕως ἐσπέρας, τὸ δὲ σῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς νὰ κηδεύσῃσι.

§ 87. Ἀνύψωσις ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως Γενναδίου τοῦ Β'.

Ὁ Δορυκτῆτωρ Μωάμεθ, γνωρίζων ὅτι τὸ μόνον συστατικὸν τῆς κοινωνίας τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων εἶνε ἡ πάτριος αὐτῶν θρησκεία, ἔδωκεν αὐτοῖς ἀπόλυτον ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἐνάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων, καὶ διέταξε νὰ προχειρισθῇ Πατριάρχης ἐν τῷ χηρεύοντι θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γεώργιος ὁ Σχολάριος. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐκτελεῖται καὶ ὁ Σχολάριος κανονικῶς Πατριάρχης ἀναδείκνυται. Ἦτο δὲ ὁ Σχολάριος ἀνὴρ ἐπ' ἀρετῇ, καὶ συνέσει καὶ σοφίᾳ διαβόητος καὶ κήρυξ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως διαπρύσιος, ἀπολαύων παρὰ τῷ λαῷ μεγάλης ὑπολήψεως, εὐνοίας καὶ ἐπιρροῆς. Εἶτα δὲ ὁ Σουλτάνος προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ὑπεδέξατο μετὰ μεγάλης τιμῆς. Συνέφαγε δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἐφ' ἱκανὸν συνδιαλεχθεὶς ἐπηγγείλατο αὐτῷ πολλὰς προνομίας. Ἐπειτα δὲ⁽¹⁾ ἐνδύσας αὐτὸν ἐπίσημον ἐπενδύτην. τῷ ἐνεχείρισε ράβδον χρυσοῦν, κεκοσμημένην διὰ πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν. Ἀναχωροῦντα δὲ τὸν Πατριάρχην, συνώδευσε μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων, ὅπου ἦτο ἑτοιμος ἵππος ἐκλεκτός, πολυτελῶς ἐστρωμένος· ὁ Πατριάρχης ἀναβὰς τοῦτον, ὑποβοηθήσαντος καὶ τοῦ Σουλτάνου, ἐξῆλθε τῶν βασιλείων μετὰ πομπῆς, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν ἀρχόντων τῆς Αὐλῆς, τῶν μὲν προπορευομένων, τῶν δὲ ἀκολουθούντων.

§ 88. Προνόμια ἅπερ ὁ Σουλτάνος ἐχορήγησε τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ὁ Σουλτάνος ἐξέδοτο διάταγμα, ἐν ᾧ διελάμβανε τὰ δι-

(1) Ὁ Σουλτάνος ἐκτὸς τῆς Τουρκικῆς ὁμίλει τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Ἀραβικὴν, τὴν Χαλδαϊκὴν καὶ τὴν Πρωσικὴν.

κκια καὶ τὰ προνόμια, ἅπερ ἐδωρήσατο τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ κυριώτερα δὲ τούτων εἶνε τὰςδε·

Α'. Μηδεὶς μηδόλως ἐνοχλείτω τὰς θρησκευτικὰς διαταγὰς τοῦ Πατριάρχου.

Β'. Καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι μενέτωσαν πάντοτε ἀφορολόγητοι.

Γ'. Πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐχέτωσαν ἀσφαλεῖς τὰς ἐαυτῶν Ἐκκλησίας, μηδέποτε ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει εἰς ὀθωμανικὰ προσκυνήματα μεταβαλλομένους.

Δ'. Τελεσθήτωσαν ἐλευθέρως οἱ γάμοι καὶ αἱ κηδεῖαι καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἱεροτελεστίαι.

Ε'. Ἑορταζέτωσαν οἱ χριστιανοὶ τὸ Πάσχα καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς αὐτῶν ἑορτὰς μετὰ πάσης ἐλευθερίας καὶ τῆς συνήθους παρατάξεως.

Δι' ἐτέρου δὲ διατάγματος ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου πᾶσαν μεταξὺ Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν ἐπιγυμνίαν.

§ 89. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὸν χρόνον τῆς
Τουρκικῆς δυναστείας ἐτηρήθη ἀμίαντος.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, εἰ καὶ αἰχμάλωτος γενομένη, οὐχ ἥττον διετηρήθη ἄθικτος καὶ εἰς πάντα τὰ πνευματικὰ αὐτῆς δικαιώματα ἐλευθέρᾳ. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐν τοῖς χαλεποῖς χρόνοις τῆς δουλείας, ὡς ἄλλη Κιβωτὸς, διετήρησε τὴν πίστιν ἀκεραίαν, τὴν γλῶσσαν καθαρὰν καὶ ἀνόθευτον καὶ τὴν ἐθνικότητα ἀδιάφθορον καὶ ἄχραντον· διότι οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ διετέλουν διδάσκοντες τὸν Ἕλληνα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Μοναστηρίοις, ἐν Σπηλαίοις, ἐν ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, παρὰ μύθους καὶ ἀναζωπυροῦντες τὸ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα ἱερὸν αὐτοῦ αἶσθημα.

Πολλοὶ δὲ τῶν γνησίων ἱεραρχῶν ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἐξωρίσθησαν, ἐπνίγησαν, ἐκρεμάσθησαν, ἅτε μὴ πειθόμενοι εἰς τὰς παρανόμους διαταγὰς τῶν κρατούντων. Εὐφύηως δὲ μνημονεύομεν ὧδε τὸν ἐν ἔτει 1466 Πατριάρχιευσαντα Ἰωά-

σας τὸν Κόκκιν, ὅστις, ὅτε ὁ Σουλτάνος διέταξε αὐτὸν νὰ δώσῃ διαζύγιον πρὸς τινὰ χριστιανὸν ἔτι δὲ καὶ ἄδειαν νὰ συνάψῃ νέον γάμον μεθ' ἑτέρας, ἀτενίσας πρὸς τὸν Δυναστὴν, εἶπε· «Τοῦτο ὧ βασιλεῦ, ἀντίκειται πρὸς τοὺς νόμους τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας.» Ὁ Σουλτάνος ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει ταύτῃ, ἀπέκοψε τὴν πολιὰν γενειάδα τοῦ ἀληθοῦς ἱεράρχου καὶ ἐξώρισεν αὐτόν. Οὗτος δὲ ἀπήρχετο χαίρων εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας. Ὅτε δὲ ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων, τότε ἔθνος τε καὶ Ἐκκλησία, λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ, ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι, ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων καὶ γενναίως ἐπολέμησαν καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἔχυσαν. (1) Ἀλλὰ τὴν σφραγίδα καὶ τὴν κωρονίδα τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῶν ἱερωμένων ἐπέθετο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ὁ Ε'.

§ 90. Περὶ τοῦ θανάτου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Ὁ ἱεράρχης Γρηγόριος ἦτο τὴν πατρίδα Πελοποννήσιος, ἐκ τῆς κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν Δημητσάνης. Ἐξεπαιδεύθη δὲ

(1) Τότε καὶ ἡ ἡμετέρα εὐαγὴς μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου οὐ μόνον πολλὰ καὶ μεγίστης ἀξίας ἱερὰ κειμήλια τοῦ Ἑθνικοῦ προθύμου ἐδωρήσατο διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ προπύργιον τῆς Πελοποννήσου ἀνεδείχθη καὶ λιμὴν σωτηρίας πολλῶν χιλιάδων ψυχῶν, ὧν καὶ τὴν περιουσίαν ἐξησφάλισε καὶ πάντα τὰ χρειώδη, ἐφ' ὅσον ἐκεῖ διεμειναν, ἀφθόνως παρέσχετο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πόλεμον οἱ γενναῖοι μονασταὶ πρὸς τοὺς Ἀραβὰς τῇ 24 Ἰουνίου 1827 συνῆψαν, καθ' ὃν τῇ βοήθειᾳ τῆς Θεομήτορος, νικηταὶ ἀναδείχθητες πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν προῦπεψαν εἰς τὸν Ἀθῆν. Τὸ δὲ πάντων θαυμαστὸν εἶνε, ὅτι ἐνῶ ὁ ἀπηγὴς ἐκεῖνος δορυκλήτωρ, Ἰμβραῆμ ὁ Αἰγύπτιος, εἶχε κατακτήσει σχεδὸν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, προσεκάλεσε τοὺς αἰμνῆστους πατέρας νὰ παραδώσωσι τὴν μονὴν ὑπισχνόμενος αὐτοῖς πολλὰ τὰ ὠφελήματα, ἀλλ' οἱ ἀτρόμητοι βρασσοφόροι, ἀψηφόντες τὸν θάνατον, ἀπήντησαν ἐκείνῳ· «Μολὼν λαβέ». Ἀλλὰ καὶ τὰ νῦν ἡ σεθασμία μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου διαπρέπει ἐν τῇ περὶ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς φροντίδι, διαλάμπουσα κατὰ τὴν φιλοξενίαν καὶ λοιπὴν ἀγαθοεργίαν. Ἐκ δὲ τῶν λογίων αὐτῆς μελῶν ἔνιοι μὲν περικοσμοῦσιν Ἀρχιερατικοὺς θρόνους, ἔνιοι δὲ τυγχάνουσιν ὑπηρετούντες τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πατρίδι ἀξίως καὶ προσηκόντως.

ἐν Σμύρνῃ, ὅπου διὰ τὴν τοῦ βίου σεμνότητα, τὴν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ εὐλάβειαν καὶ τὴν εἰς τὰ μαθήματα προκοπὴν αὐτοῦ, ἀνεδείχθη Μητροπολίτης Σμύρνης. Ποιμάνας δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ταύτην θεαρέστως ἔτη 13, προάγεται εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1797. Ἦτο δὲ ὁ ποιμὴν οὗτος τὸ ἦθος σεμνὸς καὶ αὐστηρὸς, τὴν δίαιταν λιτὸς, τὴν περιβολὴν ταπεινὸς, δραστήριος περὶ τὰ ἔργα, ἐτοίμως ἔχων νὰ θύσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν τυραννουμένων Ἑλλήνων, ὑπὲρ ὧν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐβουλεύετο, ἐμερίμνα, εἰργάζετο. Ὅτε δὲ τῇ α'. Ἀπριλίου, τοῦ ἔτους 1821, ἡγγέλθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι πᾶσα ἡ Πελοπόννησος ἐπανάστη καὶ ἀπεκίρρυξε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, εὐθὺς ἤρξατο γενικὴ καὶ φοβερὰ σφαγὴ κατὰ παντὸς Ἑλλήνου. Κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, 10ῃ Ἀπριλίου, ἅμα ἐπιστρέψαντος τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, σμῆνος ὀπλοφόρων, συλλαβόντες, ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀρχισατράπην πρὸς ἐξέτασιν. Παραχρῆμα δὲ καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαχοὺλ-ἰσλάμη ὡς ἔνοχος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πελοποννησίων, ἐκρεμάσθη ἐν τῇ μέσῃ θύρᾳ τοῦ Πατριαρχείου, ἔνθα ἔμεινε αἰωρούμενος τρεῖς ἡμέρας. Εἶτα δὲ καθελόντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, παρέδωκαν πρὸς μείζονα καταισχύνῃν τοῖς Ἰουδαίοις, οἵτινες σύραντες αὐτὸ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ ἱεράρχου ἐπέπλεεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, εὐρὸν δὲ αὐτὸ μετὰ τρεῖς ἡμέρας πλοίαρχός τις Ἑπτανήσιος, μετῆνεγκεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν, ὅπου ἔθαψαν αὐτὸ προσηκόντως οἱ ἐκεῖ Ῥῶσσοι καὶ Ἕλληνες. Τὸ λείψανον τοῦ ἱεράρχου τούτου ἀνακομισθὲν μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας καὶ νῦν κεῖται ἐν τῷ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως ναΐδιῳ τοῦ ἀγίου Ἐλευθερίου.

§ 91. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἐν γένει.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκῆρυξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὁ ἀπό-

στολος Ἀνδρέας ἐπελθὼν ἐν Πάτραις, Παῦλος ὁ μέγας πρῶτον ἐν Ἀθήναις ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου (πράξ. ιζ', 16), εἶτα δ' ἐν Κορίνθῳ, ἔνθα διέτριψεν ἔτος ἐν καὶ μῆνας εἰς (Πράξ. ιη' 18), ὁ Ἀκύλας, εἰς τῶν ἐδδομήκοντα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκάς ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας, ὅπου καὶ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἐδέξατο. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἐσχηματίσθησαν μερικαὶ Ἐκκλησίαι ἐν Ἑλλάδι, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν ὁσημέρῳ ἐπληθύνετο, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος.

Αἱ μερικαὶ αὗται Ἐκκλησίαι κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, διοικούμεναι ὑπὸ ἰδίων λειτουργῶν, διότι οὔτε Ἐκκλησία τις εἶχεν ἐξουσίαν ἐπὶ ἄλλης, οὔτε ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ ἐπενέβαινε εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Συνεδέοντο δὲ τότε πρὸς ἀλλήλους αἱ πρωεστῶτες τῶν Ἐκκλησιῶν, ἴσοι καὶ ὀμότιμοι ἐν ἑαυτοῖς ὄντες, διὰ τῆς ὁρθῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἣν ἐτήρουν ἀκεραίαν, ὡς παρέλαβον αὐτὴν παρὰ τῶν θεηγόρων Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Εἰ δὲ ποτε ἀνεφύετο ζήτημα τι ἐκκλησιαστικόν, χρῆζον ἐξετάσεως ὑπὸ τῆς ὁλότητος τῶν ποιμαίνων, οὗτοι συνεννοούμενοι πρὸς ἀλλήλους συνήρχοντο εἰς Σύνοδον ἐν τινὶ πόλει, κυρίως ὅμως ἐν ἣ ἠδρευεν ὁ Ῥωμαῖος Ἀνθύπατος, ὅπου ἐν πνεύματι πρᾶότητος καὶ ἀγάπης ἀπεφαίνοντο τὴν ἑαυτῶν γνώμην σύμφωνον κατὰ πάντα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ ταύτην ἅπαντες ἀπεδέχοντο.

Ὁ τρόπος δὲ οὗτος τῆς διοικήσεως τῶν εἰρημένων Ἐκκλησιῶν διήρκεσε μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, ὅτε αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ἥτις ἐγένετο τότε πρωτεύουσα τῆς διοικήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀχαΐας⁽¹⁾. Ἐπειτα ὅμως αἱ

(1) Ἀχαΐα ὠνομάζετο ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων

Ἐκκλησίαι αὐταὶ ἀπετέλεσαν μέρος τῆς Ῥωμικῆς Ἐκκλησίας, τὸ μὲν, διότι αὕτη ἐστήριξε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, ὑπερασπίσασα ἅμα καὶ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν χίρετικῶν αὐτῶν, τὸ δὲ, διότι ἀνέδειξε τοποτηρητὴν αὐτῆς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης. Οὕτω δὲ ἔκτοτε ἡ Ῥωμικὴ Ἐκκλησία ἔλαβεν ἐξ ἑθους ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιῶν.

Ἡ ἐξ ἑθους δὲ αὕτη ἐξάρτησις τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ῥωμικῆς διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 732, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰσχυρὸς, ὁ εἰκονομάχος, ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Πάπᾶ Ῥώμης Γρηγορίου τοῦ Β', κατακρίναντος αὐτὸν διὰ τὴν καθάρισιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἀπέσπικεν ἀπὸ τῆς Ῥωμικῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκοπικοὺς θρόνους πολλῶν τόπων, ἐν οἷς καὶ τοὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὑπέταξεν αὐτοὺς εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Διήρκεσε δὲ ἡ ἐξάρτησις αὕτη τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Πατριαρχείου μέχρι τῆς 25ης Μαρτίου, τοῦ ἔτους 1821, ὅτε, κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν, ἐξεργάγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τοῦ σημείου τῆς ἐξεγέρσεως δοθέντος, ἐν τῇ κατὰ τὸν δῆμον Καλαθρότων εὐαγεῖ Μονῇ τῆς ἁγίας Λαύρας, ὅπου τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας ἀναπετασθείσης, ἤρξατο ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἱερὸς ἁγὼν, διαρκέσας ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη. Κατὰ δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα αἱ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαι ἐμνημόνευον ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις ἅντι τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατριάρχου· «Πάσης ἐπισκοπῆς Ὁρθοδόξων.»

§ 92. Μέτρα ληφθέντα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας
ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας.

Ἀφοῦ, κατὰ θέλημα τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ἐστέφθησαν δι'

τοῦ Ὁμήρου. Ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμικῶν, τῶν καθυποταχάντων αὐτήν, Ἀρχία ἔκαλεῖτο ὅλη ἡ Ἑλλὰς, ἡ περιέχουσα τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

ἐπιτυχίας τὰ ὄπλα τῶν ἡρώων Ἑλλήνων, κοινῇ συνεννοήσει καὶ συνενάξει τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, Ῥωσσίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἐξελέχθη Κυβερνήτης τοῦ ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννηθέντος καὶ θαυμαστῶς ἀναβιώσαντος πολυπαθοῦς Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὁ Ἕλλην Ἰωάννης Καποδίστριας. Οὗτος ἅμα ἀφικόμενος εἰς Ναύπλιον, ἐν ἔτει 1828, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ σχεδὸν κατερημωμένου τούτου μικροῦ κράτους, καὶ παραχρῆμα διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐξ Ἀρχιερέων ἵνα ἐξετάσῃ τὴν κατὰστασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ὑποβάλλῃ αὐτῷ τὴν γνώμην αὐτῆς περὶ τῆς προσηκούσης βελτιώσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τύχῃ κακῇ ὁ φιλόπατρις Κυβερνήτης ἔπεσε θῦμα ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 27 Σεπτεμβρίου, τοῦ ἔτους 1831, καὶ ὁ ἱερός αὐτοῦ σκοπὸς ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος. Τοῦτου δὲ θανόντος, αἱ τρεῖς εἰρημέναι δυνάμεις ἐξελέξαντο Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀοίδιμον Ὀθωνα, βασιλοπαιδὰ θεοσεβῆ, τὸ εἶδος εὐπρεπῆ, τὴν καρδίαν ἀγαθὴν⁽¹⁾, ὅστις, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1833, παρεγένετο εἰς Ναύπλιον. Ὁ φιλόχριστος οὗτος ἡγεμὼν ἔδωκε πάνδημον ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλει προστατεύει τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ἥς προώρισταί νὰ βασιλεύῃ χώρας. Διόπερ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἡ Ἀντιβασιλεία, ἥτις ἔμελλε νὰ διοικῇ τὸ κράτος μέχρι τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἐνήλικα, τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Τρικούπη, Γραμματέως καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας τότε τυγχάνοντος, διώρισεν ἐπταμελῆ ἐπιτροπὴν ἵνα ἐξετάσῃ ἐπισταμένως τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατὰστασιν καὶ ὑποβάλλῃ εἰς ταύτην τὰς ἰδέας καὶ σκέψεις αὐτῆς περὶ τῶν χρηζόντων θεραπειῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἥς πρόεδρος ὠρίσθη αὐτὸς ὁ πεπαιδευ-

(1) Ὁ ἀγαθὸς οὗτος βασιλεὺς ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ θεῖον λόγιον· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτοις τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε», ἦν ἀγαθοεργός, εὐμετάδοτος, μηδέποτε ἐπιλαθόμενος τῆς πρὸς πάντας εὐποιίας καὶ κοινωνίας. Κάμοι δὲ, πενομένῳ τότε μαθητῇ, οὐ τὴν τυχοῦσαν συνδρομὴν παρέσχετο. Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη. Αἰωνία!

μένος καὶ εὐγλωττος Τρικούπης, διασκεψαμένη ὁμοψήφως ἀπεφάνετο τάδε· Α'. ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία νὰ ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης Ἐκκλησίας, δογματικῶς ὁμῶς νὰ εἶνε καὶ νὰ μένῃ ἠνωμένη μετὰ πασῶν τῶν ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν· Β'. νὰ συστηθῇ Σύνοδος πενταμελὴς ἐξ Ἀρχιερέων ὡς ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἰς διοίκησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιῶν. Τὰς σκέψεις δὲ ταύτας ὑπέβαλεν αὐτῇ τῇ Ἀντιβασιλείᾳ δι' ἐκθέσεως σαφοῦς καὶ ἡτήσατο τὴν τῶν προτεινομένων ἐκτέλεσιν. Ἡ ἀντιβασιλεία εὐθὺς τότε μετεκαλέσατο εἰς Ναύπλιον τοὺς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν Ἱεράρχας, οἵτινες μεταβάντες ἐκεῖσε καὶ τὰς εἰρημένους γνώμας τῆς ἐπιτροπῆς μελετήσαντες, προθύμως ἀπεδέξαντο καὶ ἐνέκριναν ταύτας. Ὁθεν, τῇ 23ῃ Ἰουλίου, τοῦ ἔτους 1833, ἀνεγνώσθη ἐπ' Ἐκκλησίας τὸ Καταστατικὸν Διάταγμα, δι' οὗ ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοκέφαλος. Ἀμὰ δὲ ἐμνημονεύθη ὑπὸ τοῦ Διακόνου ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος «ἔτι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Συνόδου», καὶ πάντες σὺν χαρᾷ τῷ Θεῷ ἐδόξαν καὶ εὐχαρίστησαν. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ ἀνακήρυξις αὕτη ἐγένετο χωρὶς τῆς εἰδήσεως καὶ συναίνεσεως τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἐξ οὗ αἱ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαι ἐξηρτῶντο, διὰ τοῦτο ἀνεβλάστησε ψυχρότης τις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι, ἥτις ἔπρεπεν ἐν τάχει νὰ ἀρθῇ. Τοῦτο ἀναντιρρήτως πάντες ἐπεπόθουν καὶ ἐκ καρδίας ἠύχοντο καὶ καιρὸν τὸν προσήκοντα ἐπεζήτουν καὶ προσεδόκων.

§ 93. Ἀναγνώρισις τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἐν ἔτει 1850, ἀπεφάσισαν νὰ ἄρῃσι τὴν μεταξὺ τῶν εἰρημενων δύο Ἐκκλησιῶν ὕφισταμένην ψυχρότητα. Διὸ ἔπεμψαν ἐπιστολὰς διὰ τοῦ ἀοιδήμου Μισαήλ Ἀποστολίδου, Καθηγητοῦ τότε

τῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ⁽¹⁾, πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, δι' ὧν γνωστοποιούντες αὐτῷ τὰ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1833 ἐν Ναυπλίῳ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας γεγενημένα, ἐδέοντο αὐτοῦ νὰ ἀναγνωρίσῃ ταῦτα.

Ὁ Πατριάρχης συγκαλέσας τὴν περὶ αὐτὸν Σύνοδον, ὑπέβαλεν αὐτῇ τὰς μνησθείσας ἐπιστολὰς πρὸς γνῶσιν καὶ ἀπόφασιν αὐτῆς. Ἡ Σύνοδος διασκεψαμένη συνέταξεν εἰς ἀπάντησιν ἔγγραφον, ὅπερ καλεῖται Τόμος Συνοδικός. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ δὲ τούτῳ, ἀντὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ τετελεσμένα καὶ διαπεπραγμένα, ὡς παρεκλήθη, αὕτη τοῦναντίον πρώτην ἤδη φορὰν καθίστησιν ἐλευθέραν τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν, καὶ συνιστᾷ Σύνοδον ὡς ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν εἰς διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἀντικείμενα ἐκκλησιαστικὰ περιέλαβεν αὕτη ἐν τῷ Τόμῳ, περὶ ὧν μόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐλευθέρον διὰ τῆς ἀποσείσεως τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ γενόμενον, ἦτο ἀρμόδιον νὰ νομοθετήσῃ διὰ τῶν ἐν αὐτῷ νομοθετικῶν σωμάτων μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Ἀμα δὲ ὁ Τόμος ἐκομίσθη ἐν Ἀθήναις, ἡ Κυβέρνησις, ἡ Γερουσία καὶ ἡ Σύνοδος ἀπεδέξαντο αὐτὸν καὶ τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἀνάγνωσιν αὐτοῦ ἐνετείλαντο. Ἀλλ' ὁ Θεολόγος Φαρμακίδης πικρῶς τὸν Τόμον κατέκρινε καὶ σφόδρα ἐπολέμησε διὰ συγγράμματος ἐπιγραφομένου «Ὁ Συνοδικὸς Τό-

(1) Ὁ ἀείμνηστος Μισαήλ ἦν τὰ θεῖα πεπαιδευμένος, τὸ ἦθος σπουδαῖος, τοὺς τρόπους γλυκαῖς, τοῖς πᾶσιν ὀμιλητικός, ἀνεξίλικος. Ἀνυψωθείς δὲ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Πατρῶν καὶ Ἡλείας, ἐν ἔτει 1852, ἐποίησε τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποιῆμιον ἐπὶ ἔτη 8 ὡς ἀνὴρ Ἀποστολικός. Εἶτα δὲ ἐν ἔτει 1860 προαχθεὶς ἐπὶ τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον Ἀθηνῶν, περιεκόσμη αὐτὸν γενόμενος τύπος τῶν Ἱεραρχῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν ἀγνείᾳ, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. Κάμει δὲ προσέλαβε τότε ὁ καλὸς ποιμὴν ἐν μὲν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὡς γραφεύς, ἐν δὲ τῇ τῆς Μητροπόλεως ναῷ ὡς πρῶτον Ἱεροδιάκονον. Ἀλλὰ τύχη κακὴ τοῦ ἐν Ἑλλάδι κλήρου αἵφνης μετέστη πρὸς Κύριον. Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη. Αἰωνία.

μος». Τούτου δὲ ἕνεκα τὸ ἕτερον νομοθετικὸν σῶμα, ἡ Βουλὴ, μετὰ δύο ἔτη ἀπέρριψε τὸν Τόμον καὶ ἐτήρησε μόνον τοὺς ἐξῆς τρεῖς ὅρους· α'. ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν νὰ εἶνε καὶ Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου· β'. ἡ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος νὰ λαμβάνη τὸ ἅγιον μύρον παρὰ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως· καὶ γ'. νὰ μνημονεύωνται ἐν τοῖς διπτύχοις τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν κατὰ τὴν κεκατονισμένην τάξιν. Οἱ ὅροι οὗτοι περιελήφθησαν ἐν τῷ κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1852 ψηφισθέντι ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν τότε νομοθετικῶν σωμάτων Καταστατικῷ νόμῳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ Πατριάρχαι καὶ ἡ ἐν Ρωσσίᾳ ἁγία Σύνοδος ἀνεγνώρισαν τὰ ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι νομοθετικῶν σωμάτων ἐψηφισμένα, καὶ οὕτως ἔκτοτε ὑφίσταται μετὰ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας πνεῦμα εἰρηνικόν, πνεῦμα ἐνότητος καὶ ὁμοφροσύνης.

§ 94. Περί τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἡ Χριστιανικὴ πίστις εἰσέχθη εἰς τὴν Ἑπτανήσιν ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν ἡδὴ χρόνων, διότι ἐν Κερκύρᾳ μὲν ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον οἱ ἐκ τῶν Ο'. Ἀποστόλων Ἰάκωβ καὶ Σωσίπατρος, ἐν Λευκάδι δὲ ὁ Ῥοδίων καὶ ὁ Σωπίων, ἐν Ζακύνθῳ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις ἄλλοι ζηλωταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τῆς Ἀχαΐας ὁρμώμενοι. Τούτου δὲ ἕνεκα ἐν ἐκάστη νήσῳ τῆς Ἑπτανήσου ἐμορφώθη μερικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἰδίου ἀνεξαρτήτου Ἱεράρχου μέχρι τοῦ Δ'. αἰῶνος. Τότε δὲ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑπτανήσου ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πάπα Ῥώμης, καὶ εἴτα ἐν ἔτει 732 ὑπὸ τὴν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, δι' ὃν λόγον ἀνωτέρω ἐξεθέμεθα (βλ. § 91).

Ὁ εὐσεβὴς κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑπτανήσου, καίπερ

τῆς χώρας αὐτῶν κατακτηθείσης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, εἴτα δὲ ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, διεφύλαξαν οὐ μόνον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς παρκαταθήκην, ἀκεραίαν καὶ ἀνόθευτον, ὡς παρέλαβον αὐτὴν παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατυπώσεις καὶ διατάξεις, οὐδὲν παραλλάξαντες, οὐδὲν κεινοτομήσαντες. Ὅτε δὲ ἐν ἔτει 1866, τῇ θείᾳ εὐδοσίᾳ, τὸ Ἰόνιον κράτος, τὸ τελοῦν ἕως τότε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, ἠνώθη πολιτικῶς μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, τότε καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἑπτάνησον Ἐκκλησίαι, τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἐπινεύσει τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἠνώθησαν μετὰ τῆς αὐτοκεφαλῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

§ 95. Περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἀρτῇ Ἐκκλησίας.

Αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἀρτῆς, χωρίων τινῶν τῶν τμημάτων Τσουμέρκων καὶ Μαλακκασίου καὶ μέρους τῆς Ἐπισκοπῆς Πλαταμῶνος, ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ ἔτους 1882. Ἀλλὰ κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ πρεπούσῃ καὶ ἔμφρονι ἐνεργείᾳ τῆς τότε Κυβερνήσεως⁽¹⁾, αἱ χῶραι, ἐν αἷς περιείχοντο αἱ εἰρημέναι Ἐκκλησίαι, ἠνώθησαν πολιτικῶς μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὸν ἱερὸν Φώτιον «Τὰ ἐκκλησιαστικὰ, καὶ μάλιστα γὰρ τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείαις καὶ διοικήσεσι

(1) Πρωθυπουργὸς ἦν τότε ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος, ὁ πολὺς Κουμουνδοῦρος, ἀνὴρ μεγαλεπίβολος, νουνεχῆς καὶ ἔμφρων, πολλὰς ὑπηρεσίας ἐν πάσῃ αὐταπαρνήσει τῇ Ἑλλάδι προσενεγκών, συνυπουργοὺς καὶ συναρῶνους ἔχων ἔνθεν μὲν τὸν ὄξυν τὴν διάνοιαν καὶ μελίχιον αἰδίδιμον Ν. Παπαμιχαλόπουλον (αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη), ἔνθεν δὲ τὸν μεγάλτιμον καὶ πολὺπειρον πολιτευτὴν κ. Θ. Δηλιγιάννην, τὰ νῦν Ἠγέτην τῆς Ἀντιπολιτεύσεως.

συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν», τῇ προσηκούσῃ ἐνεργείᾳ τῆς Κυ-
 βερνήσεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταν-
 τινουπόλεως διὰ Συνοδικῆς Πράξεως ἐχειραφέτησε καὶ ἐξε-
 χώρησε τῇ αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος τὰς μνημο-
 νευθείσας Ἐκκλησίας.

Τέλος σὺν Θεῷ
 τῆς Ἐπιτόμου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Τῷ συντελεστῇ τῶν ἀγαθῶν Θεῷ
 δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Ἐπιφάντησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους	1
Ἰασις τοῦ ἐκ γενετῆς χολοῦ	2
Φυλάκισις τῶν Ἀποστόλων	3
Μαρτύριον τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου	4
Ἐπιστροφή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	4
Κήρυγμα τοῦ Παύλου	5
Κήρυγμα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων	6— 8
Κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων Μάρκου καὶ Λουκᾶ	8
Εἰκόνες γραφεῖσσι ὑπὸ Λουκᾶ ἐν ὑποσημειώσει	8— 9
Προαγγέλματα πτώσεως Ἱερουσαλὴμ	9— 10
Πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ	10— 11
Ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ	11— 12
Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων	12— 19
Ἀπολογίαταί	19— 21
Αἵρετικοὶ τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων	21— 23
Ἐπιστροφή τοῦ μεγάλου Κωνταντίνου εἰς τὸν χριστιανισμόν	23— 25
Θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ	25
Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	26
Ἡ εὕρεσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ	26— 27
Περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου	28— 30
Ἀρειανισμὸς	30— 32
Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	30— 32
Ἐξορία τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ θάνατος ὁλέθριος τοῦ Ἀρείου	33— 35

	σελίδες
Ίουλιανὸς ὁ παραβάτης	35— 37
Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ 4ῳ αἰῶνι	37— 40
Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	40
Μετάνοια τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου	40— 41
Τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	41— 42
Τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	43— 44
Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Φράγκους . .	44— 46
» » » εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας	46— 47
» » » εἰς τὴν Γερμανίαν	47
Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	47— 48
Μωάμεθ	48— 50
Διδασκαλία αὐτοῦ	50— 51
Οἱ Πέρσαι κυριεύουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ	51— 52
Ὁ Ἡράκλειος ἐπαναφέρει τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ	52— 53
Ἑκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	53— 54
Ἡ ἐν Τρούλλῃ Σύνοδος	54
Ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	54— 55
Αὐτοκράτορες εἰκονομάχοι	55— 57
Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Βουλγάρους .	58
» » » εἰς τοὺς Σλάβους	59
» » » εἰς τοὺς Ῥώσσους	59— 61
Διοικήσεις τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας	61
Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν	62— 63
Ἀνύψωσις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν Πατριarchικὸν θρόνον	63— 65
Ἡ Ῥωμᾶϊκὴ Ἐκκλησία ὡς αἱρετικὴ ἀποκηρύσ- σεται	65— 66
Πτώσις τοῦ Φωτίου καὶ ἀνύψωσις δευτέρα τοῦ Ἰ- γναστίου	66— 67
Δευτέρα ἀνύψωσις τοῦ Φωτίου ἐπὶ τὸν Πατριar- chικὸν θρόνον	68— 69

	Σελίς
Περὶ τῶν σταυροφορικῶν πολέμων	66— 70
Περὶ τοῦ πρώτου	70— 71
Ἡ Ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων	71— 73
Ἡ Ἰδδρυσίς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικῆς αὐτοκρατορίας	73— 74
Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Φραγκτικῆς κατακτήσεως	74— 76
Ἀπόπειραι περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν	76
Περὶ τῆς ἐν Λουγδούνῃ Συνόδου	77— 78
Περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίας Συνόδου	78— 79
Ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου δὲν ὑπογράφει τὴν ἔκθεσιν	79— 80
Τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντα μετὰ τὴν ἐκ τῆς Φλωρεντίας ἐπάνοδον	80— 81
Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν γένει	81
Περὶ τοῦ Λουθῆρου	82— 84
Διδασκαλίᾳ Λουθῆρου καὶ ἔκκληζις ἐμφυλίου θρησκευτικοῦ πολέμου	84— 85
Περὶ Σβιγλίου καὶ Καλθίνου	85
Εἰσαγωγὴ τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς Ἀγγλίαν	85— 86
Περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας	86
Εἰσαγωγὴ τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς Γαλλίαν	86— 87
Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας τῶν διχαρτυρομένων	87— 88
Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων	88— 90
Ὁ αὐτοκράτωρ κοινώνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων	90— 91
Ἡ Ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	91— 93
Ἀνύψωσις εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως Γενναδίου τοῦ Β'.	93
Προνόμια ἅπερ ὁ Σουλτάνος ἐχορήγησε τῇ Ἐκκλησίᾳ	93— 94

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὸν χρόνον τῆς	
Τουρκικῆς δυναστείας ἐτηρήθη ἀμίαντος . . .	94— 95
Περὶ τοῦ θανάτου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄.	95— 96
Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἐν γένει. . .	96— 98
Μέτρα ληφθέντα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας	
ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας. . .	98—100
Ἀναγνώρισις τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν	
Πατριαρχῶν	100—102
Περὶ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας .	102—103
Περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἄρτῃ Ἐκκλησίας. .	103—104

ΟΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ

Γυμνάδιον ἐν Χαλκίδι Οἱ κύριοι καθηγνῆται		σώμ.
	Στέφ. Σταμάτης	1
	Γεώρ. Κοτσόνας	»
Παναγ. Δ. Βασιλείου γυμνασ.	1 Κωνστ. Δ. Μακρῆς	»
Σπυρ. Δ. Κόκκαλης καθ.	4 Δ. Κωστόπουλος	»
Ἄντ. Οἰκονόμου καθ.	10 Σπυρ. Παταϊωάννου	»
Ἄλ. Μυρομμάτης	1 Γεώργ. Τσεκούρας	»
	Γεώργ. Σταυρόπουλος	»
Οἱ κ. μαθηταὶ τῆς Δ'. τάξεως		»
	Κυριάκος Κυριαζόπουλος	»
	Φίλιππος Γιαννακόπουλος	»
Πύπης Κριεζώτης	3 Σπυρ. Μπαταργιάς	»
Κωνστ. Γ. Νικολῆς Κόμη	3 Ἰωάννης Δ. Γεωργιάδης	»
Ἄθ. Φίλων	2 Ἰωάννης Σταμέλος	»
Τάσος Μπραχάλης	1 Γεώργ. Μιλωνᾶς	»
Κωνστ. Γ. Σταμάτης.	4 Ἰ. Α. Μαρίνος	»
Νικόλ. Κ. Μπελάρης	4	
Γεώργ. Ἄθ. Μαρίνος	4 Οἱ κ. μαθηταὶ τῆς Β'. τάξεως	
Ι. Ν. Παπανικολάου	1	
Ν. Ξυνογαλᾶς	1 Ἀλέξ. Α. Μαρόγλους	1
Ἀναστ. Ἀγγελινίδης	1 Ἰωάν. Σαμίου	»
Σπύρος Σπυρίδωνος	1 Κωνστ. Παπαγεωργίου	»
Χρ. Δ. Εὐδίας	1 Νικόλ. Ζαχαρίου	»
Κωνστ. Γ. Παπασταματίου	1 Π. Α. Καζάκος	»
Ἰω. Σκουριάδης	1 Χ. Δ. Κανιάστας	»
Σπυρ. Β. Αεονάρδος	1 Κωνστ. Οἰκονομίδης	»
Ἰω. Κονᾶς	1 Κ. Πρίμας	»
Δημ. Ἀ. Μπόνος	1 Ν. Α. Γκορτζῆς	»
Δημ. Μουστάκας	1 Θ. Κ. Βέλλος	»
Οἱ κ. μαθ. τῆς Γης τάξεως		»
	Σ. Μ. Σεντουκάκης	»
	Γ. Δ. Ἀθανασίου	»
	Δημ. Γ. Ἀστέρης	»
Κων. Δημ. Τζεβελέκου	1 Ἰωάνν. Π. Κατέβας	»
Δημ. Στεργ. Κωνσταντίνου	1 Κωνστ. Γιαννακόπουλος	»
Ἄθ. Κατσανᾶς	1 Δημ. Γ. Μαρίνος	»
Ἄντ. Ἀντωνιάδης	» Ἀριστ. Δ. Μαρίνος	»
Κίτσος Χρηστίδης	» Δημ. Σπυρόπουλος	»
Ἄθ. Δαούτης	» Ι. Πριόνας	»
Γεώργ. Ν. Γαίλας	» Σ. Μπέσκος	»
Γερμανός Γ. Ἱεροδιάκονος	» Χρ. Γάσπαρης	»
Κωνστ. Ι. Σκάντζακας	» Λουκάς Βασιλείου	»
Ἰπ. Ι. Βάγλας	» Ἐμμ. Δ. Ἐμμανουήλ	»
Ἀλέξανδρος Τσουκανάκης	» Βασίλ. Ι. Παπαθεοδώρου	»
Στάμ. Γ. Μουκανάκης	» Ἐμμ. Παπανικολάου	»
Κωνστ. Τσεφλιγιώτης	» Ἀλ. Ι. Ἀλεξίου	»
Ἄρ. Κοτρώζος	» Γεώργ. Ἐμμ. Πανώρας	»

Κωνστ. Κακαράς	σώμ. 1	1	Ἰω. Κ. Ἀλεξίου	σώμ. 1
Β. Ν. Οἰκονόμου	»	»	Ἰωάνν. Τσάλας	»
Θεοχ. Καπάκης	»	»		

**Οἱ κ. μαθ. τῆς Αἰς τάξεως
τοῦ Αὐοι τυμήματος**

**Οἱ μαθ. τοῦ Βου τυμήματος
τῆς Αἰς τάξεως**

1	Ἰω. Πολύμερος	1	Ν. Δάρρας	1
»	Ἀδάμ Ν. Ἀδάμ Ὁραίοι	»	Ν. Βρυσιώτης	»
»	Κωνστ. Τσεπρούδης	»	Σωτήριος Μάλλιος	»
»	Ἀναστ. Κ. Ὀλύμπιος	»	Κωνστ. Σ. Λουκῆς	»
»	Ὁρέστης Ζουρμπουλῆς	»	Ἰω. Νικολαΐδης	»
»	Νικόλ. Κ. Γάσπαρης	»	Δημόφιλος Ἡλιάδης	»
»	Κωνστ. Α. Πολύχρονος	»	Ἀπόστολος Γ. Δασκαλάκης	»
»	Γεώργ. Γ. Ταμπακίδης	»	Ν. Κωνστ. Σκάντζακας	»
»	Γεώργ. Κωνσταντίνου	»	Ἰω. Βίρας Ἀναγνώστου	»
»	Δημ. Καφφετζόγλου	»	Παῦλος Παναγ. Παυλίδης	»
»	Γεώργ. Χρυσικόπουλος	»	Δημ. Φιλαρέτος	»
»	Ἀλέξ. Θ. Ταμπακῆς	»	Γεώργ. Παντολέον	»
»	Νικόλ. Γ. Μαρίνος	»	Δημοσθ. Παύλου	»
»	Ἀλέξ. Γ. Λεβεντόπουλος	»	Λεωνίδας Σ. Ζήσης	»
»	Ἰω. Σ. Δήμου	»	Ἀθ. Γ. Ράπτου	»
»	Εὐστ. Ν. Τσοτσρόδης	»	Κωνστ. Λεμπέσης	»
»	Κωνστ. Σ. Σταμούλης	»	Δημ. Π. Παπαευστρατίου	»
»	Δ. Παπαϊωάννου	»	Βελ.σ. Σταματάρας	»
»	Εὐαγγέλης Σ. Λυμπερίου	»		
»	Κωνστ. Ι. Καρπάθιος	»	Οἱ κ. μαθηταὶ τοῦ	
»	Βασίλ. Εὐστ. Μπόνος	»	Ἱερατικοῦ Σχολείου	
»	Θεόδωρος Σκληροῦ	»		
»	Ἰωάννης Σακελλαρόπουλος	»	Τιμόθεος Δουληγέρης ἐπι-	
»	Κωνστ. Κ. Κυριαζῆς	»	στάτης	5
»	Μιχαήλ Χονδρομιχάλης	»	Ἀναστ. Παππαδόπουλος	»
»	Χρ. Σ. Χρήστου	»	Νικόλ. Καζίκος	2
»	Κωνστ. Δ. Ἀθανασίου	»	Δημήτρ. Τσαμαλῆς	»
»	Ἀλέξ. Α. Γιάγκου	»	Νικόλ. Ἀδῆμ	»
»	Ἐμμ. Ἀναστ. Στεφάνου	»	Εὐάγγ. Παπαναστασίου Τζι-	
»	Γεώργ. Ρουσόδημος	»	βελέκου	»
»	Ἐπαμ. Ἀνστασίου ἡ Εὐ-	»	Δημ. Καραμούζης	»
»	λάγκουρος	»	Ι. Μπιτσακούτσιας	1
»	Χριστοφόρος Δράκος	»	Ν. Κοτοπούλης	2
»	Ἀναστ. Ἀθ. Σίμωνις	»	Μιχ. Κικαράς	5
»	Ἀθ. Παπαγεωργίου	»	Ι. Παπαπροκοπίου	»
»	Δημ. Γεωργ. Θωμῆς	»	Δημ. Πολυχρονόπουλος	2
»	Ἡλίας Μπερμπάτης	»	Ἡλίας Β. Κατούνης	»
»	Ἀθ. Γιαννούλης	»	Σπυρ. Φ. Φίφας	»
»	Στυλιανὸς Γλυκοφρύδης	»	Νικόλ. Κακαράς	»
»	Κωνστ. Γ. Ζαφείρης	»	Ἰωάννης Δελιμάρος	»

	σώμ.		σώμ.
Γεώργ. Παπαχασιλείου	2	Εὐάγγ. Ἰωάν. Δούκας	1
Ἐπαμ. Κατρισιώσης	»	Κωνστ. Α. Καρακλής	»
Γεώργ. Τσομάκος	»	Ἀντ. Γ. Μπουλουγούρης	»
Ἡρ. Δεμερτζής	»	Δ. Π. Ἀφράτης	»
Γεώργ. Παπαϊωάννου	»	Σ. Γ. Μιχαλόπουλος	»
		Ἰωάννης Δ. Μαρίνος	»
Οἱ μαθ. τοῦ Ἑλλ. Σχολείου		Ἡλ. Μ. Ἀφεντάκης	»
Οἱ διδάσκοντες		Στ. Κυριακοῦ	»
		Οἰκονομίδης	»
Χρ. Παπαστεργίου σχολάρχης	5	Βασίλ. Μπέης	»
Ι. Ζήσης ἐλληνοδιδάσκαλος	3	Ἰωάν. Μακρυγιάννης	»
Κωνστ. Γιζόπουλος »	1	Δημ. Μπραούλιας	»
Μασούρης »	1		

Οἱ κ. μαθηταὶ Γης τάξεως

Τάξεως Ανε

Στ. Παναναστασίου	1	Ἀναστ. Ζαχαρίου	»
Θεοχ. Κοτσολίδης	»	Δημ. Βογατζής	»
Θεόδ. Χαλιούλιας	»	Δημ. Καμπιώτης	»
Γεωρ. Σιμιτζής	»	Γεώργ. Θ. Κοροβός	»
Κ. Βαρσακής	»	Χαρ. Ἀντ. Καραντώνης	»
Δ. Γιαννοῦκος	»	Νικ. Μιχαήλ	»
Ἐπαμ. Ἀνυφαντής	»	Ἀχιλ. Χαραλαμπίδης	»
Γαρ. Λεουδάκης	»	Εὐστ. Τσαλίκης	»
Ἰω. Κάλφας	»	Κωνστ. Τσανδέλας	»
Παναγ. Χατζηπαναγιώτου	»	Νικ. Μετιξιώτης	»
Ἰωσήφ Σακκῆς	»	Δ. Καρακλής	»
Χ. Β. Ἠλιοπούλου	»	Ἰωάννης Λεβυζιτῆς	»
Δημ. Ἀνδρεόλας	»	Ἰωάν. Καλλιμάνης	»
Δ. Μπαγιούλας	»	Δημ. Τσούτης	»
Ι. Φουσάρας	»	Ἀθ. Καντοῦρος	»
Ἀθ. Θάνος	»	Κωνστ. Ἀγγέλου	»
Γ. Μανιάτης	»	Ἰωάννης Μούντριχας	»
Γ. Γυφτοδήμος	»		
Δ. Λέοντος	»		
Σ. Ν. Παπασταματίου	»		

Βας τάξεως

Γεώργ. Πίσχοινας		Β. Κουμπουρόπουλος ταμίας	10
Ἀγγ. Π. Μέργος		Ἀχιλλεὺς Μυλωνᾶς	1
Β. Ν. Φίφας		Δ. Χ. Περδικάρης	
Ἀθ. Καραγιάννης	»	Δημ. Γ. Πώμου	
Σπυρ. Μαρίνος	»	Ν. Ζαφειρόπουλος οἰκ. ἔφορος	
Ἀναστ. Δ. Λίζος	»	Ἀγγελῆς Τζώρτζης	
Λουκᾶς Δ. Μάντζαρης	»	Δημ. Μέργος	
Δάμπρος Δ. Γιαννακοῦ	»	Ἰωνάθαν Παναγιωτόπουλος	5
	»	Κωνστ. Ἰωακείμ	1
	»	Κωνστ. Ζαχαρόπουλος	
	»	Ἀπόστ. Ἀνδρεϊόλας	

σώμ.

σώμ.

Ἰωάννης Χατζηνικο
 Κωνστ. Μήτρου
 Δημ. Βελισσαρίου
 Γ. Χατζηπαναγής
 Δημ. Αἰγινήτης
 Β. Ι. Γεωργιάδης
 Ἰωάν. Κιαπέκος
 Ἀθαν. Κ. Κιαπέκος
 Χ. Α. Παύλου
 Κ. Λύκος
 Μ. Κουντουρόπουλος
 Χρήστος Β. Πρέζας
 Μ. Καρπούρης
 Εὐάγγελος Πάροδαλος
 Νικ. Αεμπέσης
 Παναγ. Κόκας
 Νικόλαος Τσέκος
 Γεώργιος Μεταξάς
 Δημ. Γ. Φουσάρας
 Γ. Χατζηπαναγιώτης
 Β. Χανζηπαναγιώτης
 Ἀρτέμις Καλογερᾶς
 Νικ. Γεροντής
 Μιχ. Μιχαήλ
 Γ. Χ. Χατζηκωνσταντᾶς
 Χρ. Σ. Νερούτσος
 Μ. Ξυνογυλᾶς
 Κ. Παπαγιάννης
 Μιλτ. Γιαννακούρης
 Ν. Σ. Πανᾶγος
 Γ. Γ. Μπέης
 Ἀχιλ. Παναγῆς
 Δημ. Νταρντῆς
 Θ. Α. Τζωρτζής
 Σταμ. Δ. Καρμουζής
 Δημ. Μετξικόφ
 Χαράμης Μ. Λεβίς
 Νικόλ. Καρμουζής
 Κωνσν. Βασιλείου
 Χαρτοφύλαξ Γ. Ζουμῆς
 Γεώργ. Κοντογιάννης ἱερεὺς
 Χρυσάνθος Τσάλης φοιτ. θεολογ.
 Ἀρ. Παπασταματίου ψάλτης
 Στυλ. Μωραΐτης μαθ. γυμνασ.
 Χαρίλαος Φραγκιᾶς
 Ἀριστομένης Λάλλης

Χρήστος Χριστοδούλου
 Ἰωάννης Χαλιούλιας
 Περικλῆς Ἰωακείμ
 Κωνστ. Μπασδέκης εἰκονογρ.
 Εὐάγγελος Μιχαήλ
 Ἠλίας Κανελλόπουλος
 Δημ. Σαλῶς ἔμπορος
 Ἀριττ. Χουλιαρᾶς
 Βασ. Καραντώνης μαθ. γυμν.
 Κωνστ. Γ. Παύλου
 Νικόλ. Α. Βλάχος πρωτοδίκης 2
 Δημ. Παπασταματίου 1
 Σωκρ. Μόνου
 Γεώργ. Κορόζης
 Ἰωάννης Μυμιασοῦκας
 Κωνστ. Ἀρνάρης μαθ. γυμνασ.
 Δημ. Καραπίλας
 2 Ἰωάν. Μιχ. Κουρίας
 1 Γεώργιος Βαμβακούλας
 Νικόλαος Εὐστρατίου
 Ν. Ἀθανασίου ἐφημεριδοπώλης
 Ν. Παπαῖωάννου καπνοπώλης
 Θεόδωρος Ἀθανασιάδης
 Ἀνδρέας Πιρπινιᾶς
 Νικόλ. Σιδηροκουδῆς
 Κωνστ. Παύλου ἐμποροῦπάλληλος
 Κωνστ. Χανιᾶς παντοκώλης
 Εὐάγγελος Παύλου
 Καλλιόπη Μπασδέκη
 Βασιλική Πετροπετσόση
 Ἑλένη Θεοδώρου.
 Ἐπιστήμη Γεροντ. τη
 Μαριγώ Παπασταματίου
 Ἰωάννης Π. Μελετόπουλος
 Νικόλαος Τράκας
 Ἐμμ. Βαβῆας
 Κωνστ. Οἰκονόμου
 Νικόλ. Γιαννακός
 Ποθητὸς Καμάρας
 Δ. Ἑρμανουήλ
 Χρήστος Ἰωακείμ
 Κωνστ. Βογιατζῆς
 Χρ. Τσιρικιᾶς
 Νικόλαος Στάμου
 Ἰωάννης Συγγελλάκης
 Ἀλέξ. Δ. Σαμαρτζῆς

Δημ. Ζησημόπουλος
 Κωστής Βογιατζής
 Κωστής Μπελίδας
 Ἰωάννης Καλαρίδης
 Κωνστ. Ἀφεντάκης
 Χαρ. Παναγιώτου
 Γ. Σ. Κοτσής
 Χαράλαμπος Νικολαΐδης
 Γεώργιος Ἀθανασίου
 Γ. Καρανίκος
 Σ. Ἀλεξίου
 Γ. Κεφάλας
 Λουκᾶς Στύλης
 Ι. Δ. Μακρῆς
 Ι. Καραβᾶς
 Β. Γ. Παύλου
 Σόλων Σταματάκης
 Ἐμμ. Χίμος
 Εὐστ. Τσάλης
 Βασίλειος Παναγιώτου
 Ἀντ. Α. Σωτηρίου
 Δημήτρ. Κράννας
 Ἰωάννης Τσιτσέρης
 Ν. Χααραλαμπόπουλος
 Μιχαήλ Μάνος
 Ι. Κουκούλης
 Χρ. Οἰκονομόπουλος
 Δ. Ἀληφαρμάκης
 Ἀνέστης Χειμῶνας ἱερεὺς
 Ξενοφῶν Στεφανίδης
 Γ. Ἀντωνιάδης
 Α. Σεμαρκέζης λοχαγός
 Κ. Ε. Κυριάκου ἀνθυπολ.
 Θεμ. Ἀθανασιάδης
 Εὐαγ. Γεωργιάδης φοιτ.
 Π. Ταμβακίδης φοιτ.
 Δημ. Παπαστεργίου φοιτ.
 Ν. Θ. Βασιλείου ἱατρός
 Δημ. Ζαχαράκης

Τὸ ἐν Κορίνθῳ Γυμνάσιον.

Μιχαήλ Βαμβακερός γυμνασιάρ. 5
 Μιλτ. Στυμφαλιάδης καθηγητῆς 1
 Ν. Κοντόπουλος καθηγητῆς »

σώμ.

Οἱ κ. μαθηταί.

σώμ.

A. Παπακωνσταντινόπουλος	1
B. Παπαθανασιάδης	»
Χρ. Νίκας	»
Ἀνδρ. Κίσσας	»
Θεόδ. Σταθόπουλος	»
Νικόλ. Γεώργας	»
Ἐπ. Ἡλιόπουλος	»
Δημοσθ. Γλυκοφρύδης	»
Ὀρέστης Μ. Εὐσταθίου	»
Θεόδ. Θεοδώρου	»
Χριστόφ. Κωνσταντινίδης	»
Ἀνδρέας Κάσσιος	»
Γεώργιος Α. Ῥώκας	»
N. Μανωλόπουλος	»
Σ. Λειβαδᾶς	»
Κωνστ. Παπακωνσταντίνου	»
4 Νανόπουλος	»
1 Ἀρμ. Γραμματᾶς	»
Γεώργιος Ἡλιόπουλος	»
Γεώργ. Ζάκας	»
Γεώρ. Μάρκελλος	»
Κ. Π. Σκορδᾶς	»
Γ. Παπαγεωργίου	»
N. Ἀναγνωστόπουλος	»
Μιχ. Παπαγεωργίου	»
Γ. Β. Κανούδης	»
1 Ἰ. Ἀναγνωστόπουλος	»
1 Γεώρ. Τσαντίλας	»
1 Ἀντώνιος Γαλανούλης	»
1 Ἰωάννης Καμπούρης	»
1 Παρν. Κάγκας	»
1 Κ. Σ. Παπανικολάου	»
1 Γ. Παπασπυρόπουλος	»
Ἀνδρ. Καλπαζῆς	»
Παναγ. Β. Σῶκος	»
A. Γ. Μαυρόπουλος	»
Γ. Σταμάτης	»
Παναγ. Κλωνῆς	»
Ἀριστοφάνης Λασαδός	»
Σεραφεῖμ Καραμάνος	»
Γεώργιος Α. Κοζιᾶς	»
1 Ἰ. Μπονάτος	»
1 Εὐθ. Στ. Τρίπος	»
» Στάϊκος Παπαδόπουλος	»
Γεώρ. Κ. Τριανταφύλλου	»

σώμ.		σώμ.
Κωνστ. 'Αθ. 'Αγγελόπουλος	1	'Αθ. Γερογιάννης υπάλ. Τραπ. 1
Δημ. Γεωρ. Βουδούρης	»	» Γεράσιμος Ντόλας κουρεὺς »
'Ρήγας Παπαϊωάννου	»	» Δημ. 'Ρούσης ξενοδόχος »
Βλάσιος Δ. Μιχαλόπουλος	»	» 'Αλκ. Δημητριάδης κτηματίας »
Γεώργ. Δ. Καραντάνης	»	
Χρῆστος Καζαμπίνης	»	Οἱ ἐν 'Αθήναις.
Σπυρ. Γ. Καλλιέργος	»	» Πανάρετος Δουληγέρης 5
Κωνστ. Καλιακούδας	»	» Καλλιόπιος Γεωργίου 1
'Αντώνιος Δ. 'Ρομπόκος	»	» Δημήτριος Χρηστόπουλος 1
Παναγιώτης Α. Μάρκελλος	»	» Γρηγόριος Καρατζᾶς τελειόφ. θεολ. 1
Χρ. Γκολφινόπουλος	»	» Δωρόθεος Κιοσῆς ἱερομόναχ. 1
Δημ. Μπάκιτσης	»	» 'Αθανάσιος Λεβεντόπουλος 2
Παῦλος Γιοβάννης	»	» 'Ιω. 'Αγγελόπουλος τελειόφ. φιλολ. 1
Νικόλαος Εὐδης	»	» Γεώργιος Δ. Κλεισούρας μαθητῆς 1
Χρ. Νανόπουλος ἱεροσπουδαστῆς	»	» 'Αρσένιος 'Αντωνόπουλος ἐφημ. 1
Χρ. Π. Παπαδόπουλος	»	» δημ. νοσοκ. 1
Σωτήρ. Κ. Κιούσης	»	» Γεώργιος Λαγανόπουλος 3
Κυριάκος Κ. Παπακυριάκου	»	» Α. Μαριολόπουλος 5
Κωνστ. Μεντζελόπουλος	»	» Γ. Μαριολόπουλος 5
		» Ι. Παναγιωτόπουλος γεωμ. 1
Οἱ ἐν Κορίνθῳ.		» Σ. Γεωργαντόπουλος 5
Γεώργ. Παπαοικονόμου γραμμ.		» Δ. Γεωργαντόπουλος 1
'Εφορίας	1	» 'Ιωάννης Κρομμύδας »
'Ιωάννης 'Ράλλης »	3	» Γεώργ. Σ. Κόλιας 10
Στ. Παπαγεωργόπουλος γραφεὺς	»	» Κ. Χρυσοφῆτης 5
Νικόλαος Βλάσης	»	» Γ. Λυμπερόπουλος 1
'Αθ. Σ. Γκίχης	1	» Μ. Πετρόπουλος 1
'Ιάκωβος 'Ελευθερίου	»	» 'Αθανάσιος Λίβας »
Σωκρ. Κόντης	»	» 'Ιωάννης Πατροίκιος 5
Γ. Νικολάου	»	» 'Ιωάννης Παπαζαφειρόπουλος 1
Μιλτ. Λειβαδίτης	»	» Π. Γούνκρης 1
'Απόστ. 'Αναγνωστόπουλος	»	» 'Ηρακλῆς Θεοχάρης »
Χ. Θεοδοσίου	»	» 'Ιωάννης Μπάσδαλης 2
Δ. Οἰκονομόπουλος δήμαρχος	»	Οἱ ἐν Παιραιῖ.
Ι. Δ. Ταπονόπουλος	»	» Βασίλειος 'Αθανασίου πρωτοπρε- 1
Ι. Μ. Θεοδώρου	»	» σβύτερος 1
Δ. Δημητρώπουλος γραμμ. εἰρην.	»	» Δημήτριος ἱερεὺς Παπακωνσταν- 1
Θεοφ. Βαλτάσαρ υπογραμ. εἰρην.	»	» τόπουλος 1
'Ανδρ. Βερενίκης	»	» Γαβριήλ Παπαϊωάννου ἱερομόναχ. 1
Ζαφείριος Μπχιρόπουλος	»	» 'Αθανάσιος Πάλλης σακελλάριος 1
Σπυρ. Παπανδρέου	»	» 'ΗΣύχιος Παπαδόπουλος ἱερομόν. 1
Νικόλαος Α. Χαλκίόπουλος	»	» Θεόδωρος Λογοθέτης ἱερεὺς 1
Κωνστ. Πετρουτζόπουλος	»	» Σωφρόνιος Γαληνός ἱερομόναχος 1
Κωνστ. 'Αδάμ ἱερεὺς	»	» Γεώργιος Παπασωτηρίου ἱερεὺς 1
Χαράλ. Πολυχρονιάδης ιατρός	»	» Γεράσιμος Βεργινάδης ἱερομόναχ. 5
		» Γρηγόριος ἱερεὺς Παπαρηγορίου 1

σώμ.	σώμ.
Ἀδέρκιος Ἱερομόναχος ἀγιορείτης	1 Ν. Κ. Οἰκονόμου
Γεννάδιος Σωτηριάδης ἱερομόναχ.	1 Σταῦρος Χ. Μπαλαζώστας
Νικόδημος πνευματικός Πάτριος	1 Χρ. Παππαγιαννόπουλος
Ἰωάννης Μέρμηγκας δικηγόρος	1 Χρ. Ν. Γιαννακόπουλος
Χρῆστος Βουγιωρόπουλος	1
Ξενοφῶν Βαρβαρέσος δικηγόρος	1
Χρῆστος Μητρόπουλος	1
Δημήτριος Πετμεζᾶς	1
Νικόλαος Ἀχιλλεύς ἱεροψάλτης	1 Ν. Βραχνός καθηγητής
Ἰωάννης Οἰκονόμου κτηματίας	1
Σταῦρος Γ. Σασλόγλου μουσικο- διδάσκαλος	1
Χ. Δ. Ἀναστασάκης ζωγράφος	1 Παναγ. Γεωργιάδης
Ματθαῖος Γονιστάκης ξενοδόχος	1 Α. Εὐσταθιάδης
Ἰωάννης Κοτομμάτης	1 Γεώργ. Ἀλεξόπουλος
Ἀγάπιος Ἱεροδιάκονος	1 Κωνστ. Διαμαντόπουλος
Κωνσταντ. Παπαστεφανίδης Κρής	1 Χρῦσανθος Α. Φάκος
Γεώργιος Σπ. Μακρῆς	1 Π. Γιαννούλης
Παναγιώτης Α. Παπαδόπουλος	1 Ι. Χρυσανθακόπουλος
Ἀντώνιος Παπασπαράκης	1 Γιαννακόπουλος
Ἀνδρ. Η. Μπουρλετίδης ζωγράφος	1 Πάνος Κ. Παναγόπουλος
Δημήτριος Νικολαράκος	1 Χ. Λιναρδόπουλος
Σπυρίδων Γκοτζογιάννης ἱεροψάλτης	1 Γ. Δ. Γουμποῦρος
Ἐλευθέριος Καταγᾶς	1 Μιχαήλ Κωνσταντίνου
Δημήτριος Λούδαρης ἱεροψάλτης	1 Δημ. Παυλόπουλος
Γεώργιος Η. Καλουμανιώλης	1 Π. Ξυγκάκης
Ἐμμανουήλ Γονίδης	1 Ν. Σ. Γαλανόπουλος
Γρηγόριος Κουτζουδάκης τέως σχο- λάρχ. Κυθωνίας Κρής	1 Ἀγγελος Τσιλιπουρδῆς
Ἰωάννης Ἀθανασιάδης ἔμπορος	1 Βασίλειος Ἀγριμόπουλος
Γαβριήλ Ἀνδρεόπουλος ἔμπορου- πάλληλος ἐν Ἀθήναις	1 Ἀγγελος Ἀγγελόπουλος
Ἰω. Σκλαβοῦνος	3 Βασίλειος Πολυδωρόπουλος
Ε. Ι. Σκλαβοῦνος	1 Π. Β. Γκόφας
Γ. Νόβας	1 Π. Παπαδημητρίου
Κ. Ζ. Βουτσινᾶς	1 Κ. Α. Παπαχριστοδουλόπουλος
Σ. Ἀποστόλου	1
Κ. Βλάχου	1
Π. Παπαμούντας	3
Ν. Βετούλης	1 Βαρθολομαῖος Παναγιωτόπου- λος σχολάρχης
Παναγ. Βαρθολομαῖος	1 Πάμφιλος Ἰωαννίδης ἱερομόν.
Ἀθ. Παχόπουλος	1 Ἀνθίμος Λάππας ἱεροδ.
Π. Γ. Καρακασώνης	1 Ἀθην. Ἀθανασόπουλος ἱεροδ.
Μ. Α. Δρίβας	1 Γεώργιος Οἰκονόμου ἱερεὺς (ἐξ Ἀγγελοκίστρου)
Ἀθ. Γερανταλῆς	1 Παν. Μητσόπουλος Οἰκονόμος
Ζ. Κ. Βουτσινᾶς	1 Δημήτρ. Χατζηπανάγος ἱερεὺς
Ἀθ. Γκυζαριώτης	1 Νικόλαος Π. Φρεδιανός ἱερεὺς
Ι. Τριφίλης	1 Ἀθανάσιος Ντόκος ἱερεὺς
Ἠλ. Ν. Ἠλιόπουλος	1
Ἰω. Ζέμπος	1

Οἱ ἐν Ναυπλίῳ.

σώμ.		σώμ.	
Σωτήριος Ν. Ζενπάτος	1	Εὐστ. Παπανικολάου ἱατρός	1
Γεράσιμος Μαζαράκης	1	Ἰω. Δ. Τσιχρικῆς ἐλληνοδ	»
Χαράλαμπος Ἱεροδιάκονος Γιαννοῦς	1	Ἀν. Κορίδης ἀνθυπολ.	1
Διονύσιος Π. Μοσχόπουλος	1		
Διονύσιος Γ. Τσιλημιδὸς	1	Μονὴ οὐδίου Λαυτὸ ἡ γέροντος	
Παναγῆς Μομφερόπουλος	1		
Παναγῆς ἱερεὺς Κυριακάτος	1	Ἀγ. Παπασπυρόπουλος ἡγού-	
Γεράσιμος Δ. Χέλμης	1	μενος	10
Παναγῆς Μιχαλιτσιάνος	1	Τὸ κοινόν	5
Σπυρίδων Κατεβάτης	1	Νικόδημος Δημ. Σύμβουλος	1
Παναγῆς Σταματάτος	1	Ἀνθιμὸς Ἀγγελῆς »	5
Νικόλαος Δ. Μιχαλητσιάνος	1	Γερμανὸς Ἀθανασίου	1
Ἐπαμεινώνδας Π. Κοντογούρης	1	Σωτήρ. Ἀνδρικόπουλος	»
Κοσμάς Βέργος	1	Ἰάκωβος Προβγιάς	»
Σπυρίδων Ἀγγελάτος	1		
Δημήτριος Ν. Γιαννάτος	1		
Κυριακὸς Δ. Γαλιατσάτος	1		
Νικόλαος Ζερβὸς	1	Οἱ ἐν Μαντουδίῳ	
Σπυρίδων Τσιγκέλος	1		
Ἱεροδιάκονος Ἀνδρέας Μαλισιάνης	1	Ἀθ. Ν. Καραγιάννης	2
Σταῦρος Ζανπάτης Ἀναγνώστης	1	Ν. Βελισσαρίου ἱερεὺς	2
Γαβριήλ Λουρετζάντος	1	Ἀγγελῆς Γ. Συκιώτης	1
Γεράσιμος Λούκας	1	Σπυρ. Ἰωαννίδης ἱερεὺς	1
Χαράλαμπος Κυριακάτος	1		
Σπυρίδων Η. Κοσμάτος	1	Μονὴ ἁγίας Πελαγίας.	
Ἀναστάσιος Σωμάτος	1		
Σωκράτης Κολόμπος	1	Ἀθέριος Καρύδης ἡγούμενος	5

Οἱ ἐν ἁγίᾳ Ἀννῇ.

Γ. Φ. Δαλέζιος εἰρηνοδίκης	2		
Δημ. Περμαντζῆς	1		
Ἰωάν. Γιαβρούδης	1		
Ἰωάν. Κωνσταντινίδης	1		
Βασίλ. Νέστωρος	1		
Ι. Δ. Νικολάου	1	Οἱ ἐν Λεβαδείᾳ	
Δ. Ν. Καραμπέζος	1	Σπ. Βαντελᾶς οἰκονόμος	
Δ. Ν. Παπαϊωάννου	1	Ἀθαν. Σκαλῖγκος ἱερεὺς	
Ν. Τσαμούρας ἱερεὺς	1	Γ. Δημακόπουλος »	
Κωνστ. Γεωργίου	1	Γεώρ. Μητᾶς »	
Ἰωάν. Πεπάζος	1	Γ. Καραμερτζάνης »	
Μ. Δ. Δάβρας	1	Γ. Η. Οἰκονόμου »	
Γ. Παπαδημητρίου	1	Γεώργ. Μπαροχτσῆς ἡ Τροχάδης	
Χρήστος Σέττας.	1	Ι. Γιαννοῦτσος φοιτητῆς	
		Δῆμος Παπαδημήμος γραμ-	
		ματεὺς ταμείου	
		Κων. Α. Γονῆς ἔμπορος	
		Λάμπρος Πουλαδάκης ἔμπορος	
		Δῆμος Φερτάκος ἔμπορος	
		Γεώργ. Ν. Ἰωάννου ἔμπορος	
		Λουκ. Σ. Μαγκλάρας ἔμπορος	

Οἱ ἐν Αἰδηψῷ

Δῆμος Αἰδηψίων	10		
Εὐστ. Ι. Ζάχος	5		
Ἰω. Παπχθ. Βρυσιώτης	2		
Γεώρ. Δ. Ζάχος	5		

Οἱ ἐν Τριπόλει

Πάνος Τσιτσόπουλος ὑπασπ.
 Δημ. Ν. Παπαδόπουλος
 Κολλόκας ἱεροσπουδαστῆς
 Κ. Φ. Μπουρλογιάννης
 Λάμπρος Γ. Λαμπρόπουλος
 Γεώργ. Χριστῆλης
 Ἀναστ. Τουτάκης
 Φώτ. Γ. Μανωλόπουλος
 Π. Δ. Σταυρόπουλος
 Σωτήρ. Βασιλακόπουλος
 Ἀλέξ. Ἀλεξανδρόπουλος
 Ν. Τριχταφύλλου ψάχτης
 Γ. Μέρμηγκας »
 Γ. Βαφίοπουλος
 Γ. Τράκας
 Παναγ. Θ. Μπέκος
 Ἰω. Γ. Σκληπεῖτης
 Παῦλος Ἀναστασίου ἔμπορος
 Χ. Ν. Ἀναγνωστόπουλος
 Δημ. Γ. Λαμπρόπουλος
 Ἀλέξ. Κανακόπουλος
 Σπυρ. Ρούκας
 Π. Ε. Βελουβίνος
 Ἡλ. Σ. Πολυμενόπουλος
 Κων. Γ. Μπελδέκος
 Δ. Μ. Οἰκονομόπουλος
 Δ. Γ. Ἀρβανίτης μαθητ.
 Διδασκαλείου
 Κ. Λεβέντης
 Ἰω. Εὐθ. Γεωργούλης
 Ι. Δ. Νικολόπουλος
 Γ. Δ. Μισουρίδης
 Δ. Μπόμπολης
 Π. Λαμπρόπουλος
 Εὐστ. Μπότσος
 Ἰω. Δ. Χριστοδουλόπουλος
 Ἀντ. Δ. Οἰκονόμου
 Δ. Σ. Ντινόπουλος
 Γ. Δάσκας
 Μιχ. Παπαπολυχρονίου
 Φωτηγόπουλος
 Σπυρ. Παπασπύροπουλος
 Νικ. Σκαρλάτος
 Δ. Ἀγγελάρας

σώμ.

σώμ.

Π. Σ. Ράπτης
 Σ. Δ. Ζίχος
 1 Ἀνδρέας Μάνταλος
 Μ. Ψιμούλης Βερζοβᾶ
 Παναγ. Κανέλλος
 Σωτήρ. Καρακλῆς
 Κων. Β. Γεωργόπουλος
 Νικόλαος Δ. Ροῦσος
 Γεώρ. Λουάρδος
 Φώτ. Καλκάνης
 Π. Α. Κουντουράκης
 Γεώργ. Σταύρου
 Δημήτρ. Καζῆς φαρμακοπ.
 Ι. Κ. Ἰωαννίδης »
 Ν. Καρίμπελας
 Δ. Καλογερόπουλος
 Παναγ. Γ. Ψυχογιός
 Γ. Δ. Θεοδορακόπου-
 λος ἐπιλογίας
 Β. Βαφίοπουλος
 Ι. Α. Δαῦρος
 Κ. Σ. Παρασκευόπουλος
 Ἀγγ. Ἀνδριανόπουλος

Ἱερὰ Μονὴ ὁδίου Λουκά.

Γρηγόριος Καμβασίνος ἡγούμενος 1
 Θεοδόσιος Δ. Παπαθεοδώρου
 Εὐγένιος Οἰκονόμου
 Ἱερόθεος Ἀνδρίτσος
 Εὐσέβιος Σταθούλας
 Νικόδημος Ἀγγ. Καστρίτης
 Μάξιμος Ν. Μαοχαρίτης
 Χαρίτων Π. Παπαγιάννης
 Ἰωακείμ Μαρχαρίτης
 Πάμφιλος Μοναχός

Μονὴ Ἱερουσαλῆμ.

Γρηγόριος Ν. Δημηακόπουλος 1
 Δανιὴλ Δημητρίου
 Ἀγαθᾶγγελος Θεοχάρης
 Ἀνανίας Ἰωάννου
 Θεοδόσιος Θ. Μπακίλης

Μονὴ Πεντέλης.

Παρθένιος Παναγιωτόπουλος	2	Γεννάδιος Βασιλειάδης ἱερομ.	σώμ.
Παγκράτιος Καρύδης	1	Γεράσιμος Κ. Θωμόπουλος	
Διονύσιος Ε. Μπινιάρης ἱεροδ.	2	Ἀντώνιος Γ. Χριστοδουλόπουλος	
Μιχαὴλ Προδρόμου	1	Ἰερόθεος Χαραλαμπόπουλος	
Ἀμφιλόχιος Χριστοφίλης μοναχός		Ἀνδρέας Ῥιζόπουλος	
		Νικόλαος Πετρίδης	

Οἱ ἐν Ἀλιβερίῳ.

Στυλιανός Ἀγγελέτος ἔμπορος		Ἀθανάσιος Κ. Λινάρδος	
Ἀντώνιος Κυριαζῆς ἔμπορος		Καλλιόπιος Ἀρμπῆς	
Γεώργιος Σ. Πρετρῆς		Ναθαναὴλ Παπαμεντσέλου	
Δημήτριος Σ. Ἀναστασίου ἱατρός		Δημήτριος Κωνσταντινίδης	
Βασίλειος Κ. Παπανικολάου		Νίκανδρος Πλιατσικούρας	
Γεώργ. Ἀθ. Παπανικολάου		Νεκτάριος Ἡλιοπούλος	
Σταμάτιος Λαθουρῆς ἱερεὺς		Συμεὼν Σπηλιωτόπουλος	
Ἀναστάσιος Σπανός		Γεώργιος Κωνσταντινίδης	
Ἀλέξανδρος Ῥαβάνης		Σταῦρος Γεωργίου	
Ἀθανάσιος Νόνας γραμματοδιδ.		Ἡλίας Ταραμπούρας	
Ἰωάννης Δ. Ἐμμανολίδης		Ἀμβρόσιος Γεωργιάδης	
Κωνσταντῖνο; Τριχναφύλλου ἱερεὺς		Ἀθανάσιος Π. Νικολόπουλος	
		Δανιὴλ Ἀσημακόπουλος	
		Διονύσιος Οἰκονομόπουλος	
		Βαρθολομαῖος Π. Οἰκονόμου	
		Ἰγνάτιος Ἀναγνωστόπουλος	
		Ἀντώνιος Μαρκόπουλος	
		Προκόπιος Εὐσταθίου	

**Οἱ ἐκ τῆς Ι. Μονῆς
Μεγάλου Σπηλαιίου.**

Τὸ κοινὸν τῆς Μονῆς	3	Βασίλειος Παπαγιαννόπουλος	2
ὁ ἡγούμενος Διονύσιος	1	Ἀγαθάγγελος Δημητρίου	1
Προηγούμενος Πορφύριος	1	Γρηγόριος Πασχόπουλος	
» Συμεὼν Κωνσταντινίδης	2	Σωφρόνιος Χαραλαμπόπουλος ἱεροδ.	
» Καλλίστρ. Παπαγεωργίου	4		
» Ἀρσένιος Πολυδώρου	2		
Νικηφόρος Ἀντωνίου	3		
Στέφανος Β. Ῥοδόπουλος	1	Γεώργιος Δ. Πάσχος	
Ἀγαθάγγελος Παπαγγελῆ		Βασίλειος Ι. Γαλάνης	
Εὐγένιος Νικολαΐδης		Κωνσταντῖνος Παπανδρέου ἱερεὺς	
Ἀνδρέας Ἀγγελετόπουλος		Γεώργιος Νικολόπουλος ἱερεὺς	

Οἱ ἐκ Καλαβρύτων.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

Heinrich Reindl, 7 Kuss.

Order

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΠΑΛΑΤΕΣ

Order